

HANOAR

REVIJA ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

GOD. III

תר"ץ DECEMBAR—JANUAR 1929/30

BROJ 3—4

PAVAO WERTHEIM: SASTANKU OMLADINE

Po čemu je omladina jaka, po čemu je njezino stvaranje pozitivno? — Ona je jaka po apsolutnosti svoga vjerovanja, njezino je stvaranje pozitivno po žrtvi one najcrvenije krvi što je iz svoga bića žrtvuje za život rada, stvaranja, obnove.

Ja mislim da sav rad naš mora da izvire iz ovoga tkanja mladosne jedrine i bezuslovne vjere. Naša aktivnost na području realnog svakidašnjeg rada, naša spoznaja o trajnome svijetlu ideala, naše drugarsko briganje i svaka lična težnja usponu može jedino onda da se ostvari u duhu i u materiji, ako budemo mladi danas i svagda: duboki u vjeri i patnji, nepredobivi u kršenju izivjelih i sumrtvih vrednota, nesavladivi u stvaranju novoga svijeta. Svagda mladi i jaki. Kao mlado sunce... Kao giganti...

★

Uspomena. Jednoć je odlazio prijatelj iz našega kruga. Jednim časom trebalo je prekinuti mnogogodišnji čar života u zajednici. Sjećam se: kad sam znao da se odlaskom prijatelja rastajem sa svim onim čežnjama nedoraslosti, sa svim onim pjesmama, šalama, šetnjama, sastancima, sa jednim dijelom svoga rođenog života, bilo se nešto bolno u meni pokrenulo. — U nama se ne rađaju bolovi uzaludno. Samo zbog onog što nam je milo i sveto, što je naše rođeno. Svaki nas mogao je spoznati: ova nostalgija za zadrugarstvom, ova čežnja — ako je prava i istinita — ponovo nas privlači novom krugu, novoj zajednici, novom stvaranju. To je naša mladost. Naše čežnje — bolova i radosti — neće ostati isprazne ili se rasplinući bestragom... nego će stvoriti zajednicu snažnih stvaralaca. Mi ćemo biti uvijek mladi doklegod budemo čežnuli, vjerovali, stvarali.

★

Čega nam najviše treba? Diskusija o programu, o ideologiji?? Ne; jer te naše diskusije danas nisu više plodne; mi danas imamo fundirani program rada i od prije fiksiranu ideologiju. Od vremena na vrijeme mijenjamo po koju sitnicu, ali to nije mnogo. Zato nije dobro da se troši suviše energija kod tako neznatnog posla: ako se za mikroskopsku nijansu mijenja smjer ideologije, ako se malko preformira program rada. Nama treba jedna revolucija naše mladosti. To je ono čega nam najviše treba. A to se ne da umjetno ucijepiti silom i upiranjem. Za ovo treba dati prilike mladom čovjeku da se sam obnovi iz svoje duše. Ja mislim da su sastanci omladine onaj izvor koji može podati novo stru-

janje za obnovu srdaca. Od svega je na sastanku omladine najvažniji d o ž i v-
l j a j; doživljaj sreće da je mladost obogaćena novom dragocjenošću. Umne
besjede, stvarna razlaganja, oštroidne debate... sve su to lijepi i korisni fak-
tori sastanka omladine — ali najvažnija je ona atmosfera razigrane i svjež
mladosti koja prožima čitavog čovjeka i koja poput čudotvornog napitka (do-
čarava novi svijet: ljepši svijet za koji se valja boriti.

Mi nismo estetiци iz pasije. Mi ne nižemo lijepu riječ do riječi samih riječi
radi. Mi smo m l a d i, i zato tako m o r a m o. I kad se zamislim da ćemo se
opet sastati i pozdraviti, da ćemo opet proživjeti divne časove, ja imadem samo
jednu želju: bio naš sastanak tako lijep, da će ta ljepota u srcima svijetliti još
dugo, dugo, obnoviti mlade ljude, obogatiti naše mogućnosti za plemenito
stvaranje!

NEHED JICHAK: VJEČNO OMLADINSTVO

Ivru, ivru bašarim, panu dereh haam, solu, solu ham-
sila, saklu meeven, harimu nes al haamim (Ješaja; 62, 10)

Kad je prvi čovjek rođen, kad je u blještilu novoga svijeta ugledao ru-
meno sunce, kad se kupao u biserju nedirnute svježine... rodila se vječna mla-
dost u jednoj od svojih bezbroj novih forma. Vječna mladost — to je vječna
dinamika, vječna revolucija, vječni nemir. Najveći su sretnici oni vječno mladi,
jer su svakog dneva ponovo rođeni, jer su svakog dneva jednako čisti, mladi
uvijeke.

Nemojte se smiriti, nemojte umirati! Nemojte prezreti mladost koja za-
luta, jer je previše nepromišljeno hitila, brzala. Nemojte vjerovati onima koji
vam propovijedaju nauku »staloženosti« i »sredenosti«. U ove lijepe riječi uvi-
jaju oni svoju neimaštinu. Oni su izgubili iskru mladosti i gibanja. Oni bi htjeli
mir — smrt. Tu smrt hoće da uljepšaju riječima. A vi im ne vjerujte! Vi ćete
lutati — ko mari! Samo onaj koji je bio u lutanju, znaće da cijeni duboku čisto-
ću ispaštanja i pridizanje svijetlu. Vi ste ljudi od krvi i mesa, vi niste mašine.
Upamtite nauku: nemojte zamirati, nemojte čekati, mladi budite!

A onda: vas će stići nagrada. Dok budu zamrli mnogi koji su ostavili vašu
četu, vi ćete da budete stjegonoše mladosti. Nestaće mnogih koji nisu imali
srčanosti da po lutanju i grijehu očiste i posvete svoje biće. A vi ćete još uvijek
biti predvođiči. »Staloženi« će biti mrtvi... a vi, grešnici nekad, bićete očiš-
ćeni i u prvim redovima.

Mi smo mladi. Mi preziremo sve što nije dinamika. Još više: mi smo vječ-
ni mladići, jer mi ćemo vječno prezirati sve što nije dinamika.

Spremite se, ne čekajte! Zgazite fraze, zgazite neplodne riječi iza kojih
nema krvi i mesa: Čovjeka.

Mi ćemo stvarati. Za rod, za ljude. Duhom, dušom, tijelom. I ko će baciti
kamen na nas? Prijatelji, vrijeme je! Idite i ne oklijevajte!!

IZAHAR REISS: POVIJEST ŠOMERSKE KVUCE „LILIT“

U zvjezdanim noćima »Lilit« je logorovala, kod žara logorske vatre pjevala romantične pjesme koje su čvrsto povezale mlada srca da osjete grozu i veličajnost vječnosti. Govorilo se o ljubavi i životu, o veselju i bolovima, o junacima i bogovima, o čovječjemu i Božanskom, o prolaznom i vječnom. Ecce vita! Ovo je veliki čin zajednice.

Donosimo povijest kvuce »Lilit«. U njoj se oličavaju mnoge čežnje mnogih nas. U njoj se oličava ono što nas je najjače priljubilo pokretu, što je i u nas stvorilo Pokret.

I Fermenti

Kad se zamislim u prošlost i kad razmišljam kako je nastala moja kvuca, tada nalazim da je ona već davno prije živjela u mojoj uobrazilji i da sam dugo, dugo za njom čeznuo prije negoli je čežnja postala djelo, moja sanja stvarnost.

Držim da srce svakog mladog čovjeka beskrajno čezne za jednim životnim idealom, za svim lijepim dobrim i plemenitim, za nečim čemu bi se podao svim entuzijazmom i svim svojim mladenačkim žarom. Držim da svaki od nas imade stotinu pitanja i problema, sumnja i želja, koje u našoj duši bude čežnju za krugom srodnih ljudi čije srce kuca istim ritmom, čija krv pulzira jednakim žarom u žilama. Držim da je teško naći u roditeljskoj kući potpuno zadovoljstvo a još teže u školi koja skučava naše ideale i snove, naše radosti i bolove, naše drugarske i prijateljske odnose, riječju: sav naš život. No nezadovoljstvo kojim smo ispunjeni, bol i gorčina koja nam srce žderu, budi u nas želju za drukčijim životom, za idealnim, punim, mladenačkim životom u vlastitoj zajednici.

Kad sam govorio o ovim osjećajima svojim drugovima na prvom sastanku, kad sam im rekao da bi s ljubavlju i čežnjom vodio kvucu, jer čeznem za njom i ljubim je, svi smo osjećali da će nam uspjeti stvoriti žarište našeg života, duhovno središte, mladenački svijet za svakoga nas. I moguće se upravo stoga tako brzo probio led, jer sam zatitrao žicom koja podrhtava u srcu svakoga mladog čovjeka.

U meni se jačala težnja za tihim, srdačnim veseljem, za nutarnjim zadovoljstvom koje sam mogao naći u krugu duhovno srodnih ljudi. Pjesma nas je ujedinila. Sjedili smo zajedno i pjevali lijepe pjesme, zablješteni čarom i sjajem proljeća. Tek riječi još nije bilo. Moji su čeznutljivi osjećaji i misli poprimili konkretan oblik. Mislio sam na buduću kvucu.

Mjesec kasnije našli smo se na prvom dogovoru. Govorio sam o nečemu što mi je već dugo ispunjalo srce: o prijateljstvu.

Otprilike za godinu dana pričali su mi moji drugovi o dojmu mojih riječi. Nešto se počelo u njima buditi i titrati, neka čudnovata čežnja počela je u njima živjeti. U njima se probudiše jaka i plemenita osjećanja, osjećanja koja ispunjavaju barem jednu jedino proljeće srce svakog mladog čovjeka.

Čežnja je rasla svakim danom. S njom gorčina i nezadovoljstvo zbog nemladenačkog života u domu i školi. Naša je čežnja rasla u beskraj, mi smo zažudjeli novi svijet: mladenački život u kvuci.

Čežnja za prijateljem koja se u nama probudila, čežnja za kvucom, pobudila je u nama i druge plemenite osjećaje. Naši su osjećaji postajali sve suptilniji, naše je mišljenje postajalo sve plemenitije.

Sve jače osjećamo razliku između dobra i zla, lijepa i ružna. Ideal mladoga čovjeka počeo je u našim očima poprimati sve ljepše forme. Polagano no duboko ukorjenjivala se u nama nacionalna ideja. Osjećaj prijateljstva koji se u nama budio morao je da probudi sve ostale mladenačke osjećaje, jer moćno zvuči žica prijateljstva. Kad je dirnete, zadržite punom harmonijom. Jer što drugo znači biti mlad, negoli ljubiti, ljubiti svim žarom mladenačkog srca prirodu, bližnjega, svoj narod, svoju zemlju? Jer što drugo znači biti mlad, negoli punim bićem ljubiti sve što je lijepo i dobro? Što drugo znači biti mlad, negoli se svim entuzijazmom posvetiti životnom idealu?

Sve to nesvjesno titra u našem srcu. Morate samo pokrenuti jednu jedinu žicu... i cijela će harfa punim akordom zazvučati.

II Proljeće

Proljeće. Naokolo je pupalo i cvalo i raslo iz dana u dan, iz sata u sat. Pa i u našim je srcima propupalo i procvalo.

U vrtovima je mirisao jorgovan i jasmin.

Na obali rijeke ili u vrtovima sastajali smo se večerima. Pričao sam svojim drugovima o svome idealu Čovjeka. Nisam im pričao ni o zakonima, ni o zapovijedima, ni o etici, ni o moralu. Povjerio sam im, kao prijatelj prijatelju, ideal koji sam nosio i razvio u svojoj duši. Ideal Čovjeka. Promatrao sam svijet oko nas, četiri naših vršnjaka, uporedio sam njihov život s našim i bio sam srećan. Njihov je život flirtovanje, flirt sa školom, s djevojkama, a u najboljem slučaju s lijepim knjigama i idejama. Život bez niti, bez ideala! Ne znaju danas što će sutra započeti. Svaki dan, svaki sat i svaki čas njihova života poseban je fragmenat. Plemenitiji među njima prolaze epohu »veltšmerca«, no naskoro otupe i postaju ravnodušni. Volio bih im od svega srca doviknuti: »Sreća je do vaših nogu. Treba samo da se prignete, da je dosegnete. Gazite je sami svojim nogama. Oči imate i ne vidite zvijezdu koja svijetli; da, vama bi mogla svijetliti. Cijeli vaš život.« Promatrao sam ih i bio sam lično srećan, no osjetio sam i bol: nemamo omladine. Tup je najveći dio naše mladeži, nema razumijevanja za ideale, nema mladenačkoga žara koji širi srce, ne da mira i uvijek više stremi ka idealu. Treba zapaliti ovu svetu vatru, ljubav koja je jača od života. Mladenački žar treba tek da se probudi, srce treba da se spremi na primanje naših svetinja. Jer plemenite i nježne cvijetove sadimo u sebi i treba samo mnogo srdačne topline da uhvate dublji korijen u našoj duši. Tako sam isprva kušao da radim. Kušao sam da budim mladenaštvo. Držao sam da će se uporedo razviti i nacionalni osjećaji i da će to sigurnije naći u njih potrebnom osnovku.

Na jednom smo sastanku zajedno čitali predgovor knjige »Die Juden von Zirndorf«. Svaka je riječ toga predgovora iskra koja probija do srca i peče. Doista! Peče. Nova luč zasvijetli na tamnome nebu našega selilačkoga života. Sa svih strana kreću Židovi k istoku. Iz sna koji je dugo potrajao prodrmao ih je zov: mesija, mesija je tu! Srce počinje brže da kuca. Svaki nerv drhti. Krv vrije u žilama. Dah im je zastao... Čarobno svijetlo je nestalo. San je prosanjan. Porušio se svijet koji se u mislima izgradio. Sabataj Cvi prešao je islamu. Bol i sumnja zavlače se u srce.

Na jednom od naših kasnijih sastanaka bila je riječ o našim praocima koji su prije tisućâ godinâ stremili k istom cilju kojemu mi danas hoćemo. Četrde-

set su godina proboravili u pustinji dok je iz kupa robova nastao jaki, moćni narod koji nije poznavao lonce mesa Micrajima i koji za njima nije čeznuo. Vidio je pred sobom tek budućnost u svojoj zemlji. I mi treba da postanemo takvi: treba da budemo jaki i moćni, nesavladivi u borbi. Moćno oružje u našoj je ruci: velika ljubav k našoj zemlji i k našem narodu. Jaki treba da budemo! Naše mišice poput željeza, naša volja poput čelika! Jer će inače opet u ništa proći mesijansko proročanstvo. San je prošao — zaostaje bol. Mora da budemo jaki poput naših predaka koji su osvojili zemlju — jer je i na nama da zemlju osvojimo, jer i mi stavljamo svojem seljenju isti cilj. No uz snagu i jakost treba da živi u našem duhu i ideal naših proroka, ideal pravednoga, dobrote i sveljubavi, naš ideal o Čovjeku.

★

Da se potpuno razumije povijest naše kvuce, ne mogu nikako da se mimoidu nekoje pojedinosti. Iza kratkog vremena dvojica su iz kvuce istupila, dva druga su pridošla. Bilo nas je deset. Pričali smo si međusobno. Neke razlikosti koje bi mogle da vode do nesporazumka uspjelo mi je neutralizirati svojom osobom. Bio sam »vez kvuce« dok se pomalo nisu razvili prijateljski odnosi između pojedinih članova. Za kratko vrijeme vidjelo se u kvuci parove prijatelja, no kvuca je ostala jedna cjelina. Izabrali smo si ime »Lilit« koja straži dok sve spava i sanja. Na jednom od prvih dogovora predložio sam drugovima da se zovu imenom. Do onda to naime nije bilo sasvim provedeno. Taj nas je korak nesumnjivo približio. Iza dva mjeseca zaključili smo da otvorimo knjigu bilježaka svoje kvuce. Na prvoj stranici te »knjige« nalazimo ove riječi:

»Ova knjiga neka bude knjiga uspomena naše kvuce. Neka priča povijest živoga bića koje se zove »Lilit«, o njegovim mislima i osjećajima, njegovu radu i razvitku, veselju i bolu. Svaki od nas je posebni zatvoreni svijet. Svaki od nas ljubi i misli, osjeća i mrzi: živi svoj vlastiti život. No svakome od nas ima osim toga drago biće kojemu se osjeća dijelom, kojega žalost i njega dira i kojega radost i njega veseli. Svaki od nas u neku je ruku organ ovoga velikog, živoga bića, u čijim žilama naša vrela krvca teče. Povijest će dakle toga bića biti ogledalo našem privatnomu životu, naše će misli i naši će osjećaji biti njegove misli i njegovi osjećaji. Ova knjiga treba da priča povijest živoga bića: jedne kvuce. Dakle »sim lev«, braćo.«

Listam našom »knjigom«. Opazim pjesmu koja je napisana iza pola godine života naše kvuce, pod dojmom jednoga izleta u Alpe. Zadnji reci glase:

Zemljo naša! Lijepa si!
Sveta, sjajna i velja,
Boja i svijetlo i zvuk si naš,
Izvor žića, veselja.

Ko žudi živjet višim životom
Na tebi, zemljo moja,
Velik umjetnik mora da bude
Zvukova svih i boja.

Navodim ove retke, jer držim da izriču baš ono čega nam je nedostajalo, a što smo opet stekli zajedničkim životom. Većini naše mladeži nedostaje ljubavi k životu, ljubavi k zemlji, omladinstva. Omladinstvo koje može da ljubi sve lijepo i dobro ljubavljju, snažnom poput života. Sve lijepo ljubiti, a to može da nam se pričini ljepšim nego naš ideal koji našem životu daje sadržaj, koji stvara stalnost i sklad te sve misli i osjećaje jednoj jedinoj misli podređuje. Blago onome koji je znao da taj sklad u sebi razvije.

III Ljeto

Dugi, vrući dani, vatreni zalasci sunca; noći koje su opijale mirisom svojega drveća i cvijeća. Krasne noći! Na obronku brijega, u dolini, opkoljeni s tri strane brežuljcima a s četvrte veselim potočićem — tu smo često podizali svoje šatore. Sumrak je padao. Sve je već bilo spremljeno. Šatori razapeti, opkopani. Vatra je već plamsala. Tri debele baklje u obliku zvijezde trebale su da nam svijetle čitavu noć. Sa nedalekih polja nosio je vjetar miris svježega, košenoga sijena. Uхватili smo se za ruke i pošli noći ususret. Tišinom je odzvanjala naša pjesma:

Šemeš zahav jarad,
nakol kvar bidmama,
tišma b'lejl
rak lilit m'rama
uhu — uhu...

A šuma i bregovi odvrćali su: uhu — uhu.

Noć je sve tamnije rasprostirala svoj crni plašt i prodirala je u najmanje kutiće i uglove. Sve se odjenulo blijedosrebrnim sjajem mjeseca i zvijezda. Začarana zemlja! Pričinjalo nam se kao da svaki čas iz tamnog grmlja izvire patuljci i počinju kopati blago. Gle, tu nešto svijetli u tami. Pružim ruku i hoću da uhvatim svjetlacavi predmet: kriješnica.

Vratili smo se u šatore. Zamotani u pokrivače smjestili smo se kraj obale potoka. Prisluškiivali smo žuborenju vode i glazbi kukaca. Tišina. Šutjeli smo. Ni sam ne znam koliko smo vrijeme šutjeli. Sat — možda i dulje. Često su srne tik do nas proletjele. Tek smo čuli žubor vode i pucketanje pogaženih grana. Nebo se blistalo od zvijezda. Pokatkad pala je koja zvijezda opisujući dugi, srebreni luk.

»Kohav nafal,
kohav alal
bamehšakim«,

prekine glas tišinu. »Tolike zvijezde padaju i nestaju u tami, a nebo se sjaji i bliješti jednakim sjajem.«

Ne razabire se nikakva promjena. — Muk.

Iza nekoliko časaka začu se opet jedan glas: »Tolike suze teku na zemlji i more se suza nikada ne napuni, a suze se pojedinaca izgube u moru suza.« — »Niti se ne opaža«, prošapne neko. »I krv pojedinaca izgubi se u moru suza.«

Koliko je milijarda ljudi živjelo na tom svijetu! Svaki je od njih osjećao i mislio, ljubio i mrzio. A ništa nije iza njih ostalo. I sav život bio bi golemi nesmisao, kad ne bismo mogli ispuniti lanac koji veže stoljeća, zlatni lanac što povezuje očeve s djecom, djedove sa unucima... Mi smo tek karika u tom lancu. Našim žilama teče tisućljetna krv. I ne želimo li da nestanemo poput ovih zvijezda koje u svemiru padaju i u mraku nestaju, moramo da se uvrstimo u taj veliki, veliki lanac, moramo da osjetimo postojanost naše povijesti, moramo da živimo kao da bismo živjeli vječno. Jer će i buduća generacija biti karika u tom lancu u kom smo i mi dio. I tako je u sva vremena.

Jedan je ustao i otišao u šator, svi su slijedili njegov primjer. Ne znam je li koji spavao ove noći.

Moglo je da bude već tri sata izjutra. Okretao sam se s jedne strane na drugu; nisam mogao zaspati. Najednom nastane svijetlo u šatoru. Isprva sam opazio samo električnu svjetiljku kojom mi je neko svijetlio a lice, zatim ruku,

a konačno jednu čupavu glavu. Nije bilo teško razbrati da ta glava, ruka i svjetiljka pripadaju jedno drugome.

»Dodi, skoro će sunce granuti, dodi, idemo da ga pozdravimo.«

Vani su već čekale sjene, zaogrnutе u crne kabanice. Mi smo se uspeli na brežuljak i sjeli licem prema istoku. Na istoku je već svitalo. Bijele magle koje su zakrivale šume i bregove počele su nestajati i bojadisati se ružičasto.

Naskoro se zacakli pred našim očima srebrna nit potočića. Kapljice rose zasvijetliše kao koralji. Za brdima granulo je sunce...

»Al heharim šam tijalti,
ki hiškamti kum hajom«,

započe neko da pjeva... a mi smo svi upali iz punoga grla:

»Šam raiti marot-pele
b'cet haboker al haolam...«

Ta koliko čudesa ima u prirodi, koliko tonova i boja! Treba tek da znamo osjećati, gledati i slušati. Ovakove noći uče osjećanju, gledanju i slušanju.

A divlja loza, loza na obroncima brijega počela se sve više u vis pružati. Tamnije je postajalo zelenilo drveća, a tamnija plavet neba.

Šumama i bregovima orile se naše pjesme. Mnogo smo lijepih časova proživjeli u šumama i bregovima. Jer i izlet nam je bio forma života i zajedništva.

U ljetnim mjesecima naučili smo uglavnom šomerska vještastva. Prije svega smo se bavili vježbama koje oštре sjetila i podupiru našu samostalnost. Često smo raštrkani išli šumama i bregovima, a jedina nam je zadaća bila da gledamo i prisluškujemo i da nam ništa ne smije izmaknuti. Drugom smo se opet prilikom raštrkali u različitim pravcima, a zadaća nam je bila da neko vrijeme moramo promatrati ma kakovo živo biće, bio to mrav, ptica ili što slično. Na noćnim izletima vježbali smo vještastva logorovanja, postavljanje šatora i gradnju kuhinje. Učili smo se da živimo u prirodi i da se u njoj snalazimo. Nestajala je nervoza galutske duše. Priroda nas je učila ljepoti, harmoniji, jednostavnosti. Naučili smo da hodamo šutke tihim šumama, a da ne smetamo mir. Naučili smo šutke gledati i diviti se krasotama prirode oko nas. A često je šutnja mnogo uvjerljivija od bujice šumnih riječi.

Upisali smo se u jednu biblioteku i čitali različite knjige sa polja judaistike, prirodnih znanosti i sa područja opće literature. U nekojim smo se knjigama zajedno razgovarali, a iz nekih smo citirali otsječke. Nismo se klonuli opširno razgovarati o čitavom nizu pitanja i problema koji se nameću na usta svakome mladome čovjeku. A tip idealnoga šomera lebdio nam je uvijek pred očima. Na svakom smo koraku nastojali da steknemo svojstva i oznake značaja koje moraju da krasi šomera. Nastojali smo da u svom svagdanjem životu naše etičke ideale ostvarimo. I tako zajedno živeći približili smo se polako cilju. Dug, veoma dug ležao je pred nama naš put, no veliki smo dio toga puta već prevalili.

Oduševljenja je bilo, a ni dobre volje nije nedostajalo.

I kad su grozdovi loze počeli da dozrijevaju, a vršci stabala počeli krvavo cvasti, učinilo nam se kao da smo dugo, dugo ovako zajedno živjeli, najmanje nekoliko godina. Jer ti su mjeseci bili ljepši i sadržajniji no čitave godine našega prošloga života. Zlatnim lancem okovali su zajednički doživljaji naša srca međusobno. Pa neka i vrijeme rastrgne lanac koji nas veže; ako se i rastanu naši putovi u životu, jedno će ostati veliko i sveto: osjećaj da smo u to vrijeme dok su naša srca bila vruća bili nerazrešljivo povezani uz narod.

IV Jesen i zima

»Leptiri treba da znadu umrijeti dok sunce sije.« Nama se pričinilo da je naše sunce zalazilo. Dosada nam je toliko lijepo sjalo, njegov sjaj nas je toliko obmanuo, da nam se pričinilo kao da tone kad su se pokazali tek laki oblaci koji su malo prigušili njegov sjaj i umanjili preobilje njegova svijetla. »Svako proljeće gine i sve cvijeće ocvate.« Zašto dakle da se čeka dok cvijet uvene i požuti? ... Zar nije bolje rascvalu ružu otrgnuti? Naše je vrijeme prošlo, a ipak je najteže na vrijeme otići i jednim zamahom vez prekinuti. »Rastanimo se, braćo!« Takve su misli vrludale našim mozgovima.

»Ko će da mu kuća čvrsto stoji, nek se znoja taj ne boji.« Strpljivo, braćo! Cvijeće vene i uvene, no bodljikave su jele uvijek zelene. Treba da prođemo vatru. Ako su naše veze od slame, tad će nestati u vatri, a svaki će otići svojim putem. Tad će nam se pričiniti mjeseci što smo ih zajedno proživjeli kao lijepi san, kao mjehurić sapunice koji sja u duginim bojama, koji igra u suncu i napokon se raspukne. No ako je lanac iz željeza, postaće čelikom. Strpljivo, braćo, strpljivo! Sunce će opet granuti, oblake raspršiti.

Sastanu li se dva čovjeka na svom životnom putu i pruže li si plaha srca ruke da pođu zajedno ... Upoznaju li se dva čovjeka na putu života na kojem su dosele osamljeni bili među mnogima i neznanima — i spoznaju li da otsele ne smiju šutke jedan kraj drugoga proći, njihov je put isprva kao cvijećem posut koje širi jak i opojni miris. No cvijeće brzo vene i tad se pokaže da li se njihov odnos temeljio tek na izvanjem sjaju i ličnoj dražesti ili su mu temelji bili dublji.

O ljubavi sam govorio, braćo, i o prijateljstvu, a pričam vam povijest jedne kvuce. Zar moraju ljubav i prijateljstvo da budu san, lijepi san koji treba da se do kraja sanja? Zar smo stvoreni samo za sne, zar moramo samo ruže da gazimo? Cvijeće uvene, no bodljike su uvijek zelene. A bodljike budu!

Prošli su nas mjeseci poučili kako se može drukčije živjeti, naučili smo da mnogo tražimo od sebe i od drugih. U bijesnoj jurnjavi su nestali. Jedva smo imali vremena da se ogledamo na desno i na lijevo i na sebe same. Velik dio puta već leži za nama, no još veći se prostire pred nama. Polaganije radimo no to nas ne može zastrašiti. Jer naš se rad ne temelji tek na čaru ličnoga zajedništva nego na zajednici naših težnja i na jednovitosti ideala: ustrajte, braćo, ustrajte!

I dođe zima. Zimo, koja sve pokrivaš bijelim mrtvačkim plaštem, koja ne poznaješ nikakvo veselje i nikakvi bol. Nikakvu radost proljeća i nikakvi bol zime! ...

Zimo, koja obuhvaćaš zemlju rukama smrti, ti ne nosiš ipak smrt nego mir. Počiva zemlja i skuplja životne energije kojima će u proljeću hraniti travu i drveće. Kuješ u lance iz snijega đavle i zle duhove koji plešu u jesenjim noćima. Mir nosiš svakome. I nama si donijela mir — ne smrt. Jer umrijeti se može zbog preobilja boli ili radosti. No ti, o zimo, ne poznaješ ni bol ni radost! M i r. Neka se svako poput zemlje sprema na proljeće, za svoje proljeće. Neka svako ide u pustinju gdje nema ljudi i neka sam živi da nađe put k sebi. Jer vjerujte, braćo, ne može se uvijek ljude podnositi. Pa i lice prijatelja često nam omrzne. U nemiru i u žurbi često izgubi čovjek svoj Ja, a čovjek valjda mora ipak da bude o n s a m. I kao što ima vrijeme kad se zemlja odmara, treba da se i čovjek odmori, da se povuče u sebe e d a p o s t a n e o n s a m.

Zimo, koja si nam donijela mir, budi blagoslovljena! Taj mir je često bio rezignacijom, te je poprimalo lice smrti, no u dubini svakoga nas stvarale su se nove životne snage.

I Bog udahne Naftaliju dušu Korahovu i dopusti mu da vidi oblake koji su se na obzorju sakupili. No kad su se temelji kvuce podrmali, odmah se pojavi Moše i podupre uzdrmane stupove.

»Proljeće je u nama probudilo prevelike želje — prevelike. Tako su brzo revolucionirale način našega osjećanja i mišljenja, da nam je sada najednom pretijesno, premrko.« A katkad opet kad bi zalepršao proljetni vjetrić — sjedili bismo dugo zajedno brbljajući i pjevajući. Zar se još sjećate gdje nam je Naknik pjevao ili čitao pjesme? Naknik, zar se još sjećaš, i vi ostali, koji ste morali u vojsku još prije proljeća pa niste mogli da među nama proživite još lijepa vremena. A ti, Kuba, sjećaš li se kako si cijelu zimu šutio i nisi mogao pjevati; tvoje su pjesme zaorile tek kad su ptice procvrkutale. Pozdravljam vas, braćo, pozdravljam vas sve!

I tebe, Tulek, koji nam vodiš Lilit u Tarnovu. I tebe, Eliezeru, i tebe Nehemijo! Sjećaš li se naših razgovora za dugih zimskih večeri, Nehemijo, kad si mi se izjadao da je proljeće u tebi pobudilo tolike nade, a eto sad je zima...

A ti, Naftali, pišeš: »Ne znam bih li zahvalio tebi da sam bio u kvuci ili... Zato što su u meni dirnute sve žice koje sad drhću i zvuče. Zato što najednom toliko tražim i zahtijevam od sebe i od života. Možda ne bih nikada znao da se tako vruće može htjeti, željeti svom svojom dušom i svim svojim Ja. Zar mi možda ne bi bolje bilo?«

Naftali, Naftali! Sjećaš li se još kako smo zajedno jednom Berešit čitali? O Adamu koji je sretno živio u raj; bez briga i potreba, no nije bio svijestan ni zla ni dobra. Tada sam vas pitao koji je Adam bliži vašem idealu. Zar Adam koji je živio u raj ili Adam kojega je Bog prognao iz raja, jer je okusio sa drva spoznaje. A jednom — znaš li — pričao si mi priču Gorkog o zmiji koja gmiže u prahu, jer je toplo i meko u njemu i jer je zaštićena od orla koji lebdi visoko u zraku.

Čovjek mora da je Prometej. Sreća čovjeka kojega je Bog izagnao iz raja nije u nirvani, u ništavilu, u odricanju, nego u vječnoj težnji, u onoj »ojb ništ noh heher«. Pa ako Budha kaže da su životni nagon i želje klice i uzroci svemu zlu i svemu nezadovoljstvu na zemlji, jer život ne može da te želje ispuni... Pa ako nas Budha uči da uništimo svaku želju i svaku težnju, pa od nas traži da u sebi ubijemo svaki životni nagon eda ništa ne tražimo i ništa ne želimo... Onda:

ovakova nauka nije za nas. Mi smo mladi!
Lo hametim jehaleluja!!

חיים נחמן ביאליק: שני שירים

* * *

רק קו שמש אחד עברך
ופתאם רוממת וגדלת;
ויפתח חמדתך ובשרך
וכנפן פריה בשלת.

ורק סער ליל אחד עברך
ויחמם את בסרך, נצתך;
וכלבים נבלים בהדרך
יריחו מרחק נבלתך...

* * *

הלילה ארבתי על חדרך
ואראך שממה החרשת...
בעיניך הנבוכות בחלון
נשמתך האובדה בקשת; —

בקשת את-גמול חסד נעורריך —
ואת לא ראית אהובתי
כי כיונה חרדה בחלונך
התחבטה. התלבטה נשמתו.

MARTIN BUBER: CIJON I OMLADINA

(Iz jednog zapisanog govora)

Omladina je vječna šansa sreće u čovječanstvu, šansa sreće koja mu se vječno snova pruža, a ono je vječno snova zameće. Uvijek se ponovo pojavljuje dvadesetgodišnja generacija, sa žarkom čežnjom za bezuslovnim, s bezobzirnom predanošću idealu, voljna da prolomi zabravljena rajska vrata. Između ove generacije i ostvarenja uvijek je djelo koje valja oživotvoriti, za koje se valja pripravljati. No dok se omladina pripravlja, osvoje mlade duše sitničavi ciljevi društva, demoni tašte sebičnosti. Okolina govori: tako zvane činjenice jače su od ideja; uklopljeni smo u zbivanje u koje ne možemo zahvatiti pobjednički i stvaralački; nastojanje da čovjek prevlada kult svemoćne koristi čini takvog tvrdoglavca samotnim, prognanim, bezuspješnim samoživcem i fantastom. Ova nauka pobjeđuje čežnju i predanost; čista snaga koja je smjerala ozbiljno živjeti istinskim životom na zemlji savladana je jarmom laži koja se bori protiv duha; a nekolicina onih upornjaka, ostavljenih od čete sudrugova, postaju samoživci — kako im se proreklo. Sitničavost je opet jednom pobijedila, zakon tromosti opet je jednom nadjačao neobuzdani duh koji teži za bujnim stvaranjem viših zakonitosti; šansa sreće čovječanstva opet je jednom propala... i rađa se novo pokoljenje, nova omladina — da pođe istim putem.

No svojstveno je vremenima velikih nutarnjih i vanjskih kriza u životu narodâ i čovječanstva da se ne sagibaju pod tim zlom, da se dižu protiv zakona tromosti. Poduzimaju spas koncentrirane energije omladine, hoće da po omladini sprovedu djelo preobraženja i obnove. Ova vremena govore omladini plamenim riječima, ona zahtijevaju od nje, ona joj nalažu neka ne podlegnu kako bi se mogla održati i ušćuvati za izvršenje svog djela. I omladina se pokorava. Ona se golemo napreže, svladava prisilu i draž sitnosti. Omladina poduzima nemoguće. Ona zaustavlja sunce na nebesima kao Jozua kod Gibeona kako bi se djelo ostvarilo. Ona ostaje je dan sat, jedan veliki sat dulje omladina i radi što joj je zapovjedilo vrijeme obrata.

PJESNIK: INTIMA

*Vragoljanko mala, kad večerom tiha
pred dvorištem stojiš,
biloko će reći: ti, curice, ne znaš
ni do tri da brojiš.*

*Ej, malena, je li kako svi po redu
varaju se ljudi?...*

*Ia se uvijek molim: Ti je štiti, Bogo,
i čuvar joj budi... ..*

PAVAO WERTHEIM: RAD NA BRDU SKOPUSU

U novome vijeku caruje nauka. I Židovi si sagradiše vrhovni dom za službu nauci. To su one čuvene zgrade na brežuljku Skopusu (Har Hacofim) u Jerusolimu. Griješio bi onaj koji bi mislio da su Židovi istom time počeli svoje službovanje nauci. Bilo je odvajkada Židova naučenjaka, ali židovski naučenjaci sa brežuljka Skopusa biće radenici za nauku u krilu svoga vlastitog naroda i u prisnome dodiru sa svojom vlastitom domovinom. Klasični Jean Louis Pasteur rekao je: »La science n'a pas de patrie, mais le savant en a une.«

Rad hebrejskog sveučilišta teče u petu godinu. On se razgranjuje vrlo živo i vrlo brzo. Nastaju neprestano novi instituti, laboratoriji, učionice. Povećava se broj fakulteta, katedara, predavača i slušača. Sve se uređuje najmodernijim načinom prema uzoru najnovijih znanstvenih tekovina. Zavode vode učenjaci od glasa. Tako se može reći da je hebrejsko sveučilište jedan od najznatnijih naučnih zavoda cijeloga svijeta. Dosad se ondje nisu polagali ispiti ni podjeljivale diplome i tituli. Samo se radilo. Duskora će se pored rada moći i diplomirati kao i na svim ostalim sveučilištima. Tek će se nastojati da ispitivanja ne budu formalna, nastojaće se da se ispiti polažu tek nakon intenzivnog rada, da sveučilište bude učilište u doslovnom smislu riječi: imade se naime iskustvo s mnogih drugih sveučilišta svijeta gdje se suviše olako stiču akademski naslovi. U Erec Jisraelu ne smije da bude duhovnog proletarijata. Intelektualci trebaju da se stvarno oplemene po radu i nauci.

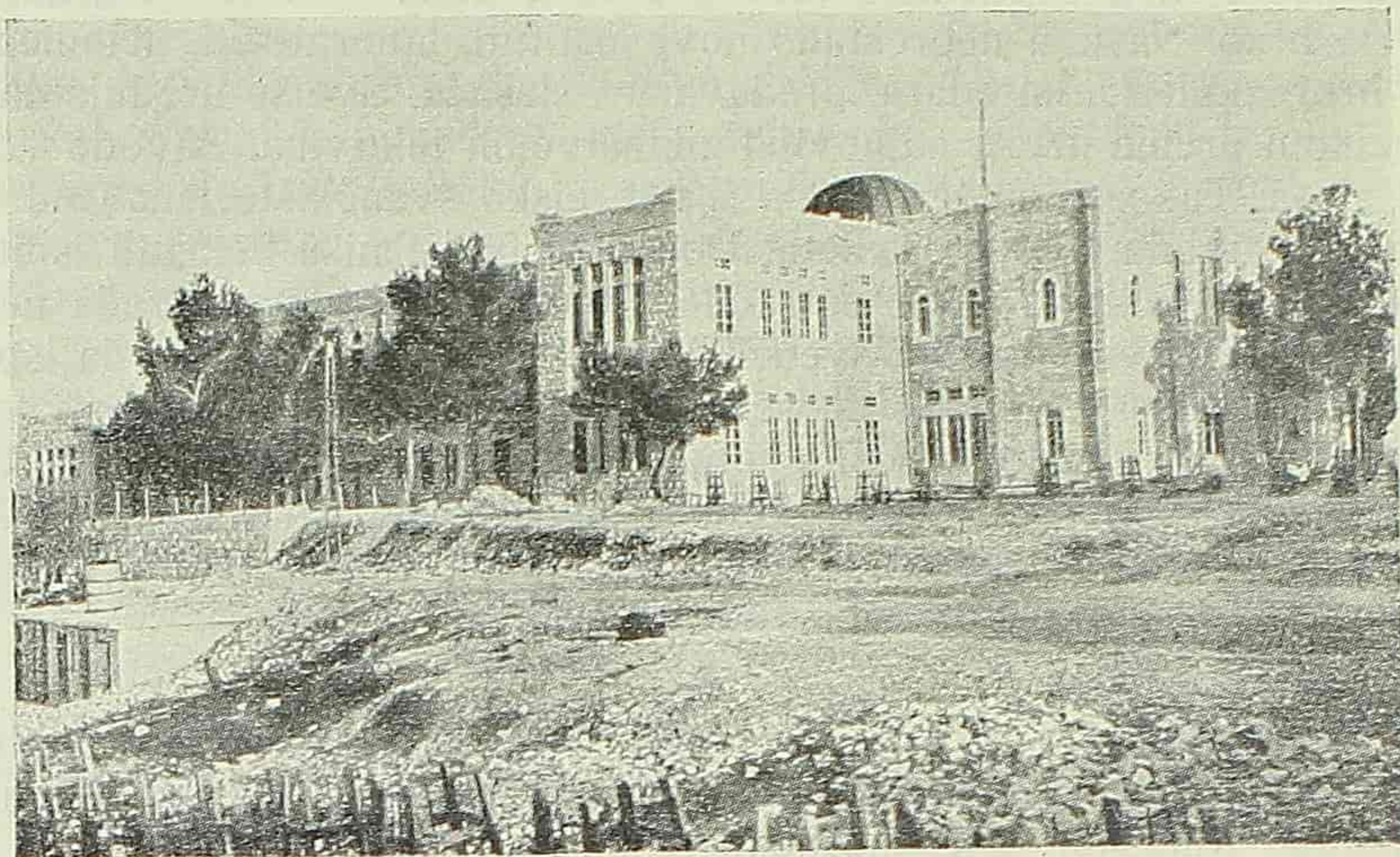

Judaistički institut. U njemu se uči židovska nauka: Biblija, Talmud, židovska povijest, filozofija, literatura itd. Profesori su naodličniji stručnjaci: Epstein, Klausner, Diesendruck, Mann, Asaf, Gulak, Šolem, Jelin i drugi. Dr. Ruppin vodi tečajeve iz židovske sociologije, prof. Roth i dr. Bergmann iz židovske i moderne filozofije. Ima i posebnih tečajeva iz grčke, rimske i sredovječne literature; pa iz orijentalistike: o povijesti i etnografiji Arapa, o njihovoj folklori itd. Proučava se hebrejski i arapski jezik.

Einsteinov institut. Odio za matematiku i u najnovije vrijeme za fiziku. Odio za matematiku vode čuveni učenjaci: Klein, Fränkel, Fekete (potonji iz Sente u Vojvodini gdje mu još i danas živi porodica), Fizikalni odio uređuje se pod nadzorom prof. Ornsteina, direktora fizikalnog instituta u Utrechtu i člana akademskog senata hebrejskog sveučilišta. I sam veliki Einstein počašćuje institute od vremena na vrijeme posjetom, spojenim s kojim predavanjem ili tečajem.

Institut za kemiju. Odio za biokemiju i koloidalnu kemiju. Direktor je kemiskog instituta znameniti dr. Fodor. Njegova je struka biokemija i koloidalna kemija. Na tom je području objavio radove koji mu pribaviše svjetsko priznanje. Na biokemiji se mnogo ispituju vitamini i visokomolekularne organske supstancije. Od anorganske se kemije ispituje kemiski ekvilibrij i procesi u koncentriranim solnim otopinama, naročito solne otopine Mrtvog Mora te palestinski fosfati. Na tom zavodu djeluje kao asistent i demonstrator dr. Rosenberg (podrijetlom iz Poljske; studirao je u Zagrebu na filozofiji; poznat je u cionističkom pokretu u nas, jer je bio jedan od prvih koji su u našim krajevima propagirali hebraizaciju).

Prirodoslovni institut. Ovdje se obraduje opća biologija, sistematika botanika, sistematika zoologija, botanika bibliske i poslijebibliske literature te geologija. Ovaj institut vodi naš popularni prof. Warburg, cionistički politik i prirodoslovni učenjak. Bio je pretsjednik svjetske Cionističke organizacije. U učenjačkom internacionalnom svijetu pretstavlja on botaničku veličinu. Slavan je po svojim radnjama o procesima biljne asimilacije. Zoologiju obraduje poznati dr. Bodenheimer (vidi u mojoj knjizi »Pregled geografije Palestine« bibliografiju!). Na zoologiji je još i Aharoni, originalni poznavalac palestinske faune. U herbarijima i zbirkama imade čitav niz kustosa i asistenata. Na geologiji je dr. Picard. Herbariji botaničkog zavoda pretstavljaju pravu skupocjenost: sadržavaju najegzotičniju floru Palestine i Egipta. Mnogi radovi raspravljaju i praktične probleme, primjerice povećanje rentabilnosti jafanske naranče.

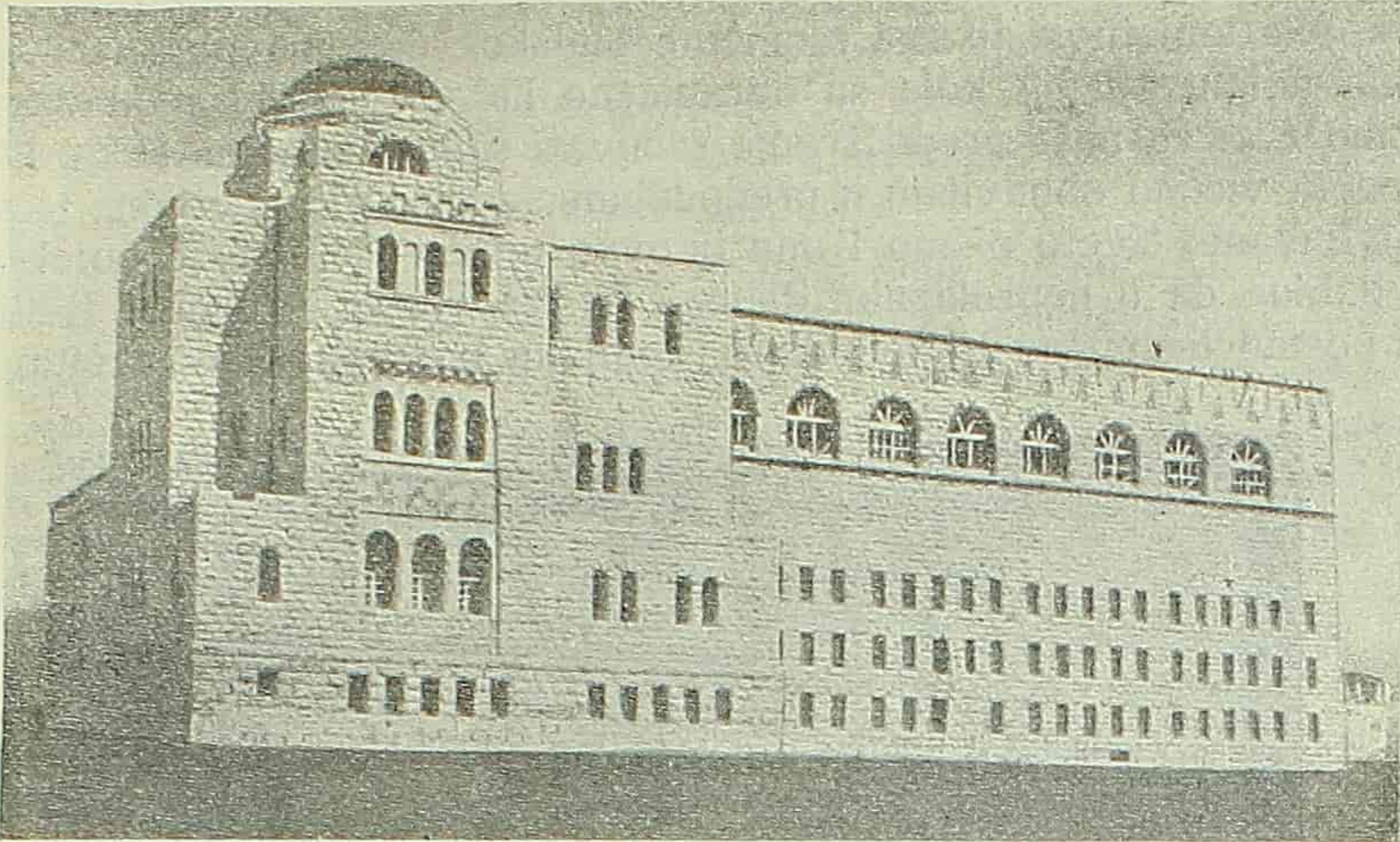

INSTITUTI ZA KEMIJU I MIKROBIOLOGIJU

Medicinski institut. Odjeli za mikrobiologiju i higijenu. Mikrobiološki je zavod jedan od najstarijih na sveučilištu. Tu se znanstveno ispituju infektivne bolesti zemlje (malarija, trahom). Direktor je zavoda prof. Adler. Asistenti su Theodor za entomologiju i Witenberg za helmintologiju. Na higijeni je prof. Kligler. Tu je rad intenzivan i povezan s Hadasom. Medicinski se institut konstantno i rapidno širi da obuhvati još najrazličitije vrste specijalnih klinika za kirurgiju, okulistiku, pedijatriju, neuropatologiju itd.

Dom Davida Wolffsohna. To je nova zgrada židovske narodne i sveučilišne biblioteke na brdu Skopusu. Rad za tu biblioteku živo je potvrdio riječ da su Židovi »narod knjige«. U vrlo brzo vrijeme nakupiše se ondje kolosalne množine vrijednih knjiga sa svih strana svijeta. Danas ima biblioteka oko 165.000 knjiga (s dupli- i multiplikativima preko 210.000!). Ondje su najskupocjenija i najkurioznija izdanja kakvih ima rijetkokoja biblioteka na svijetu. Ja ću samo spomenuti manuskript Einsteinove teorije relativiteta. Biblioteka imade u Tel Avivu medicinsku ispostavu. Na čelu biblioteke poznati je dr. Hugo Bergmann. U svim su zemljama osnovani naročiti komiteji koji šalju židovskoj biblioteci godimice lijepe izbore knjiga. I u nas ima takav komitej u Zagrebu (u posljednjem izvješću o radu biblioteke od jula 1929 izriče se tom komiteju pri-

znanje za njegov rad). Židovi su darežljivi biblioteci. Slavni židovski učenjaci, umjetnici, književnici poklanjaju joj svoje najdragocjenije knjige i čitave biblioteke. Skoro — i ta će biblioteka na prvom mjestu da konkurira najčuvenijim bibliotekama svijeta.

ŽIDOVSKA NARODNA I SVEUČILIŠNA BIBLIOTEKA

Život oko tih zavoda vrlo je intenzivan. Veza je sa svijetom i židovstvom velika. U upravi zavoda najeminentniji su židovski prvaci svijeta — počam od Weizmanna. Studenti imaju svoje zadruge i klubove. Učenjaci rade: u posljednje vrijeme su nastavnici hebrejskog sveučilišta obznanili preko 400 svojih originalnih naučnih radnja!! Kako mora da je lijepo tima velikanima u svojoj domovini raditi za nauku! Daleko od antisemitskih šikanacija evropskih akademskih uredaba. Ne treba komentara tome radu... Govore činjenice i brojke.

Naši prednici još su ponizno i plašljivo molili želju da bi ipak jednom još nauka dolazila od vrhunca Cijona. Današnja židovska generacija može da kaže radosno i ponosno: eno, već se čuje prva jeka riječi Nauke sa brda Skopusa jerusolimskog!

PJESNIK. NARODNA PJESMA

*Oj, jesenske duge noći,
dragi nikad neće doći.
Djevojačko milovanje? ...
Suzne riječi, teške sanje.*

*Komušanje kukuruza ...
Sa obraza teče suza:
uzalud će mladost proći,
dragi nikad neće doći.*

*Jesen, život, mladost vene,
nema dragoga po mene.
Najteža je Bogu rana
djeva mlada bez dragana ...*

*Oj, jesenske duge noći,
dragi nikad neće doći.
Djevojačko milovanje? ...
Suzne riječi, teške sanje ...*

RAFAEL I BIBLIJA

(Rafael Santi 1483–1520)

»Vizija Ezekielova« čuva se u Palazzo Pitti u Firenci. Ova divna slika crta viziju proroka (Ezekiel; 1)

Likovna umjetnost fiksira momente ljudskog doživljavanja i sliči pjesništvu samo u fantazijama koje su ograničene na vremenske momente. Vječna mijena može se za naše predočivanje sačuvati samo nizovima slika. Objave se na taj način vječno obnavljaju u predodžbama naroda i umjetnika. U tom smislu doživljavamo Sveto pismo i onu likovnu umjetnost koja je potekla iz najdubljih dubina da u neprolaznim djelima fiksira vječne vrednote Biblije. Zbog toga je postao besmrtni Rafael Santi, genijalni baštinik jednoga čitavoga sto-

Ova slika prikazuje snažan i iskonski Rafaelov fresko u Rimu (u Vatikanu): priča Biblije o gradnji Noina broda

ljeća. Taj divni mladić, koji je razuzdano dijelio poput boga Bakha čar svoje bogodane umjetnosti, na juriš je osvojio čitav duhovni Rim svojega doba. Cio njegov razvoj potpuna je rekapitulacija svih nastojanja i umjetničkih napredaka koje stvoriše njegovi slavni pretšasnici. U protivnosti prema Michelangelu, čiji stil nije proživljavao neprestane i znatne mijene, Rafael se neprestano usavršavao i nikad nije došao do vrhunca. Rafael je posjedovao genijalnu moć uživanja u stil i kompozicione elemente svojih učitelja. On je mogao da si prisvoji najvrednije vrednote tuđih osebina i da ih prožme svojom osobenošću: to je stil slatke i lepršave mekoće, lakih i raskošnih boja. Umjetničko djelo oličava i samu ličnost umjetnika.

Rafaelovo je djelo kulminacija renesanse; ali samo u jednom pravcu: u širini umjetničkoga razvoja. Dubina, koju je Michelangelo otkrio, ostala je za Rafaela nepristupačna, premda je i od svog učitelja umio da uči. No on nije od njega poprimio ni sadržaj, iako kretnju, ni njegove nadljudske poteze, iako samo gigantske dimenzije oblika, jer lakoća stvaranja nije Rafaelu dala do Michelangelovih bezdanih dubina u stvaranju borbom.

U 48 slika ukrasio je Rafael Vatikan biblijskim sžezjima. To zovu Rafaelovom Biblijom. I on je poput Michelangela počeo sa stvorenjem svijeta, slikao je stvorenje Eve, prvi grijeh i druge biblijske epizode koje su kasnije u mnogim varijacijama izveli Pirinejci Murillo i Velasquez. U protivnosti Michelangelu, koji je sve dramske momente nekog zbivanja još jače potencirao, Rafael je počeo da ističe idilsko i nježno. Ova nota prati Rafaela u svim mogućim fazama njegova razvoja. U njegovim djelima zrcalio se njegov srećni, lagodni i jovijalni način života. »Radost je umjetnost...«, lebdi kao nevidljivi moto nad djelima ovoga umjetnika koji je postao tako popularan kao ni jedan drugi i daleko poslije svog vremena ostao slikar naroda.

Umjetnost Rafaela općenito je razumljiva, ljupka i sunčana. Ona ne kopka skeptično i zamišljeno po tajnama — to je značajka Michelangela — već umiruje i harmonizira dramski zamah do mira i sreće. To je princip kome se klanja i Nietzsche u svojem ranijim djelima. Zbog toga shvaćaju Michelangelo i Rafael biblijske motive načelno različito. Jedan od njih akcentuira dubinu kozmičkih misli Biblije; zamišlja se nad tajnama svijeta; traži smisao bivanja. Drugi prikazuje srdačnu toplotu biblijskoga pripovijedanja. I jedno i drugo je istinito. Ko će moći da kaže što je bolje i pravije? Jedno kao i drugo. U Knjizi nad knjigama sve se može da nađe. Ondje svaki nalazi sebe. Ipak se čini da je Michelangelo bliži židovskom shvaćanju. Možda je tome pridonijela sudbina židovskog naroda. Martirij je ucijepio židovstvu u dušu ozbiljnost i zamišljenost. S ovoga gledišta traži se u židovskom shvaćanju Biblije više misao nego forma, više groza i strah nego sjaj i srdačnost.

Pa ipak se ne možemo oteti dojmu Rafaela. Njegov svečanoveseli štimung, produhovljen osjećanjem za prostor, ljepotom linija i plemenitošću forme, vazda nas privlači i oduševljava: Rafael Santi, iako nije shvatio Bibliju potpunoma u duhu židovstva, opet je dokaz za besmrtnost Biblije koja u svakom smjeru ljudskog duhovnog rada može da poda inspiraciju za neprestano stvaranje novih ljepota. Moramo biti sretni, što je taj Bogom tako raskošno nadareni čovjek ovjekovječio duh Svetog pisma.

MARTIN BUBER: TRI BESJEDE O ŽIDOVSTVU

1 Židovstvo i Židovi

Pitanje, što ga danas stavljam Vama i sebi, jest pitanje o smislu židovstva za Židove.

Zašto se nazivamo Židovima? Zar zato, što to jesmo? Što znači da to jesmo? Neću Vama da govorim o nekoj apstrakciji, već o Vašem rođenomu životu, o našem rođenomu životu. I ne o tome kako se očituje po svojoj spoljašnosti, već o unutarnjem pravu i biću toga života.

Zašto se nazivamo Židovima? Zar zato, jer su nam to činili oci: po naslijeđenom običaju? Ili nazivamo li se Židovima od zbilje?

Iz naslijeđenog običaja? Tradicija je najplemenitija sloboda za rod koji živi u njoj vedro i misaono, a najjadnije robovanje za sljednike od običaja koji je preuzimaju uporno i tromo. Koji je za nas smisao ove predaje, imena, lozinke i putne zapovijedi: židovstva? Kakve je vrste zajednica za koju dajemo svoje svjedočanstvo kad se nazivamo Židovima? Što će da znači ovaj naš put kroz bezdan — propadamo li kroz magle tisućljeća u zaborav, ili nosi li nas neka moć u ispunjenje? Što to znači, te hoćemo da trajemo, nesamo kao

ljudi, ljudski duh i ljudsko sjeme, već, prkoseći vremenima i vremenu samom, kao Židovi?

U velikom spremištu pojmovnoga svijeta spremni su svakakvi ugledni i podatni odgovori za pametnije ljude koji neće da sebi oteščaju životni posao time, te bi preduboko i predugo zagledali pitanjima u oči. Takvih odgovora ima i tu, njih dva na izbor: zovu se religija i nacija. Ali ti su odgovori za nas samo zakrabuljena pitanja.

Ima li židovska religija?

Rekao sam već: ne pitam za obličja spoljašnjega života već za unutar-nju zbiljnost. Židovstvo imade za Židove toliko smisla koliko je u njemu unu-tarnje zbiljnosti.

Ima li židovska religioznost, zbiljska u sebi? Ne dogma i norma, kult i regula: ima li danas zasebni odnos prema apsolutnome, živ u ljudima, koji se po svome biću može nazvati židovskim, a koji se konstituira u zajednici Židova?

Znamo to da je židovske religioznosti bilo. Doba koje je dalo da se Jakov rve s Bogom za blagoslov, pa doba koje je dalo da Mojsije umire u cjelovu Božijem, doba »prahrišćanstva« koje se odvažilo da do sina Božijeg uzivisi čovjeka koji se usavršava i kasno doba hasidizma koje se latilo da kuje sudbinu Božiju ne zemlji u zajednici bivstvovanja i djelovanja ljudi — ta su vremena imala židovsku religioznost. Ali naše doba? Gdje ima Božanskog zanosa u Židova koji bi ih uzvisio iz društvene jagme za svrhama u instinski život, u život koji s v j e d o č i za Boga, čini ga iz istine zbiljnošću, jer ga doživljavamo »u njegovo ime«? Dakako, i danas ima neko ispovijedanje, ne, različitih ispovijedanja: ispovijedanje od vjernosti; ispovijedanje od ponosa; ispovijedanje od tromosti kao što kamen što pada kroz prostor ustraje u svome pravcu. Ali gdje ima i s p u n j e n j a? Gdje ima zajednica u kojoj se ne bi vršila židovska sposobnost ustrajanja (koju zovu »tradicijom«) ni židovska sposobnost prilagodivanja (ono »pročišćeno«, to će reći lišeno duše »židovstvo« nekog humaniteta, načičkanog monoteizmom), već neposredna židovska religioznost, elementarno osjećanje Boga, sveta, žarka snaga Elohimova? Gdje se vrši Jehovin duh, bezuslovnost?

Promotrimo li je s obzirom na unutarnju zbiljnost, židovska je religioznost sjećanje, možda i nada, ali nije sadašnjost,

A drugi odgovor veli da su Židovi narod. Jest, zaista, oni to jesu; kao što ima po formi židovska religija tako ima po učinku židovska narodnost: očituje se u životu Židova između narodâ. Ali, ta mi ne tražimo učinke, već zbiljnost židovstva za »ja« Židova. Kako se očituje ovdje narodnosno bivstvo? Kako Židov, prepaćujući i reagujući, stoji prema vanžidovskom svijetu, što mu taj kao Židovu sve zadaje i kako on to prorađuje, to sve može da je saoblikovalo njegovu osebinu od sedamdeset koljena ovamo, ali ne može da bude temeljnim elementom njegova unutarnjega židovstva; jer inače bio bi samo Židov od prkosa, bio bi Židov ne po rođenome biću i opstanku, već Židov na otpovijed po narodima; i trebao bi samo mig narodâ, te ne bi njegovo židovstvo više bilo živa supstancija, već samo bol po spominjanju i tvorevina po spominjanju, kao što su to tragovi godinâ i usuda na našim obrazima. Mora da bude nešto drugo: autonomna zbiljnost. A što je ono, što čini čovjeku rodeni narod autonomnom zbiljnosti u njegovoj duši i u njegovu životu? Što čini, te osjeća svoj narod ne samo oko sebe: da ga osjeća u sebi?

Odrasli čovjek pojedinac opetuje na višoj razini proces kojim je prošao već kao dijete. Dijete doživljuje ponajprije svijet oko sebe i tek pomalo otkriva svoj »ja«, tek pomalo zna da izluči svoje tijelo kao zasebnu egzistenciju iz

mase stvari. Ovaj stadij opazajne orijentacije opetuje tako reći svoj ritam u kasnijem procesu duhovne orijentacije. Pojedinaac doživljuje u tome procesu ponajprije svijet mijenâ utjecaja i dojmova, svijet oko sebe, a najposlije otkriva sebe, supstanciju trajnu u mijeni.

Pojedinaac se iskonski nalazi posred kozmosa koji se ispoljuje iz njegovih dojmova, a kome onaj Ja daje samo naglašavanje osjećanja. Iz tog mu kozmosa iskaču pred oči dva velika područja nad sve ostale po tome, što su omeđena i jasna: zavičaj, zemlja i nebo svojom poznatom mu zasebnosti i krug ljudi s kojim se saobraćava u osnovnome obliku saobraćaja, jezikom i u osnovnom obliku djelovanja, običajem, svrstava među se i daje mu, da učestvuje u njemu. Na ova se tri stalna elementa njegova doživljavanja, na zavičaju, jeziku i običaju sazda je osjećaj pripadnosti pojediničeve zajednici koja je šira no iskonska zajednica porodice i zajednica po izboru prijatelja. Osjeća da pripada onima kojima su zajednički s njime postojani elementi doživljavanja, a skupnost njihovu osjeća on na ovomu stupnju svojim narodom.

Mnogi se zaustavljaju na tome stupnju. Nama je do toga da promatramo onoga koji ide dalje. Što ga dalje vodi, to je prirodni zahtjev za trajnosti koji u mnogih otupljuje, a u drugih raste i sazrijeva, zahtjev za ustrajnosti supstancije, za besmrtnosti bića. Otkriva da nema samo konstantnih oblika doživljavanja, već i konstantne egzistencije, postojanog nosioca svega doživljavanja. Kao što dijete otkriva Ja svoje tjelesnosti tako otkriva on Ja svoga duha naposljetku: kao trajnu supstanciju.

Obretom toga Ja doznalo je dijete svoju omeđenost u prostoru; a on spozna je svoju neograničenost u vremenu. Želja za trajnosti čini, te mu pogled, otkrivajući svoj Ja, ide preko uzane granice rodenoga života. To je doba onih tajanstvenih osjećaja daleka lijeta, patetskih i mučaljivih koji se nikad više ne vraćaju jednakom snagom, pa ni onda kad se izjasniše i zaobliše u ideju: neumrlost duše, neumrlost sile, neumrlost djela i čina. Mladi taj čovjek koga se takla jeza vječnosti saznaje u sebi, da ima trajanje. A saznaje to u goloti i tajanstvenosti zajedno, sa svim onim prostodušjem i svim čudesnim što on obavića sve što se razumijeva samo sobom kad se u to gleda. Saznaje to u onaj čas kad otkriva sljedstvo koljena i gleda red otaca i majki koji je doveo do njega, pa zamijeti u sebi koliko li ga je sastajanja ljudi, koliko li salijevanja krvi proizvelo, koje li ga je kolo sferâ radanja i poroda dozvalo u život. U toj besmrtnosti generacija osjeća zajednicu krvi, a osjeća je kao predašnji život svoga Ja, kao trajnost svog Ja u beskonačnoj prošlosti. Pridružuje se tome, pobudom toga osjećanja otkriće, da je krv korjenita moć u pojedinca koja ga hrani, otkriće, da su najdublje naslage našega bića uvjetovane krvlju, da naša misao i naša želja od iskona od nje dobivaju boju. U taj čas pronalazi i osjeća: svijet oko njega je svijet dojmova i utjecaja, krv je svijet supstancije koja može da prima te dojmove i utjecaje, a koje on poprima u svoju sadržinu, preobrazuje ih u svoju formu. I sad se više ne osjeća pripadnikom zajednice onih koji imaju jednake konstantne elemente doživljavanja kao i on, već dublje zajednice onih koji imaju jednaku supstanciju kao i on. Nekoć je dospio do osjećaja pripadnosti po spoljašnjem iskustvu, a sad po nutarnjemu. Na prvom mu se stupnju predočivao narodom svijet, sada duša. Sad mu je narod zajednica ljudi koji su bili, koji jesu i koji će biti, zajednica mrtvih, živih i nerođenih koji zajedno prikazuju jedno jedinstvo. A baš to je jedinstvo koje osjeća razlogom svoga Ja što se svrstava kao potrebna karika u taj veliki lanac na onome mjestu što mu ga je vječnost odredila. Što su svi ljudi stvorili i što budu stvorili u tome velikomu lancu, osjeća kao djelo najdublje svoje osebine; što su doživjeli i što budu doživjeli, osjeća kao najdublju svoju sudbinu. Prošlost nje-

gova naroda osobna je njegova zadaća. Put ga naroda uči da sam sebe razumije i da sam sebe hoće.

Ovo uvrštavanje samoga sebe u veliki lanac jest prirodni smještaj pojedinca u njegovu odnosu prema narodu, promatran sa stanovišta subjektiviteta. Ali prirodnome subjektivnome smještaju ne odgovara uvijek prirodni objektivni smještaj. Ovaj postoji onda kad je narod, čijim se pripadnikom pojedinac osjeća na prvom stupnju, isto s narodom, čijim se pripadnikom osjeća na drugom stupnju; kada je zajednica onih koji imaju jednake konstantne elemente kao on, isto sa zajednicom onih koji imaju jednaku supstanciju kao on; kad je zavičaj u kom je odrastao zajedno zavičaj njegove krvi, kad su jezik i običaji u kojima je odrastao zajedno jezik i običaji njegove krvi, kad je narod koji mu je dao oblik njegova doživljavanja onaj isti koji mu daje sadržaj doživljavanja.

Ovog prirodnog, objektivnog stanja nema u odnosu Židova, naročito zapadnog Židova prema njegovu narodu. Nedostaju svi elementi koji bi mu dali značajku narodnosti, koji bi mu je učinili zbiljom, svi: zemlja, jezik i životni oblici. Zemlja u kojoj stanuje, čija ga priroda okružuje i uzgaja njegova čutila, jezik kojim govori i od kojega njegove misli dobivaju boju, običaji u kojima sudjeluje i koji oblikuju njegove čine, sve to nije svojina njegove krvne zajednice već neke druge zajednice. Svijet konstantnih elemenata i svijet supstancije za njega su dvoje. Njegova se supstancija ne razvija pred njim u svijetu koji ga okružuje, ona je zatočena u dubokoj samoći, a jedina forma u kojoj mu se prikazuje jest podrijetlo.

A ako ona ipak može da postane zbiljom Židovu, onda to biva upravo toga radi, što podrijetlo ne znači tek vezu s prošlim: da nam je nešto dalo što nas ne ostavlja ni jednog časa našega života, što opredjeljuje svaki glas i svaku boju u našem životu i u onome što radimo i u onom što nam se dešava: krv kao najdublja naslaga moći u duši.

Sile, iz čijeg se učinka sazdava život, biće i udes ljudski, jesu unutrašnji svijet i svijet što nas okružuje: dispozicija za preradbu dojmova i materijal koji zalazi u nas. A najdublji sloj dispozicije, onaj tamni teški sloj, od kojega biva tip, kostur ličnosti, jest ono što sam nazvao krvlju: ono u nama što je usađeno u nas karikama otaca i majki, njihovom osebnosti i njihovom sudbinom, njihovim činjenjem i patnjom, jest velika baština vremenâ koju dolazeći na svijet donosimo sa sobom. To treba da znamo mi Židovi: nije to samo osebnost naših otaca, već je to i njihova sudbina, sve, muka, nevolja, sramota, sve je to zajedno oblikovalo naše biće, naše ustrojstvo. To treba da osjećamo i znamo upravo tako kao što treba da osjećamo i znamo da u nama živi osebnost proroka, pjevača i kraljeva Jude.

Svaki nas koji je kadar da gleda na svoj život unatrag i u nutrinu svoga života, spoznaće tragove ove moći. Ko sebi predoči patos svojih unutrašnjih borba, spoznaće da živi dalje u njemu nešto čija je velika narodna praslika borba prorokâ protiv razrožne množine narodnih nagona. U svojoj čežnji za čistim i jednovitim životom čućemo gdje ozvanja zov koji je nekoć probudio veliki esenski i prahrišćanski pokret. Ali u ironiji modernog Židova osjetićemo i sudbinu otaca koja nas izobličava; ta ona dolazi samo odatle, što kroz vijekove nismo uzvraćali udarce kada nas se udaralo u obraz, nego smo se brojem i snagom slabiji, odvrćali na drugu stranu, te smo se s usiljenom premoći osjećali »duševnim ljudima«. I ova je intelektualnost udaljena od života, bez osjećanja za ravnotežu, regbi izvanorganska, sama ponarasila po tome, što kroz vijekove i tisućljeća nismo poznavali život zdrav, vezan, određen prirodnim ritmom.

A koja nam korist da sve to znamo?

U onim najtišim časovima u kojima nam dolazi u svijest ono što se ne da izreći osjećamo neku duboku razdvojenost u svome bivstvovanju; razdvojenost koja nam se tako dugo čini nesavladivom, dogod nismo živo spoznali da je naša krv ono, što oblikuje naš život. Da od razdvojenosti dospijemo do jedinstva, tome treba, da nam ude u svijest što krv u nama znači, jer u vrevi svagdašnjice naša svijest razaznaje samo okolinu i učinke te okoline. Zadbimo se u svojim najtišim časovima: gledajmo, shvatimo sami sebe. Shvatimo se: skupimo svoj život u svoje ruke, kao što se akov vuče iz bunara, saberimo ga u svojim rukama, kao što se zgrće razasuto zrnje. Treba da se odlučimo: treba da u sebi stvorimo skladnost između sila.

Gdje postoji prirodna objektivna situacija pojedinca u njegovu odnosu prema narodu, teče mu život u harmoniji i obezbijedenu razvijanju; gdje je nema, pojedinac zapada u to dublji konflikt, to neminovnije mora da se odluči ili za svijet oko sebe ili za svijet u sebi, za svijet dojmova ili za svijet supstancije, za atmosferu ili za krv, za pamćenje rođenoga životnoga odlomka ili za pamćenje od tisućljeća, za svrhe što mu ih daje društvo ili za zadaću da razveže svoju rođenu snagu; što je svjesniji, što je pošteniji, to više odlučnosti i jasnoće traži sam od sebe. Treba da se odluči: to ne valja tako zamisliti kao da bi stajalo do toga da se bilo jedno bilo drugo izluči, napusti, prevlada; bilo bi besmisleno, kad bi se ko htio osloboditi one kulture koja ga okružuje; ta nju su preradile najsopstvenije sile naše krvi i učinile je našom svojinom. Hoćemo i smijemo da smo si svjesni te smo u pregnantnijemu smislu no ikoji drugi narod kulture mješavina. Ali nećemo da robujemo toj mješavini, već da gospodujemo nad njome. Odabрати znači odlučiti o supremaciji, o tome, što treba da bude ono što gospoduje i ono što se podvrgava u nama.

To je ono što bih nazvao ličnim židovskim pitanjem, korijenom svih židovskih pitanja, pitanjem koje u sebi samima mora da nađemo, u sebi samima da razbistrimo i o njemu da odlučimo.

Moritz Heimann reče jednom: »Jedino je ono »židovsko pitanje« što takovim još priznaje Židov koji je dospio na najsamotnije, najnepristupačnije ostrvo«. Jest, jedino ono je to.

Ali koji se birajući između svijeta oko sebe i supstancije odlučio za potonju, taj treba sad da budne istinski iz svoje unutrašnjosti Židovom i da živi kao Židov iz svoje krvi sa svim protivštinama, sa svom tragikom i sa svim obiljem budućnosti što je u toj krvi.

Kada smo tako iz najdublje samospoznaje sami sebe priznali, kad smo kazali »dä« sami sebi, svoj svojoj židovskoj egzistenciji, tad više ne osjećamo kao pojedinci, tada svaki pojedinac od nas osjeća kao narod, jer osjeća narod u sebi. Pa tako za nas prošlost židovstva neće biti prošlost zajednice kojoj pripadamo, već ćemo u njoj gledati predistoriju svoga života, svaki od nas predistoriju svoga rođenoga života, pa ćemo drukčije no što bismo bez toga mogli spoznati bivanje i udes. A jednako ćemo spoznati sadašnjost. Ove ljude tu vani, ove jadne, zgrbljene ljude što se šuljaju, što kućare od sela do sela, a ne znaju od šta će i čemu će sutra živjeti i one teške, gotovo omamljene mase koje se ukrcava na brodove, a ne znaju kuda i čemu, sve ćemo ih da osjećamo ne tek možda svojom braćom i sestrama, nego će svaki nas koji se tako sam u sebi ustalio, osjećati: ovi su ljudi dijelovi od mene. Ne patim ja s njima, već ja to patim. Nije moja duša uza moj narod, već je moj narod moja duša. I u istome ovome smislu osjećaće tada svaki nas budućnost židovstva, osjećaće: hoću da živim dalje, hoću svoju budućnost, hoću nov, čitav

život, život za sebe, za narod u sebi, za sebe u narodu. Jer židovstvo nema tek prošlosti, što više: pored svega, što je stvorilo, držim: židovstvo nema prije svega prošlost, već budućnost. Mislim: židovstvo uistinu još nije doprlo do svoga djela, a velike sile koje žive u tome najtragičnijemu i najnedokučivijemu narodu, nisu još progovorile svoje najsvojstvenije riječi u povijesti svijeta.

Samoafirmacija Židova ima svoju tragiku i svoju veličinu. Jer kad sebe sami afirmiramo, onda u isti mah osjećamo, kako sam već rekao, sve ono izrodjeno odašta mora da oslobodimo buduća koljena. Ali ujedno osjećamo da ima u nama još stvari što ih još ne iznijesmo napolje, da u nas još ima moći koje čekaju dok dođe njihov dan. A živjeti kao Židov reći će poprimiti u svoj život svu tu tragiku i svu tu veličinu Židova koji sebe afirmira. Ne stoji do ispovijesti ni do izjave pripadanja jednoj ideji ili jednome pokretu, već do toga da onaj koji je svoju istinu primio u se po njoj i živi, da se očisti od kala tuđega gospodstva, da u sebi nađe put od razdvojenosti do jednovitosti: da sebe izbavi.

Kad sam bio dijete, čitao sam staru židovsku priču koju nisam mogao razumjeti. Samo ovo je pričala: »Pred vratima Rima sjedi gubavi prosjak i čeka. To je Mesija«. Onda sam došao nekom starom čovjeku te sam ga pitao: »A na što čeka?« A stari mi je čovjek odgovorio nešto što tada još nisam bio razumio, što sam tek mnogo kasnije umio da shvatim; reče: »Na tebe«.

Preveo Robert Veith

JAKOV MAESTRO: O DANAŠNJOJ HEBREJSKOJ POEZIJI U PALESTINI

Dug je period »nove« hebrejske književnosti. U različito doba različita je bila i tendencija njezina. Na ovome nas mjestu može prije svega zanimati tendencija hebrejske književnosti, nastale u posljednjem deceniju u samoj Palestini. Bez sumnje imade i u zemljama dijaspore i pjesnika, pa i onih sa zvučnim imenima (n. pr. Černihovski), ali ono što bi se o njima imalo reći ne pripada više u najnoviju književnost. Uglavnom su to sami klasici.

Sadašnja je hebrejska književnost skrenula s puta koji su joj prokrčili njeni klasici. Dor, dor, vedaharo. Pravi umjetnik može i u obradi najobičnijeg sižea da pruža mnogo umjetničkog užitka. U tom su pogledu vrijeme i prostor sekundarnog značenja u književnosti. Ali svaka književnost ima samo onda svoju pravu etsku i estetsku vrijednost, ako je odraz života i prilika naroda u kojemu je nastala, vremena kada je nastala. Rat sa svojim popratnim katastrofama s jedne strane, s druge pak strane novi život Palestine — ove dvije komponente osjetljivo utječu na stvaranje aktuelne hebrejske književnosti. Imade i na području hebrejske beletristike, kritike i znanosti dosta vrijednih djela, nastalih u posljednjem periodu, ali poezija se naročito lijepo razvila. Mlade (ne uvijek po godinama) lirike muče druga pitanja i problemi; drugi je njihov idejni svijet; drugi ideali nego u klasika.

Ma koliko su današnji hebrejski pjesnici djeca svojega doba, nisu oni izgubili vezu s istoriskom prošlošću svojega naroda i Palestine. Istoriski momenti i reminiscencije često im služe za siže u obradi pjesama. Drage su im sve uspomene i mjesta s biljegom istoriskog značenja. Za današnje pjesnike nije istorija davna prošlost, već baza na kojoj se gradi i nastaje nov život.

Najjači su reprezentanti nove lirike Abraham Šljonski, Uri Cvi Grinberg, Avigdor Hameiri; donekle i Jichak Lamdan. Vanjska forma njihovih pjesama otskače od one uobičajene u nas; imade sličnosti s »modernom« tolikih književnosti. Tipičan je za to primjer Šljonski. U snazi je izražavanja majstor U. C. Grinberg. Mnoge su njegove pjesme u stilu bibliške: »... Ada ve-Cila šemana koli!« U njegovoj pjesmi imade nešto divlje, sirovo, neobuzdaño. Njegovi junaci hoće da budu prirodni, da žive od rada, nesputani tolikim društvenim formama; a nama oni izgledaju divlji. Grinberg je revolucionaran u najljepšem smislu; njegova je pjesma revolt protiv svega polovičnog, nezdravog, trulog. On je uhvatio korijena u Palestini i razvio se pod palestinskim nebom — i ne može oprostiti tolikim svojim drugovima — književnicima što žive u Palestini a pjevaju kao pred X godina u nekom mjestancu naseobenog rajona. Ne oprašta i ne štedi one koji neće da shvate novo doba i zahtjeve novog vremena; a njegov ukor teško pogađa.

Jevrejski su pjesnici kroz stoljeća opjevali Palestinu, čeznuli za njom, isticali sve ljepote zemlje. Za današnje pjesnike Palestina nije predmet romantike i sanjarenja već stvarnost. Oni imaju u vidu samo život i rad u Palestini. Život u previranju kakav već jest, rad opor i tvrd. Kad Grinberg vidi lijepo more, u njemu se budi misao i želja da bi to bila tvrda zemlja pod nogama na kojoj bi cvjetale nove židovske kolonije. Ne privlači ga plavo palestinsko nebo, i ne zanosi se njime; volio bi da je to nebo pokriveno crnim dimom fabričkih dimnjaka. Mi se ponosimo Tel Avivom, najžidovskijim gradom na svijetu, a Grinberg osjeća glad besposlenih u njemu i ne može uskratiti prigovor onima koji su dopustili da do toga dođe.

Tek spominjemo Emek, i u nama se budi ponos i nada; Emek je za nas minijatira radinog, zdravog židovskog Erec Jisraela. Šljonski poznaje u svojim pjesmama Emek s izgrađenim kolonijama, i s još više provizornih šatora; sa žitnim poljima i nezdravim barama; Emek gdje krava nije predmet divljenja, već vrijedi koliko daje mlijeka. »Morid hatal« je šablonska molitva tolikih Jevreja koji nisu svijesni pravog značenja tih riječi. Treba pročitati D. Šimonovica, Šljonskog i druge savremenike u hebrejskom pjesništvu da shvatimo što znači za židovskog seljaka u Palestini kiša; razumjećemo uzbuđenje, strah i nadu u očekivanju »jore« i »malkoš«. — Mogli bismo iznijeti toliko karakternih crta koje dijele klasike od »novih« hebrejskih književnika. U tome bi, možda, mogli naći jedan od razloga dugogodišnjoj šutnji H. N. Bjalika.

Palestina sa svojim općim i specifičnim brigama, sa svojim i tmurnim naličjem, draga je hebrejskom pjesniku. Lamdan je dao najljepšu sliku nostalgije i čežnje u tuđini za domovinom — Palestinom. S koliko nestrpljivosti čeka on srijedu, dan kada će dobiti vijesti iz zemlje.

I žene imaju udjela u stvaranju hebrejske poezije sadašnjice; neke su se od njih s uspjehom već afirmirale. Najpoznatija među ženama-pjesnicima Eliševa, po podrijetlu Nejevrejka, ogledala se i u pisanju priča; nedavno je izdala i jedan roman. Od vremena na vrijeme javljaju se Bat Mirjam i Rahel s kojom pjesmom. Još je rano izreći neki sud o njima; ali po svemu izgleda da one unose u hebrejsku liriku novi ton koji samo žena može dati.

Do pred nekoliko godina nije bilo na hebrejskom jeziku književnosti za djecu. Kacnelzon i Štajnberg samo su rijetki izuzeci da potvrde ovu premisu. Vrijedna djela za najmlađe čitatelje predstavljaju u neku ruku najviši stupanj umjetničkog književnog stvaranja. Sada nastaje u Palestini književnost za djecu koja po sadržaju i vanjskoj opremi knjiga ne zaostaje za djelima drugih naroda. To je uostalom životna nužda za generacije koje se odgajaju u zemlji, a u prvim godinama čitaju samo hebrejski. Bjalik je jedan od pokretača

i glavnih izdavača dječije literature, a ono što pjeva namijenjeno je djeci. Jakov F i h m a n i drugi također imaju udjela u tome radu.

Radi potpunosti prikaza da napomenem nekoliko riječi o dramskoj književnosti na hebrejskom jeziku. Ne možemo se pohvaliti da je ikada drama bila važan sastavni dio hebrejske poezije; prije bih rekao da je ona bila dosta zanemareno polje. Međutim su najnovija trilogija (još nedovršena) A. Kabaka, »Šlomo uvat Šlomo« Jakova Kohena i »Bileam« Matatje Šohama osjetno obogatile hebrejsku dramsku književnost. Sve su ove spomenute drame istoriskog sadržaja, ali po obradi, idejama i jeziku znatno otskaču od tolikih istoriskih drama, napisanih s tendencijom i diletantizmom a s malo duha i prave umjetnosti.

Šačica od 160.000 Židova u Palestini živi neobično razvijenim kulturnim i umjetničkim životom. Nigdje na svijetu nisu u jednoj razmjerno tako maloj zajednici kulturne manifestacije tako brojne i jake kao u Palestini. U tome radu imaju znatnu ulogu hebrejski književnici. Oni imaju svoj sedmičnik (»Moznajim«*); razne revije i publikacije podupiru nastojanja »novih« i »mladih«; izdali su u prošloj godini svoj godišnjak »Kneset«*); imaju svoj dom »Ohel Šem« itd.

Ukratko smo iznijeli neke misli o radu današnjih pjesnika u Palestini, jer su oni najbolji pretstavnici opće hebrejske književnosti danas. Dragi su nam i cijenimo ih, jer nam nose glas iz staronove domovine u kojoj u bolovima i stradanju nastaje novi židovski život.

ALICE JACOB-LÖWENSON: NAJMLAĐI STADIJ ŽIDOVSKJE MUZIKE

Opet se počinje na svijetu osjećati da je nekoć bilo židovske muzike, da je i danas imade i da će je biti. Osjeća se to posredstvom religioznih napjeva i narodnih pjesama. Opaža se da se liče židovske muzike javlja i u djelima židovskih komponista neovisno o tradicionalnom narodnom blagu.

Danas već možemo razlikovati tri generacije nove židovske muzike: prva je reprezentovana pionirskim radom Joela Engela i njegove grupe. Pored njega su najvažniji nosioci ove grupe Mihael Milner i Arno Nadel. Njihova je osnovna važnost u spoznaji potrebe da se obnovi židovska muzika. Oni učiniše prvi korak za ovo ostvarenje. Oni su skupljali i obrađivali narodne melodije primjenjujući ih u svom umjetničkom stvaranju.

Druga generacija u neku je ruku prelazna. Ona shvaća svoju zadaću dublje. U stvaranju nove specifične židovske muzike služi se narodnim blagom ali i svim revolucionarnim i modernim tekovinama općeg muzičkog razvoja. Kida veze s formalnim dogmama i traga za novom koncentracijom. Ovamo pripadaju Mihael Gnjesin, Aleksandar Krejn, Josef Ahron, Ernest Bloh i Erih Walter Sternberg.

Ova imena nas vode do treće i najmlađe generacije. Najkarakterističniji su zastupnici ove generacije Darije Milhaud u Parizu, Aleksandar Veprik u Moskvi, Mordehaj Sandberg u Jerusolimu.

Darije Milhaud

Milhaud je uza sve jake židovske elemente svoje melodije veoma svijestan Francuz. Ova smjesa židovskoga i francuskoga imade naročiti čar. Značajna je

*) Vidi »Hanoar«, broj 2, o. g.

za njegov herojski patos željezna pjesma o kovaču koji kuje budućnost i navi-
ješta dolazak mašijaha. On pogada atmosferu židovske melodije bez ponav-
ljanja i modifikacije tradicionalnih motiva. Ima specifično židovsko sazvučje
koje će lako svako osjetiti, ako je slušao samo nekoliko tonova sinagogalne
muzike. To proizvodi Milhaud vlastitom intuicijom. U svojim obradbama ži-
dovskih narodnih pjesama («Chants populaires hébraïques», izišlo kod B.
Schotts Söhne u Mainzu) i u još prilično malo poznatim »Poemes Juives« (izi-
šlo u istom nakladnom zavodu) kao i u svojim dvjema najnovijim pjesmama
»Himna Cijonu« i »Jisrael živi« Milhaud pokazuje divno sazdan i dosljedno iz-
graden stil. Njegova je melodika istodobno ljupka i snažna. Njegovo uho sluša
sve do centra antikne židovske muzike.

Aleksandar Veprík

Taj se mladi Moskovac razlikuje od većine svojih židovskoruskih dru-
gova po tome, te je u daleko manjoj mjeri od njih podložan utjecaju S k r j a b i-
n a. U njega više nema pasivne, apatične i melankolične lirike ovog velikog
Rusa. Jasno je da u boji njegova tona ima mnogo slavenskoga; njegova je
strast snažna, stroga; a dikcija mu se odlikuje zreloom ekonomijom izražajnih
sretstava. U njegovu stilu nema namještenosti.

Kulminaciju djela izrazito židovskih čini njegov »Kadiš« koji lebdi nad
svim zemaljskim i divski teži za dubinom u fatalističkom bogoborstvu. U tom
djelu ima netradicionalna fantazija sinagogalnih motiva. Napuštanjem svakoga
teksta postignuta je ovdje apsolutna čistoća melodičke ekspresije. Ovdje se
sjećamo nekih hasidskih niguna bez riječi.

Veprík je najradikalniji zastupnik židovskoruske grupe komponista. U
svojim je zadnjim kompozicijama moguće najširokogrudnije i najkoncentriranije
shvatio potrebe novog židovskog i istodobno pučkog stila. Pri tom nema nje-
gova monumentalna jednostavnost ni najmanje veze s namještenom jedno-
stavnošću nekih komponista »narodnih pjesama«. On ostaje vazda ukusan i beskom-
promisan. Tako je i njegov odnos prema stvaranju specifično »židovske« muzi-
ke u najvišem stepenu iskren: on se ne prikazuje »židovskiji« negoli je uistinu.

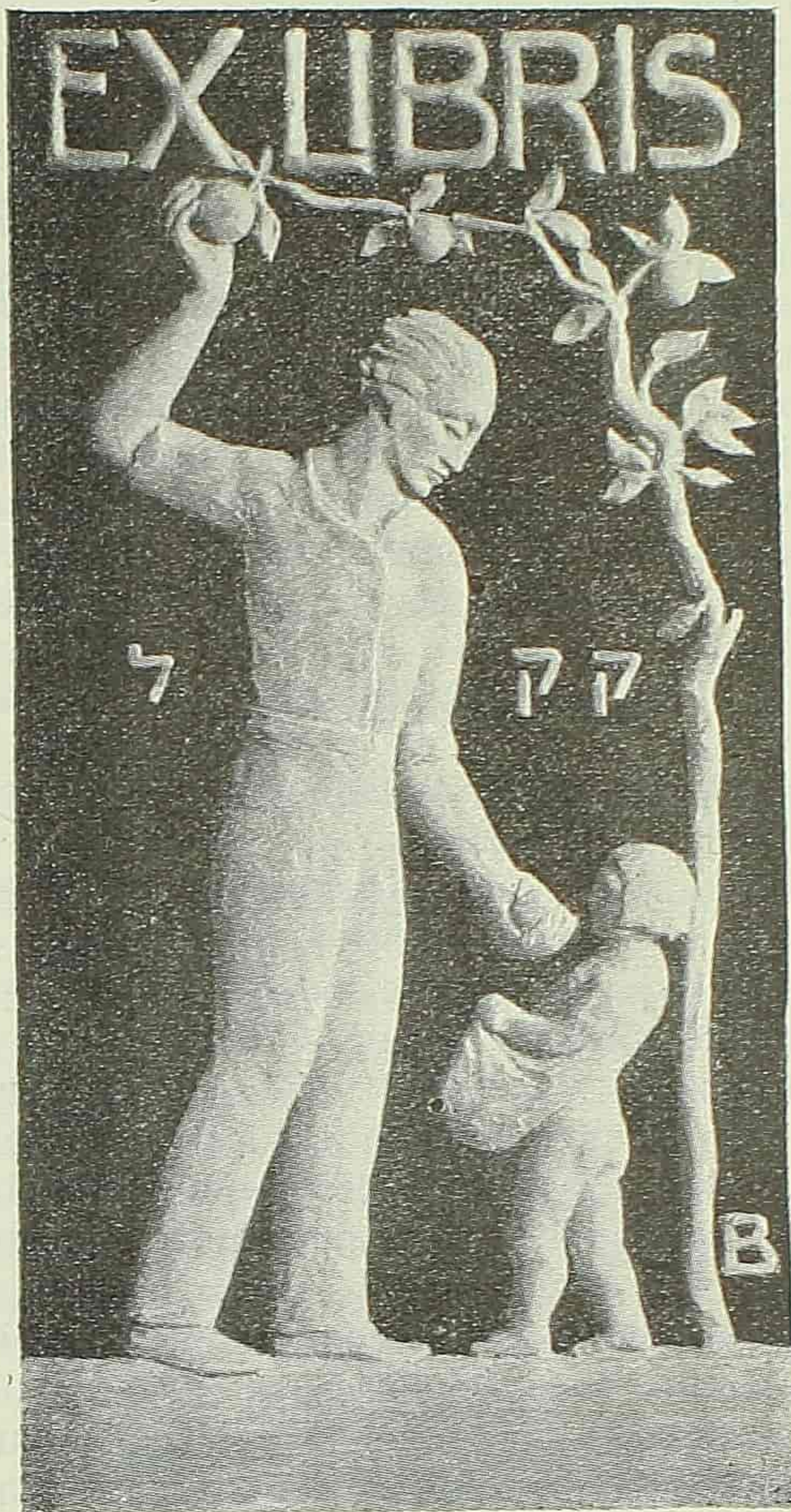
Mordehaj Sandberg

Od svih židovskih komponista sadašnjice čini se da je u Mordehaja Sand-
berga najnaravnija i najdublja sinteza židovske melodije i modernog muzičkog
stila. On crpe iz izvora orijentalne židovske muzike. Napadno je židovskog
karaktera njegovo akcentuiranje duhovnosti, sadržaja. To harmonira s njego-
vom ljubavlju za slobodni recitativ. Biće njegove muzike ne može se karakte-
rizovati utjecajima nijedne moderne struje. Od mnogih ga modernih komponi-
sta odlikuje bujna melodika i majstorski vješta obradba njegova komplikova-
nog, vrlo egzaktnog i uostalom originalnog tonskog govora. Pa ipak mu nije
tehnika sam i jedini cilj: kao i svakom velikom umjetniku i njemu ona služi tek
kao posuda za sadržaj. No kako je sadržaj znatan i nijansiran, mora i tehnika
da bude raznolika.

Mordehaj Sandberg ujedinjuje u svojoj muzici neobično mnogo kompo-
nenata. Njegova je polifonija bliza Bachu. No u njega se ona očituje u harmo-
niji konzekventne diferenciranosti, nježne zaobljenosti tema. Kogod bi mogao
da ga zbog njegova afektivizma i subjektivizma smatra nastavkom crte Beet-
hoven-Mahler-Schönberg, ali njega se može smatrati jednim od glasnika nove
epohe koja obuhvata duhovno, arhitektonsko, monumentalno. Njegovi su sadr-
žaji iz dubine židovskoga bića: Biblija, Kohelet, Job, Psalmi, Kabala.

Sandberg je veliki melankolik. Njegova je muzika obavita velom duboke i strastvene tuge, da fanatične tuge. Ova se tuga odnosi na tragiku čovjeka kao takvoga. U sedam godina svoga života u Erec Jisraelu stvorio je danas tridesetjednogodišnji oko četrdeset djela: među njima dvije simfonije, nekoliko muzičkih drama, nekoliko djela komorne muzike s najosebujnijim podiobama, zborove, pjesme i jednu sonatu za klavir.

Pored svoje kompozitorske djelatnosti Sandberg je znatan muzički pedagog. On djeluje na jerusolimskom institutu za novu muziku (vidi »Muzički pregled« u 2 broju »Hanoara« od novembra o. g.). Sandberg je pred nekoliko godina dao inicijativu za osnivanje vrlo važnog muzičkog fakulteta na jerusolimskom sveučilištu. Za 1930 godinu kani prirediti međunarodnu muzičku slavu u Palestini. Svoje sudjelovanje obećaše među ostalim S c h ö n b e r g, H a b a i poznati dirigent K u s e v i c k i. Najispravnije i najljepše karakterizuje Sandberga S t u č e v s k i, jedan od njegovih kritika: »On sniva o novoj muzici koja obuhvaća cio svijet i jednako izriče biće Orijeanta i Okcidenta«.

SAMUEL BERNFEST:
Ex libris vinjeta

CVI ROTHMÜLLER: U ŽUTOM GALUTU

(Socijalna i duševna struktura galutskoga židovstva prije emancipacije)

Oko dvije tisuće godina žive Židovi u rasulu, u galutu. Narodne su mase rasiјane po svijetu, a samo je neznatan dio naroda kroz čitavo ovo vrijeme ostao u staroj domovini, na zemljištu negdašnje slobodne židovske države, u Erec Jisraelu.

Slika je naše sudbine u to doba veoma tmurna. Prljavom žutosivom bojom izmaljala je povijest i pozadinu i svakidašnji život i najznačajnije događaje u ove dvije tisuće godina. Na mahove miješa se u sumornu sivožutu dosadu crveni ruj krvi koji zajedno sa žutom krpom na židovskoj odjeći i sa sivom jednoličnošću našega socijalnog i duševnog života do emancipacije tvori žalosnu trobojnicu Jisraela u galutu.

Krv je gdječad tekla potocima. Bio je to i suviše prirodan izljev trajne napetosti između brojem nadmoćnih naroda i nemoćne židovske manjine koja je tražila hljeba u njihovoj sredini, na njihovu tlu. Stvarno, pored sve živosti i tragičnih efekata kojih ima, bez sumnje, u ovim krvavim sukobima i pokoljima, ipak je važnija od njih ona trajna napetost, jer je ona bila tlo iz kojega će nići otrovni cvjetovi bjesnila i razaranja. A ona vodi od crvene krvi do žute krpe, do onoga sramotnog znaka na odjeći, koji je u Italiji svakome Židovu udario žig prezrenog i pogubnog stranca, ili do šiljatoga židovskog šešira u njemačkim gradovima, ili do posebne boje židovskoga odijela u turskim zemljama.

Siva jednoličnost židovske privrede, porodice, nauke, ukratko, čitavoga života u to doba, upravo je potresna. Zgurani svagdje uglavnom u jedno isto zvanje; izvrgnuti po čitavom svijetu spolja istoj mržnji, a iznutra istom naučanju vjere i istim obredima u svakoj životnoj zgodi; nalazeći u porodici jedini zaklon ispred nepogoda, u narodnovjerskoj opštini jedino utočište ispred netrpeljivosti i bojkota, u hebrejskoj književnosti jedino polje duševnog razvitka, u povijesnim uspomnama svega naroda i u mesijanskoj nadi židovstva jedinu bazu osjećaja i životne vjere — Židovi, u srednjem vijeku, po čitavom svijetu čine u golemoj većini jednovitu skupinu koja se to više razlikuje od okoline što su manje i neznatnije razlike između pojedinih židovskih zajednica ili između pojedinih pripadnika židovske opštine.

U svakoj su se zemlji, doduše, Židovi morali da aklimatiziraju; oni su, dakle, živjeli u različitim oblicima narodnovjerskog, porodičnog i individualnog života, već prema životnim prilikama u toj zemlji. Gdje je bilo mogućnosti slobodnijeg kretanja, luksusnog života i duševnog stvaranja, tamo su Židovi tu mogućnost i te kako znali da iskoriste. Primjer nam je Španija sa zlatnom epohom hebrejske književnosti i židovskoga života uopšte. Gdje je slijepi ljubomor crkve s hladnim egoizmom gospodarskih konkurenata utjerao Židove u najtamniji dio sredovječne zgrade, tamo je židovski život, dakako, bio slabokrvniji, tiši, iako možda ništa manje intenzivan. Dostaje pomenuti Njemačku u srednjemu, a Poljsku, Rusiju i Rumunjsku u novome vijeku.

Ne razlike između španskog i njemačkog, turskog i poljskog židovstva, ma koliko bile, same po sebi, očite i značajne, ipak ne mogu da izbrišu nepobitnu činjenicu duševnoga jedinstva Jisraelova, koje se vidi u potpunoj skladnosti religije, literature, povijesnih uspomena i mesijanske nade. Isto tako ni socijalna razlika između bogataša i siromaha unutar židovske zajednice, u to doba, ne može da nadjača daleko odlučnije i pipljivije tegobe kojima je izvrgnut bez izuzetka svaki pripadnik židovstva.

Ali i kroz ovu sivu jednoličnost čitavoga židovskog života vidljivo probija žutilo sramotne krpe. I jednoličnosti ne bi bilo, da nisu Židovi bili isključeni iz života okoline i potisnuti u spoljašni i u duševni geto.

Stoga nam do emancipacije valja govoriti o žutom galutu dok će odonda boje biti drugačije. Zapravo i neće više biti jedne trobojnice, nego će oko bez muke ugledati u svakoj državi ispod razvodnjenih boja Jisraelovih pomaljanje narodnih oznaka one sredine u kojoj živi taj dio židovstva. Zato će negdje nestati i žute, i sive i krvave boje. Drugdje će židovstvo još dugo nositi staru posvećenu trobojnicu, baštinu velike prošlosti, i samo pomalo proživljavaće ili svoje raspadanje ili preporod u znaku modro-bijele zastave narodnoga židovstva.

*

U srednjem vijeku uređeno je čitavo društvo prema staležima. Veliki posjednici plemići, zajedno sa svojim saveznicima ili točnije klasnim izdancima svećenstvom, vojništvom i činovništvom, gospodare državom. Oni jedini mogu da u zajednici s kraljem stvaraju zakone; oslobođeni su od poreza i svih dužnosti osim vojničke, dok se naprotiv njima plaćaju kojekakve daće i dažbine. Podanici seljaci nemaju prava, ali to više dužnosti, među njima u prvom redu da obrađuju zemlju, jer su kmetovi, »zapisani grudi« (glebae adscripti) i da plaćaju vlastelinu danak u novcu, prirodu, radu i krvi. Građani, u početku srednjega vijeka u nekim krajevima potpuno vezani uz svoje zvanje, te je sin morao da naslijedi očev posao, osvajaju povlasticu za povlasticom i, najzad, francuskom revolucijom mjesto povlastica i pojedinačnih prava izvojštiše pravo jednakosti, jednakost prava svih ljudi s novcem.

Židovi, u srednjem vijeku, nisu smjeli da stiču nikakvih nekretnina, a još manje da posjeduju poljoprivredna dobra koja bi im dala vlasti nad krštenim podanicima. Oni su, dakle, morali da traže zarade u gradskim zvanjima. Bilo je tri glavna zanimanja u gradu: obrt — izrađivanje robe iz sirovina ili polusirovina i prodaja proizvoda na sajmovima; trgovina — prevoz gotove robe ili, češće, sirovina iz jednoga mjesta u drugo; novčarstvo — zamjena novca na sajmovima i u trgovačkim središtima, pozajmljivanje novca na kamate ili zakupljivanje poreza i različitih regalnih prava.

U obrte Židovi nisu mogli. Svaka obrtnička struka udružila se u ceh (esnaf, Zunft). Cehovi su nadzirali sve obrtnike svoje struke; oni su određivali koliko će pomoćnika i šegrta imati koji majstor, koliko će robe smjeti da proizvede, koliko će mjesta dobiti na sajmu. Da ne nastane preoštra konkurencija, nastojao bi svaki ceh da bude što manje majstora sa svim pravima. Odatle i oni bajoslovni dokazi obrtničke vještine i umjetnosti, koje nalazimo u muzejima starih gradova; pomoćnici su bili podvrgnuti ljubomornom ispitu starijih majstora kojima će odmah iza uspjeloga ispita postati nepoželjni takmaci i koji su stoga oteščavali ulazak u ceh stavljanjem velikih zahtjeva na kalfe.

Zar je onda čudo što su se cehovi razvili u prave državice s posebnim zastavama i znakovima, sa svojim svecem zaštitnikom, sa svečanim danima i procesijama, sa zasebnim formama saobraćaja i pozdrava, a prije svega s oštrom disciplinom i krutim konzervativizmom.

Židovi, po svemu tome, nisu mogli da prodru u gospodarski ekskluzivne, a kršćanski organizirane cehove, nego su kao nezaštićeni konkurenti imali da vode borbu protiv ovih moćnih udruženja. Ova je borba bila veoma teška, te se stoga židovski obrt razvio u većoj mjeri samo ondje gdje nije bilo ovakvih cehovskih organizacija ili gdje one nisu bile tako moćne; na pr. u Španiji i, poslije izгона iz Španije 1492, u Turskom carstvu, ili u Poljskoj prije nastajanja poljskoga građanstva. U ostalim zemljama Židovi, doduše, osvajaju i neke

obrti, ali u tako neznatnoj mjeri, te se može s pravom reći da su, u srednjem vijeku, Židovima obrti ostali nedostiživi.

Trgovina je, sama po sebi, bila nešto slobodnija. Ipak, u srednjem vijeku, imade i trgovačkih udruženja (Kaufmannsgilden), a ona ne primaju svagda Židove. Osim toga trgovina, u to doba, nije se razvila do odlučnog i posebnog zvanja. Obrtnici su sami rasprodavali robu na sajmovima, a tvornica nije još nikako bilo. Prekomorsku su trgovinu monopolizirali neki gradovi, a tamo je ona bila često od starine u rukama patricijskih porodica, tako da su samo u nekim primorskim gradovima Židovi osvojili veći udio u velikom pomorskom prometu. U trgovini na suhu bili su Židovi znatan faktor već i zbog toga, što njima nije trebalo da se potpuno razvije plaćanje mjenicom i doznakom na sajmu. Oni su među prvima mogli da namirivaju tuđe tražbine čekom na rođake ili prijatelje koji su stanovali iza devet brda i rijeka.

Što je više trgovina prevladavala nad obrtom; što je većma obrtnik postajao plaćeni liferant ili čak najmljeni radnik veletrgovca koji je na svoj račun i riziko gomilao robu u magazinima ne obazirući se na slučajnu prodaju na kojemu sajmu; ukratko, što je više kapitalističko gospodarstvo potiskivalo gospodarstvo ručnoga obrta — to su većma propadali cehovi s onim povlasticama za članove, a ograničenjima za nezačlanjene konkurente, to je svjesnija bivala klasa građanskih kapitalista koji su, najzad, srušili stalešku državu i proglasili jednakost za sve koji nešto imaju.

Prije pobjede kapitalizma nad konzervativnim cehovima i nad feudalno-staleškim uređenjem uopšte, **n o v č a r s t v o** nije bilo nimalo poštovano. Krivo je misliti da je prezir novčarstva donijelo kršćanstvo samo po sebi ili makar preuzevši iz Biblije zabranu kamata. U srednjem vijeku biva u Evropi proces nalik na promjene kakve je zateklo i uvažavalo biblijsko zakonodavstvo. Na tlu patrijarhalne nomadskoratarske zajednice germanskih i slovenskih osvajača, iz ručnoobrotnoga, uglavnom čak naturalnog gospodarstva svih tih država, baštinka rimskoga carstva, malo pomalo, i to postupice od jugozapada prema sjeveroistoku, uz teške porođajne bolove, uz potrese na selu i u gradu, krstaške ratove, seljačke bune, gradske urote, vjerske smutnje, političke sukobe, niče nov gospodarski oblik: na prvom stepenu veleposjed mjesto malenih poljoprivrednih jedinica slobodnih plemenskih pripadnika; na drugom stepenu mjesto ručnog obrta i proste izmjene dobara razvijanje veleobrti i tvornica, a uporedo s njima ili pače i prije njih nastajanje veletrgovine i bankarskog novčarstva.

Na prvom stepenu, do pobjede veletrgovine i tvorničarstva, ne poštuje se novac nikako, a novčarstvo se upravo prezire. Zemlja je mjerilo vlasti i časti, a izrađena roba jedino sredstvo izmjene i, po tome, mjera bogatstva u gradu. Kreditno je gospodarstvo još u pvojojima, jer se mijenja roba za robu, izrađen seljački proizvod za dogotovljen obrtnički predmet, a seljak, u to doba, često u svojoj kući izrađuje upravo sve što mu treba. Zbog toga, kao i u biblijsko doba, strah zemljoposjednika pred novom i tuđom silom kapitala kojemu se stavljaju zapreke i ograničenja.

Ko zna bi li kapitalizam išta brže pobijedio prekapitalističko gospodarstvo, da crkva nije u interesu veleposjeda preuzela zabranu kamata iz Biblije. No da je novčarstvo bilo svagda i svagdje dopušteno i čašćeno, Židovi ne bi bili gotovo svi bez izuzetka zgurani u to jedno zvanje novčara i u njegove podvrste: zakup poreza, daća, plemićskih dobara i drugih regalnih prava, a među njima napose u Poljskoj XVII vijeka propinacije t. j. prava proizvodnje i točenja alkoholnih pića. Onda, zacijelo, ne bi upravo novčarstvo s pomenutim podvrstama i transportno-financijska trgovina, u manjoj mjeri i slobodni tj.

neorganizirani obrt postali nekim monopolom Židova, toliko značajnim u jednu za ulogu židovstva u razvitku evropskoga gospodarstva, a u drugu za stanje židovstva u staleškoj državi srednjega vijeka. Onda se ne bi moglo govoriti o tom da su Židovi bili nosioci i pioniri kapitalizma u sredovječnoj Evropi, a i židovska zajednica ne bi bila tako jednolika, te se upravo nameće samo od sebe, da je označimo posebnim cehom u sredovječnom gospodarstvu, ali dakako cehom svoje vrste.

Crkveni mogućnici i drugi veleposjednici dali bi Židovima novac koji oni sami zbog crkvene zabrane nisu smjeli pozajmljivati na kamate. Židovi su morali da prekrše biblijsku zabranu, jer je novčarstvo ma u kojemu obliku bilo jedino zvanje koje im je dopuštala cehovska i feudalna kršćanska država. Uzimali su kamate, često i bezdušno visoke, upravo lihvarske kamate kako je to odgovaralo ondašnjoj skupoći novca i nesigurnosti tražbina. Jednako su revno utjerivali zakupljeni porez, većma u korist velmoža nego u svoju, te su zbog toga bili izvrgnuti mržnji seljaka i građana, a preziru mogućnika. Kao trgovci bili su poduzetni i smioni, a time opasni takmaci. No u tom su omrzli samo konkurenciji; kadgod bi ih protjerali iz kojega kraja, osjetili bi i konzumenti da cijena uvezenoj robi raste i producenti da ne mogu prodati robe onako povoljno kao prije; stoga bi, redovno, njihovi glasovi, zajedno s glasom zastupnika porezne blagajne koja je osjetila odlazak židovskih porezovnika, nadjačali mrmljanje konkurencije, i Židovi bi se opet vratili natrag.

Mogućnici i velikaši, ostajući dobri kršćani, koristili su se kapitalom i utjerivali od Židova i kamate na pozajmljenu sumu i poreze pod titulom prometa, zaštite života, slobodnog ispovijedanja vjere i pod stotinu drugih titula od poroda preko vjenčanja do smrti. Nisu kod toga imali nikakvoga rizika; jer kad koji Židov ne bi mogao da plati nametnute svote ili bi, možda, izmakao u tudinu, onda bi njegova opština morala namiriti dugovanje svoga člana. Zbog toga i nije čudo što su upravo i crkveni glavari poput drugih veleposjednika tako često bili zaštitnici Židova i što su ih primali u biskupske gradove ili na područje svojih vlastelinstava.

Ovako su Židovi, našavši sticajem prilika baš u novčarstvu glavno privredno područje, tom činjenicom našli bazu galutske egzistencije. U staleško-cehovskoj državi oni nam se ukazuju zasebnim cehom koji je omogućio održanje židovstva u rasulu, te ga je stoga vrijedno promotriti izbližega.

★

Židovski je ceh u koječemu bio nalik na ostale cehove, jer je i njemu bila temeljem jedna gospodarska struka kako je to bilo uopšte u cehova.

Kao što je, u pravilu, broj cehovskih članova bio ograničen, tako je i broj Židova u mnogim mjestima, dakako od nežidovskih vlasti, bio unapred određen, te se nije smio mijenjati. Za vrijeme crne kuge bili su Židovi izagnani iz njemačkih gradova; kad su ih poslije iznova primili, odredili su crkveni glavari ili gradski senati koliko Židova tj. zapravo koliko novčara smije da bude u gradu. No i mnogo kasnije bilo je tako na pr. u Berlinu, Beču, u Austriji uopšte, te su bile zabranjene ženidbe »iznad kontingenta« da se ne bi umnožio broj Židova.

Ako su svi cehovi imali pravila, obrede i običaje, a ono je židovska zajednica imala u zakonodavstvu od Biblije preko Talmuda do Šulhan aruha čitav zakonik u kojemu je bila normirana svaka pojedinost i tjelesnoga i duševnoga života.

Poput vlastele nad podanicima, gradskih sudova nad građanima, a duhovnih glavara nad crkvenim podložnicima, sudio je Židovima židovski glavar, bilo rabinski sud bilo pretstojnik opštine. Sudovanje autonomnih židovskih

instancija bilo je ograničeno jedino nadležnom teritorijalnom vlašću ili pak kraljevskim sudom, a to su bile vrhovne instancije i za ostale sudove. Samo se po sebi razumije da su židovski sudovi izricali osude po židovskim zakonima.

Kao što se u svim cehovima svaki član morao bezuslovno da pokorava disciplini, tako bi i u Židova stigao nepokornog grešnika rabinski »herem« koji po svojim posljedicama nije bio ništa blaži od građanske smrti germanskih plemenskih sudova ili crkvene smrti katoličke ekskomunikacije.

Židovske su opštine poput cehova odgovarale za svoje članove, gdje i preko svake opravdane mjere. Stoga one na pr. u Poljskoj, u XVII vijeku, traže i dobivaju pravo da ih mora pitati za mišljenje i za dozvolu svako koji hoće da štogod kreditira kojemu opštinaru; nije li opština odobrila davanje i primanje kredita, neće biti odgovorna za eventualni neplatež.

Gdje židovska zajednica jedne zemlje plaća državni porez kao cjelina, tamo je, dakako, njena autonomija još razvijenija nego drugdje, a njeni upravni organi imaju nad Židovima veliku vlast u svakom pogledu.

Ako su cehovi, u to doba bez pravne jednakosti, imali skup »privilegija«, a ono ih je imala i židovska zajednica. Ove su »povlastice« bile: slobodno ispovijedanje kršćanima toliko mrske židovske vjere; samosvojno sudovanje nad Židovima i autonomija u opštinskoj upravi od nutarnjeg uređenja kahala sve do velikih sabora svih opština (na pr. u Poljskoj Vaad arba aracot) ili barem imenovanog zastupnika židovstva (na pr. u Njemačkoj i drugdje); zatim privilegija gospodarske naravi: dozvola kamata, pomoć u utjerivanju tražbina, zaštita života i imetka uz prijetnju kazne zbog povrede, pripuštanje na sajmove pored protesta ostalih cehova itd.

Od temelja, od gospodarske jednolikosti zbog pripadanja staležu novčara, trgovaca i donekle obrtnika, preko stvarnoga ustrojstva zajednice autonomnim pravilima, pa sve do vrška, do jednoličnosti životnih oblika i duševnih doživljavanja, ukazuje nam se, dakle, jasna i upadna sličnost između židovskoga ceha novčara i ostalih cehova različitih obrtničkih struka.

No ima i tu razlika! One se, ukratko, mogu označiti žutom krpom.

Svi su cehovi bili dijelovi slobodnih gradova, a oni su po svojim pravima malo po malo stizavali plemstvo. S državom i svima ostalim staležima i cehovima vezivala ih je kršćanska vjera. I njihov je cehovski svetac bio kršćanski svetac, njihova je svečana procesija bila sveta i svima drugim kršćanima, a njihova je cehovska zastava pored posebnih znakova njihove struke nosila općenite oznake kršćanstva. Obrtnici, članovi ceha, mogli su da stiču i kuću i kućište, i zgrada i zemlje. U sretnom su slučaju znali da steknu plemstvo, a svakako da postanu članovima crkvene hijerarhije i da se penju po ljestvici crkvene vlasti. Mogli su da mijenjaju struke, pa čak i stalež, da postanu pored svećenika vojnici ili činovnici. Svi su, dakle, cehovi bili povezani i među sobom i ostalim dijelovima naroda. Imajući tla pod nogama, mogli su da se slobodno kreću u državi.

Židovima je bio zatvoren put u državne službe, u organizirani obrt, u poljoprivredu. Neznatni broj liječnika i drugih pripadnika sličnih slobodnih zvanja, u to doba, jedva vrijedi računati. Zbog toga Židovi nikad i nigdje nisu bili sastavnim dijelom staleške države. Ona ih je, naprotiv, osjećala oštrim klinom u mesu svoga kršćanskofeudalnog organizma. Za nju su oni bili i ostali su stranci, pa makar stanovali i stoljećima u zemlji, makar čak došli u nju još davno prije dolaska onoga germanskog ili slavenskog naroda koji je sad bio gospodarom u državi i koji je samo protiv volje, gonjen gospodarskom potrebom, »trpio« nazočnost Židova u svojoj domovini.

Domaćin - narod ljubio je svoju grudu i bio je s njom povezan svim nitima duše. No Židovima je branio da se povežu s brdima i dolinama, vodama i gradovima, oranicama i šumama zemlje u kojoj su živjele mnoge židovske generacije. Jer, čim bi se poremetila socijalna ravnoteža u državi, došlo bi do pokolja ili čak do izгона Židova koji su gubili živote ili su morali da ostave na odlasku čitav posjed, a da ponesu, možda, samo spomenike s roditeljskih grobova i svitke svete Tore. Židovi su svojim imetkom, a često i golim životom plaćali svaki gospodarski i društveni potres, ispoljio se on u političkim, vjerskim ili ma kojim drugim oblicima. Svaka promjena političkog režima u onim čestim borbama o prijestolje dovela bi u opasnost uz prave židovske pristalice pobijeđenoga suparnika još i čitavu židovsku zajednicu one države. Svaki vjerski pokret, svako takmičenje religioznih ili konfesionalnih struja bilo je usput upereno i protiv Židova. Seljačke bune, pastirska divljanja, pohodi sredovječnih vojničkih banda, propovijedi fanatičkih kaluđera — glavne su žrtve svagda Židovi. U jednu riječ, svaka velika nesreća, bila to prirodna katastrofa od kuge do ma koje druge pošasti, bila to društvena katastrofa od rata do ma kojeg drugog potresa, nosi, sama po sebi, potres židovskih pozicija, jer su uvijek Židove smatrali krivcima zla.

I u »mirno doba« s normalnim životom nisu Židovi mogli da se udomaće, jer, naprosto, nisu imali prava na to da se osjete ukućanima države u kojoj su živjeli i koju su promicali svojom radinošću i poduzetnošću. Za okolinu su bili stranci, jedva trpljeni, teško mučeni i prezirani. Žuta krpa nije bila cehovski, slobodni izabrani znak, nego nametnuti žig sramote i pečat tudinstva.

Odatle razumijemo onu trajnu napetost i sved nove pokolje kojih je puna naša povijest, a koji nastaju kadgod se sukobe klasne ili političke grupe u borbi za pregrupiranje i novu razdiobu vlasti u državi. U času previranja pokolj, a u dane klasnoga primirja žuta krpa na odjeći; zatvaranje u geto, u posebni dio grada, uzak i mračan, opasan zidom i zaključan od večeri do jutra; dačke strke s napadajima na Židove; prisilno slušanje misionarskih propovijedi, ako već nema nasilnoga krštenja; pogrдна uloga Židova u pripravama pred Uskrs; savršen društveni bojkot.

No odatle razumijemo i potpuno pripadništvo Židova židovskoj zajednici. U žutom galutu oni i te kako osjećaju da su daleko od rođene grude, da su u gasulu, čak u progonstvu. Svakidašnja je molitva za povratak u Cijon iskrena i vruća; vjera je u povratak toliko živa, te svaki dan čekaju Mesijin glas. Lomače inkvizicije, divljaštva razbojničkih horda, izgoni i pokolji ne mogu da slome povezanost svake generacije sa židovstvom, s njegovom prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. Židovski genij, sapet u lance i potisnut u mrak, ne prestaje ni za čas stvarati vrednota; jedanput snažnije, drugiput slabije, ove su vrednote uvijek svjedočanstvo jedinstva židovskog duha i po vremenskom kontinuitetu i po prostornoj povezanosti.

Je li židovstvo narod, ili vjerska zajednica, ili klasna grupa — to ne bi u one dane srednjega vijeka niko znao da razlikuje. Možda bi koji filozof već onda bio rekao ono što sam čuo od svoga učitelja u Berlinu, rabina Baeka: Židovstvo je starije nego spoznaja da ima narodnih i vjerskih zajednica. Kad je ono nastalo i kad je raslo, onda je svaki narod imao svoju vjeru s kojom je živio i umirao, i nije bilo razlike između narodnosti i vjeroispovijesti. Istom katolička crkva i poslije nje islam okupiše u svom krilu i na temelju svojih vjerskih nauka mnogo različitih naroda koji su očuvali zasebni narodni život, pa se danas kod pripadnika ovih naroda može da kaže: pripada tome i tome narodu, a ovoj ili onoj vjeri. Za židovstvo eva razdioba ne vrijedi. Ono je sta-

rije od te razdiobe; ono je bilo i ostalo je cjelina u kojoj se ne može razdvojiti narodni od duhovnovjerskog momenta.

Makar ovo mišljenje, možda, danas i ne vrijedi; makar sredovječni filozofi i ne bili našli ovih riječi — ipak nema sumnje da je u srednjemu vijeku bilo tako. Židovstvo je imalo u novčarstvu jednovitu ekonomsku bazu na kojoj je očuvalo i izgradilo narodnovjersku zajednicu s potpunim jedinstvom svih dijelova.

Bilo kako bilo, do emancipacije Jisrael nosi kroz krv i plamen stijeg s tri boje. Žuta krpa njegove prognaničke sudbine u stranom svijetu, daleko od rođene grude, donijela mu je sivu jednoličnost novčarskoga zvanja i jednolikost židovskoga života u svim zemljama svijeta, koju na mahove probija crvenilo krvavih pokolja i spaljenih kućišta.

Francuska revolucija uništivši stalešku državu i proglašivši jednakost građana pokriva ovaj žalosni stijeg svijetlim florom modre nadine boje...

RICHARD DEHMEL: PJESMA

(Iz zbirke „Weib und Welt“)

*I mi idasmo tihano po dubokom
snijegu,
tihano idasmo s našom dubokom
srećom
kano po raspupalim ružicama.
Kadli nas je starica sirota umolila
dar ...*

★

*I ti sigurno nisi vidjela —
kad si se blagoslovno sagnula
da joj ruku stisneš —
kako iz komada
njezinih proderanih cipela vire
noge,
prepuknute, plave, usijane.*

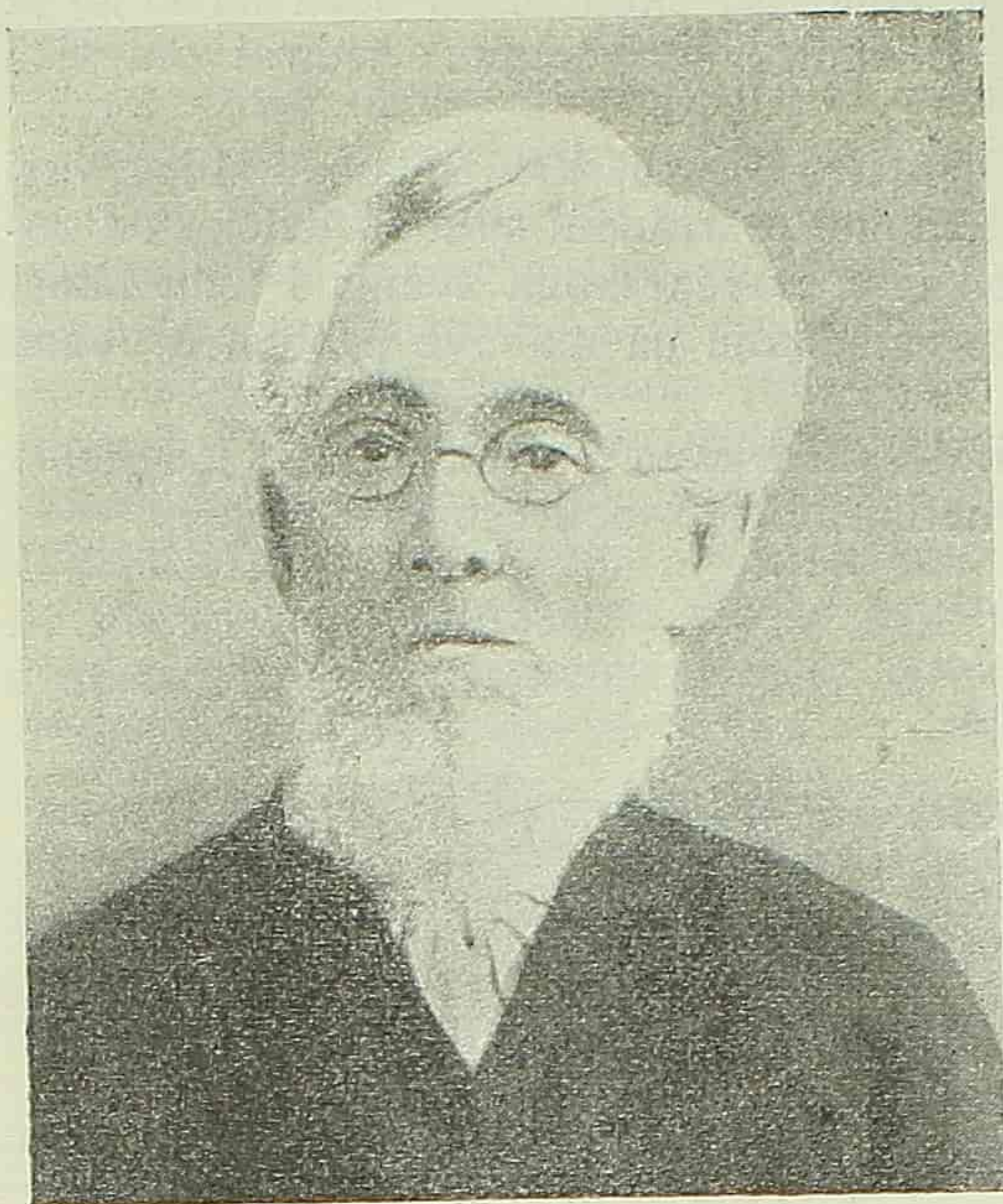
★

*Da ... da ...
Dok mi hodimo po mirisnim crvenim
ružicama,
ima čovjek
koji ide Božjim snijegom u vlastitoj
krvi ...*

Preveo Pjesnik

MENDALE MOJHER SFURIM: ŠLOJMALE

(Prva glava druge knjige romana »Šlojmale«)

MENDALE MOJHER SFURIM,
nestor jidiš-literature
(1837—1917)

Sa ravnice, nekoliko vrsta od našega gradića, već se vidi smiješno maleno naselje. Ko mu dode bliže, prepoznaće odmah židovsko selo. Za to svjedoče trg s dućanima, sinagoga s besmedrešom i mikva — tri stvari bez kojih se ne može biti (kao što ni ribe ne mogu da žive bez vode) — čim se sastane desetak Židova koji stanuju u istom mjestu. U našem mjestancu stanovalo je nekoliko tuceta Židova. Početkom ljeta došla je amo još jedna židovska duša — strani dječak koji je cio dan učio besmedrešu.

Je li ovo mjestance bilo žarište Tore? Je li tu bilo ješive? Ne i još jednom ne! Tude su Židovi bili siromašni; oni su trebali kruha. Čim bi se molitva završila, besmedreš bi ostao prazan. Mjesto je oko sinagoge bilo pusto; nigdje ni čovjeka ko da su svi izumrli. Iza molitve su se svi razbježali: jedan kući, drugi na trg — svaki za svojim poslom.

Nije dječak iz tudine amo došao nauke radi — on je tek došao jela radi. Da kod svakoga gradanina jede na određeni dan u sedmici. Nije on amo došao iz jogunluka; njega je gonila nevolja. Njegova majka Sara, udovica s malenom djecom, bez ikakvog imetka, morala je da se žrtvuje, morala je svoje najmilije dijete poslati otkuće da se hrani tuđom koricom hljeba. Dječak se zvao Šlojmale, sin reb Hajema. Ej, kuda li je došao sin reb Hajema!...

Prvo vrijeme nakon smrti reb Hajema bilo je doba tješjenja. Takav je običaj u Židova. Tješjenje je micva, a ne stoji ni filira — ko je ne bi izvršio? U svačijim ustima probije izvor tješjenja. Ljudi koji inače nisu veliki govornici postaju govorljivi. Upućuje se na Boga, uvjerava se da se u nj svako može pouzdati, »jer njegovo je sve zlato i sve srebro«... da, on je vrijedan pouzdanja... Svako zna da su sve to isprazne riječi — pa ipak one djeluju: čovjek se sam počinje uvjeravati da je tako. Na Saru su riječi djelovale jako. Ona je sirota plakala i isplakala more suza, gorko je i teško uzdisala... ali ipak joj se kradom uvukao u dušu tračak vjere i nade.

Utjeha je žalobnicima poput divno obojanih oblaka dana na umiranju. Kratkotrajna. Naskoro padne crna noć, i tamno je svuda naokolo. Sara je skoro osjetila gorčinu osamljenosti, jada i nevolje. O, teško je biti uboga i ostavljena udova sa tužnom i zanemarenom dječicom! I tračak nade u njezinu srcu ugasnu.

Ko taman oblak ležala je siromaština nad Šlojmaleom. Na njemu i sasvim u njemu. Otac mu je umro i s njim čitav svijet. Čitava priroda sa zemljom i

nebesima, poljanama i šumama. suncem, mjesecom i zvijezdama bijaše za njega mrtva. On je ostao tijelo bez duše.

Molitva — to bijaše svijetao trak koji bi probijao oblake tuge i zasvijetlio u njegovoj tihoj i sirotnoj duši. On nije učio Toru, ali on je naučio molitvu. Molitvu hasidâ. U ovom je mjestancu on prviput našao haside. Njihova molitva u plamu i veselju potpalila je njegov duh i privukla njegovo srce.

Dosad je on molio samo ustima, otsad srcem. U njegovu rodnom mjestu učili su Toru, zakone i molitve, jer je tako bilo napisano i jer su morali da vrše svoju dužnost tako točno kao što pošten dužnik točno svoj dug plaća. Ondje je bio Bog gnjevni sudija koji je za najmanji grijeh kažnjavao. No ovdje, kod hasidâ, služili su mu ljubavlju, vatrom i predanošću. Ondje su duše bogobožnih potjecale od leda nad Ezekielovim životinjama; ovdje su duše pobožnih dolazile iz plamena pod Božjim prijestoljem. Sinovi leda mole tužna i sumorna lica, ali za sinove plamena tuga je najveći grijeh. Najvažnije je Bogu služiti veseljem. »Neka se Jisrael veseli zbog svoga Tvorca«, neka se divi njegovu snažnom Boštvu, neka u svaki sat i u svaki časak osjeća sreću zbog toga, što ima tako dobrog i milosrdnog oca i gospodara svijeta. »Dok molimo, ne smijemo imati briga; čak niti briga o grijesima koje počinismo.« Tako veli sveti rabi Jichok Lurja. U bogomolji hasidâ naučio je Šlojmale da je molitva tiha molba za milosrđe u kojoj valja svoju dušu prelići u njedra Božja....

Ali Šlojmale je u duši duboko potišten, te je molitva, taj sjajni sjaj, zasjala samo časkom u njemu. Ostalo vrijeme sjedio je Šlojmale slomljen i pospan ko mrtva stvar. No bilo je vremena kad je njegovo srce bilo budno. Vruća vrućina prožimala mu je tijelo, a njegovo je lice gorjelo. Pred njim je u zraku lebdio mastan, crveni obraz i zatvoreno slijepo oko. Obraz i oko pripadahu kćerci njegova stanodavca — jednoj debeloj i nezgrapnoj curi. Šlojmale se na nju nije ni obazirao. Ta što ga se ona ticala, ona je bila slijepa na jedno oko! No na sreću je jednom saznao da je hoće učiniti njegovom zaručnicom — i to ga se kosnulo teško. Otada mu se katkad prikazala njezina prilika: i bio je slomljen od bola. Ta nije li on i onako dosta trpio, sad da ga još i ova nesreća zadesi? A onda se sjetio na Frajdele, na ljepoticu, na ljupku... Slika slijepice ženske i slatki stas Frajdele lebdjeli su mu pred očima — tad je zaplamsala njegova strast, krv mu je navalila u obraze.

Katkad je njim ovladala čežnja za domom. Za gradićem. Za svim onim što se desilo u davnim dobrim godinama i što je onda doživio.

Sam je bio sa svojim Talmudom, daleko od ljudi i svijeta — njegov je svijet bio u njegovoj duši, on je bio pun čežnji i sanja. Cijelo rodno mjesto, kuće, ljudi, okolica — sve je to poustajalo poput lješina iz grobova i prolazilo njegovim snovima. Bio je godišnji sajam. Tu je bio Asek sa svojom kožnatom pregačom, tu je bio Hercel postolar sa svojim guslama, tu je bio Bencijon, sin Hercelov. Komešanje poznanika, živadi, goveda, baba, žena i djece. Žitno klasje šaputalo je pjesmu proljeća, prastara šuma zujila je uspavanku. I samo sunce, visoka kneginja, migala je srdačno s plavih visina i budila u srcima čežnju za ljepotom svijeta.

I kad ga je tako obuzelo čeznuće, najednom se uzbudio, potrčao iz besmedreša i jurio u svoju domaju... No nasred puta nenadano mu padne na um da je kotkuće žalost i bijeda. Sirota majka gladije i radi preko svojih snaga kako bi skucala nasušni hljebac za svoju nejaku siročad. Stvarnost je pobijedila fantaziju. Šlojmale je naglo zastao. Suze su tekle rijekama iz njegovih očiju. Vratio se lagano i pognute glave u besmedreš.

Ali jednom u doba selihos njegova je čežnja narasla ko div golema. Njegova je fantazija pobijedila. Pred očima lebde davni dani, sveci, umiljato dje-

tinjstvo... Veliki su to bili dani — sve je bilo lijepo i sjajno ko u pričama. Sukos, blagdan radosti, gradnja suke, molitve pod sukom, vesela lica, psalmi; i mali i veliki plesali su uz zvuk psalama... Ophodi s torama, zastavice. Svaki bi dobio medenjaka — ta slavila se Simhas Tora, veselje zbog Knjige nad Knjigama. Sve je to na nj tako duboko djelovalo ko još nigda. I on je ludo poletio iz besmedreša u kojem je vladala tužna tišina ko u praznoj i ostavljenoj kući koju napustiše žive duše. Njegove su ga noge ko same od sebe nosile strelovitom brzinom. Čežnja je nadvladala zbilju. Šlojmale je na orlovim krilima fantazije letio domaji, svojoj siroti majčici, znojan, zadihan...

Majka i dijete gledali su se nepomično jedan čas — a onda potekoše suze, dugo, teško. Bile su to gorke suze koje je prolijevala izmučena majka za svoje ubogo, ljubljeno dijete što je iz teške tudine umorno i gladno pohitalo majčinu krilu da se isplače i da moli pomoć majčinsku. Ona, majka, plakala je. Teško je bilo majci koja nije mogla da nahrani svoje dijete kod svog stola. Teško je bilo djetetu koje je došlo da svojoj siroti majci otme posljednji zalogaj iz ustiju...

Prevela Desanka Wertheim

PAVAO WERTHEIM: PITANJE

*Curice,
reci, zašto mi toliko
patimo?*

*Ta mi smo tako dobri,
upravo bolećivo
dobri.*

*Recide,
zašto plačemo u jesen,
zašto nas uvelo cvijeće
i lišće požutjelo
dira?*

*Zašto nisu sve djevojke srećne,
zašto ne cvatu sve ljubavi
crveno i k Bogu u nebo,
zašto, curice?*

*O, da znaš: ja bih tako volio
da smo mi kroz cio život
ko bijeli, bijeli anđeli
i da se uvijek onako smiješimo
ko malena dječica...*

*Reci mi, curice,
zašto mi toliko
patimo??*

Svisveti 1929

HAJIM NAHMAN BJALIK: MENDALE

Odijeljen od svega svijeta — to je od vazda njegov običaj — opet je onaj mladi starac za svojim radnim stolom u svojoj sobi. Glavu mu kruni siva kosa. Još je više no prije nagnut nad papir i opet niže svoje nježno crno biserje, malena lijepa pismena, niže ih oprezno, pobožno i predano. Biserna nit raste. Sve jedna za drugom dalje i dalje... To je Mendale Mojher Sfurim.

Budite tihi, djeco, kažiprst na usta! Stari završava knjigu svojih uspomena! On piše posljednja poglavlja svoje knjige: »Život Šloma«... Oči su sijeđog umjetnika oštrije i manje no prije, na njegovu su divnom čelu nabori brojniji no prije: on sad gleda u dubine i daljine — dalek je put njegova života. U tim pismenima treba da se sačuva bogat svijet, život čitavog pokoljenja otaca i djedova. Život Šloma — to je život jednog pokoljenja Jisraelova. Tu valja da se pazi na svaki zavoj slova, tu je svaki potezić na jodu skupocjeniji od zlata. Ko će ko on znati što znači božanski zanat pisca? I ko osjeća ko on kolika je odgovornost u tom nizanju pismena? Ko razumije ko on smisao riječi: »Ako li ispustiš ili pridometneš j e d n o slovo, razorićeš čitav svijet.«

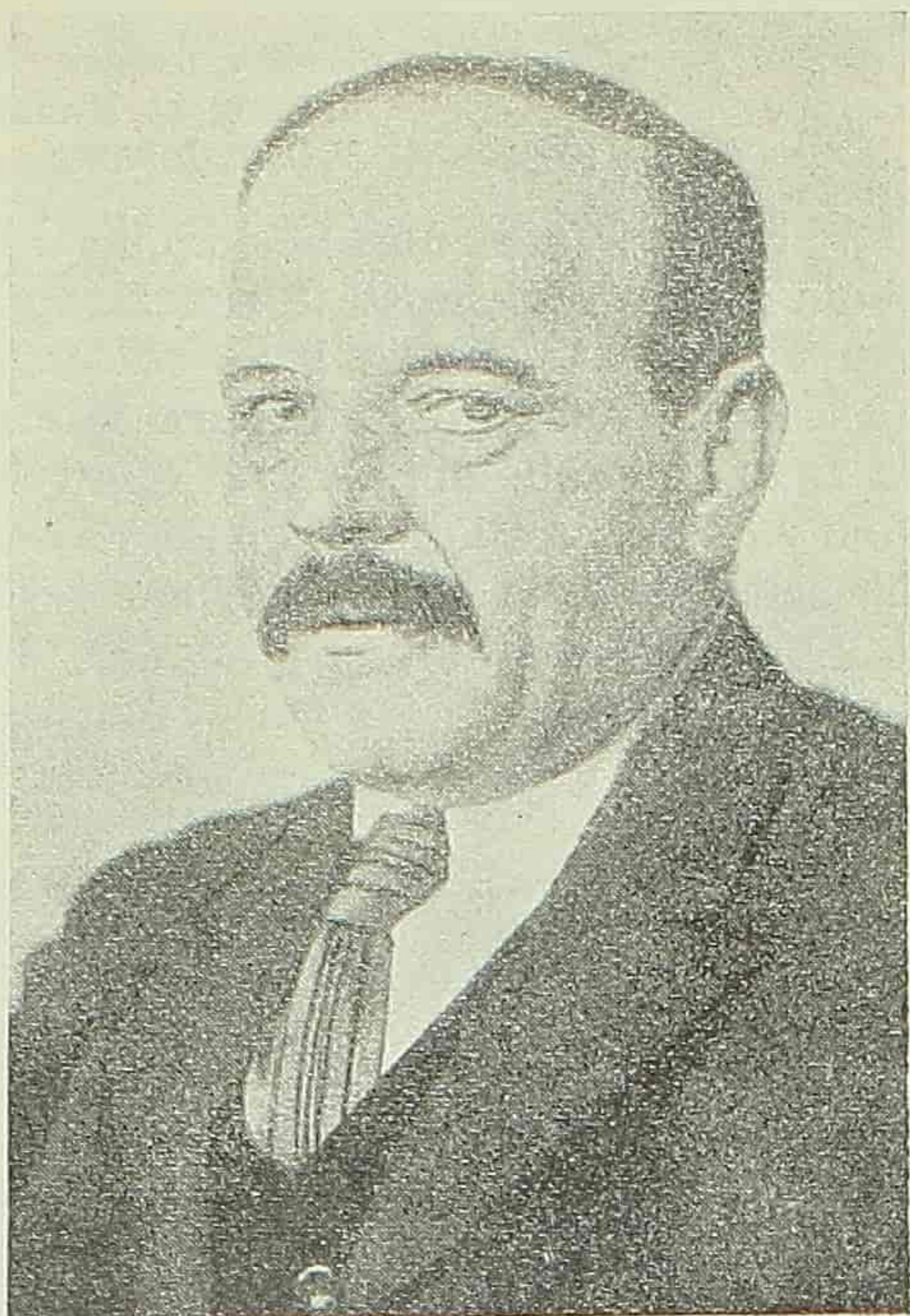
Pst! Tiho!! On sklapa svoje oči i napinje svoje uho. Ne čuje li on daleke glasove onih vremena? Ne osjeća li njegov nos dah onih vremena? Da. Ko prikazuje život poput njega, mora da se udubi u onaj život, on ga mora ponovno da živi, da se u njemu nastani, da uroni u njegovu dubinu.... Ako niste čitali posljednja poglavlja koja je starac u posljednjim danima dodao svojoj knjizi »Život Šloma«, onda niste upoznali moć ljudskog duha i niste vidjeli čudo da je neko mladić u visokoj starosti.

I sjedio je pjesnik naroda za svojim stolom, i njegova srebrenom kosom ovjenčana glava duboko se sagibala nad papir; oči su mu oštrije i jasnije no prije, nabori su mu na divnom čelu brojniji no prije...

Pst! Tiho, mladosti!! Drvo dobiva novo korijenje; ono prodire u dubine, ponire do dna. Tiho! Nemojte smetati starca!... On završava knjigu uspomena. Mi se tiho kupimo u uglu i molimo: neka je volja Božja da se još dugo, dugo nižu ovi crni biseri...

Jer knjiga sjećanja, knjiga života Šloma mora da se završi — do posljednjeg slova.

I Bože sačuvaj, da bi se izgubio ma i jedan zavoj, ma i jedan potezić na jodu! To je Mendale Mojher Sfurim.

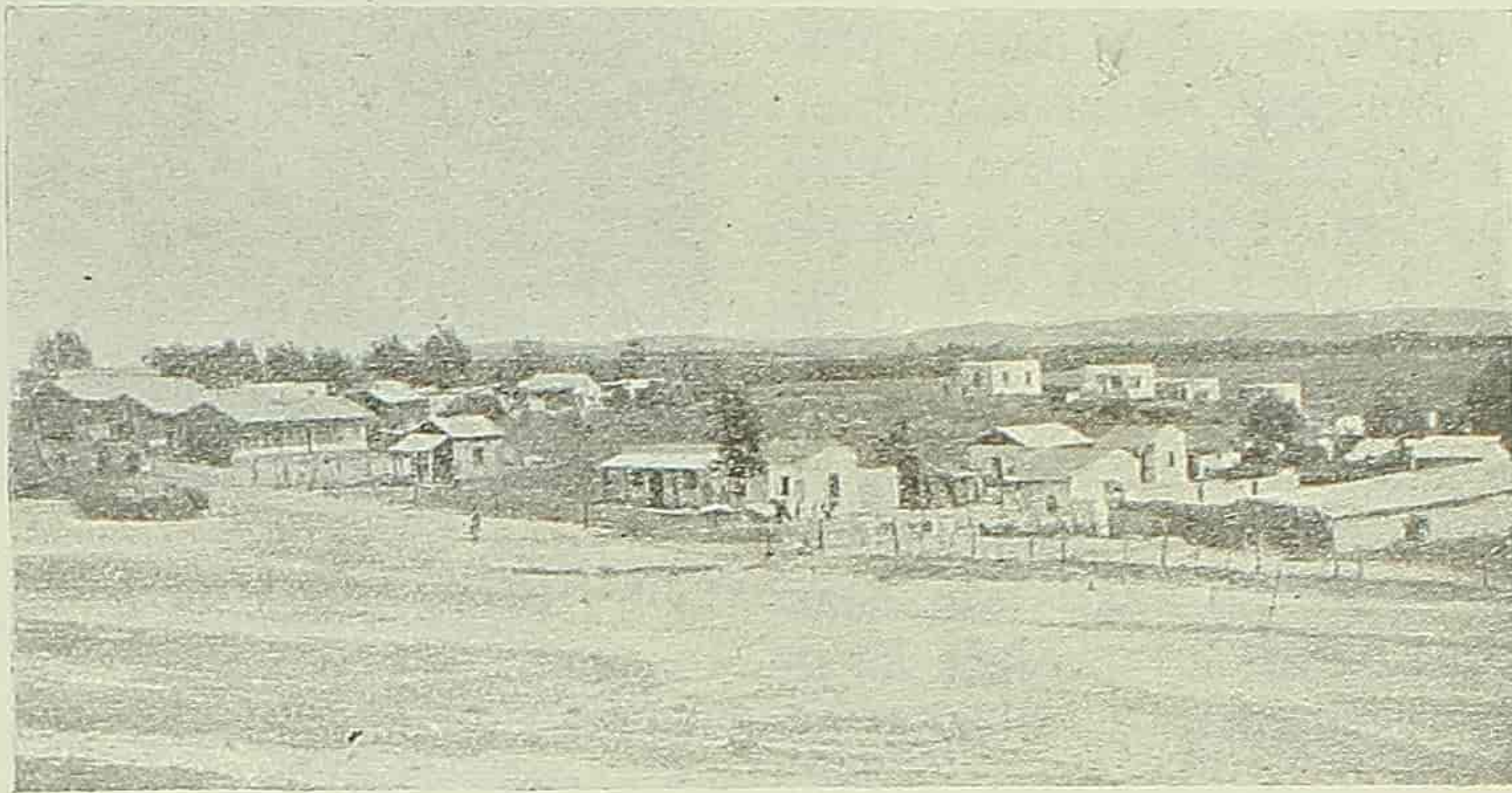
HAJIM NAHMAN BJALIK,
slavni hebrejski pjesnik

PROFESOR NAHUM SLUŠ: VADI EL HAVARIT

(Zemlja, blagoslovljena po Bogu i prirodi)

Židovski narodni fond kupio je ove godine prinosima Židova iz Kanade Vadi el Havarit, zemljišni kompleks od 35.000 dunama.

Posljednje zemljišnje kupnje Židovskog narodnog fonda imadu pored svoje istoriske važnosti te značajnog geografskog položaja još i veliku ekonomsku vrijednost. Ja sam imao od svoje najranije mladosti priliku da vrludam pješčanim prudovima, močvarama i vadima znamenite nizine Šaron. Često sam se znao za proljetnih mjeseci diviti šarenom sagu krasnih »ruža šaronskih« za koje znamo i iz Biblije. Sjećam se još onih godina kad smo morali silaziti s naših seljačkih kola kod svake močvare, kod svakog potoka, kod svakog pješčanog humka. Vlastitim smo rukama morali vući kotače iz blata eda se maknemo s mjesta. Sjećam se još onih vremena kad su se na nas zanemarena i polunaga arapska djeca ovog divljeg predjela kamenjem nabacivala dovikujući »hadida«

ŽIDOVSKA KOLONIJA HEDERA
u blizini Vadi el Havarita

— to će reći »ludaci« na arapskom jeziku. Jednoć je zapitao naš kočijaš — zvao se upravo Melnitz, i to čak u Erec Jisraelu, a bio je seljak iz Šefeje kod Zihron Jaakova — jednog od ovih skitnica: »Zašto nam dovikujete da smo ludaci? Zašto se nabacujete kamenjem na strance?« Uplašeni Arapin odgovorio je plačnim i drhtavim glasom: »Niste li vi uistinu ludi? Alah je stvorio deve i magarce za jahanje, a vi se mučite dok načinite ovu mašinu s kotačima — i onda se još s njome jadite.« Možda je mali divljak imao pravo. Put kroz divlju dolinu Šaron bio je neizrecivo težak, okolica je bila tako divlja i zapuštena, da se zaista nije isplatilo vucarati se 20 sati iz Jafe u Hajfu. Jedina su kultivirana mjesta bila onda Petah Tikva između južnih močvara kod Jafe i Zihron Jaakov koji se prostro između izdanaka Karmela. Istom se kupio komadić zemlje na morskoj obali u Dar-Tanturi. Ondje je valjalo sagraditi tvornicu stakla. No tvornica se nije osnovala — i nastala je jedna nova židovska ruina među mnogim starim.

Prolaze vremena. Došao je novi išuv sa svojim impulsima. Dolinom Šaron postavljena je željeznica, preko Petah Tikve i arapskog gradića Tul Karem izgrađena je šoseja. Vrijeme automobila stvorilo je nove mogućnosti.

Nova su ekonomska poduzeća izazvala nove oblike razvoja. No automobilska cesta nije još ni danas potpuno izgrađena. Pa ipak se počinje zapadna strana nizine Šarom pretvarati u cvatuću židovsku rivijeru koja se prostire od prudova Rišon Lecijona do gostoprimne obale Aka. Južno se proteže blok od Tel Aviva, Petah Tikve, Herclije, Kfar Sabe do Gan Hajima i još dalje do mnogih židovskih naseobina.

Upravo u srednjem dijelu nizine Šarom nije dosad bilo židovske ekspanzije. No danas je to drukčije: novi teritorij Napat Dor spojen je kupnjom V a d i el H a v a r i t a (po Žnf) s ostalim židovskim u tom kraju. Kanadski Židovi, potaknuti plamom Usiškinovih uvjerljivih tvrdnja, dadoše potrebnu svotu za taj kup. Oni možda ni sami ne znaju kakvu su zaslugu time stekli za novu židovsku Palestinu. Pretstavite si veliku i široku nizinu, okrunjenu i obrubljenu zlatožutim prudovima, urešenu rubom azurne boje mora! Tako vam se prikazuje okolica Napat Dora u predbrežju Samarije. Na istoku je Hedera s tamnoplavom evkaliptusovom šumom i narančinim plantažama, dalje k sjeveru Zihron Jaakov, još dalje Šefeja.

Vadi el Havarit, novo židovsko zemljište, leži na sredozemskoj obali između Natanije i Hedere. Velika i plodna ravnica koja se prostire od humaka zapadne nizine Šaron do niskih pješćanih prudova obale. Pješćana obala tako je blaga i ugodna, da se kao stari ljubitelji mora ne mogosmo od nje rastati. Kupali smo se ondje sate i sate; u blizini utoka Aleksandrove rječice, nazvane valjda po kralju Aleksandru Janaju. Potok je mjestimice dubok do 6 m. Njegova se plava voda sjâ već iz daljine. U području Vadi el Havarita ima dosta vode. Osim Aleksandrove rječice mnogo je vode temeljnice u samom tlu. Sjeverno od rječice malena je luka u malenom golfu. Nekad se zvala Migdal melha, Slani toranj. Ondje smo našli mnoge brodare i trgovce koji izvoze znamenite šaronske dinje.

Ne treba čovjek biti veliki stručnjak da vidi kako je velik dio ove zemlje prikladan za plantaže naranča, drugi za voće itd. Gdje su tek manje močvare. Zaista smo dobili tim zemljištem vrlo mnogo.

Uvjerio sam se da je ovaj kraj nekoć bio gusto napučen. Sudim to po iskopinama i ruinama. Sigurno je i nekad bio plodan. Na nama je da uložimo sve sile u to da ga opet učinimo plodnim i rodnim; u obilju zlatnoga klasja i zlatnih naranča kao što je i priroda ovdje zlatne boje.

ERNST COHN-WIENER: AZIJA I MI

(Zaključna riječ iz knjige »Asia«)

Azija je danas u središtu evropskog interesa. Ima ova pojava duboke razloge. Nije to moda, nije ni snobizam difcilnih esteta. To je pravda istorije. U vrijeme rokoka mogoše smatrati kineske porculane ostvarenim idejama rokoko-ornamentike, Goncourtovi mogoše nazirati u japanskim obojanim drvo-rezima cilj kulture svoga doba — to je bila potreba onih vremena. No danas mi više nemamo prava da gledamo golemo stvaralaštvo Azije, njezine velike zemlje i njezina duboka svijetozrenja sa uske evropske tačke gledišta. Mi ne smijemo iskrivljavati perspektivu. To vrijedi i u smislu politike i u smislu istorije umjetnosti.

Ne radi se o utjecaju koji je Azija vršila na Evropu. Taj je utjecaj bio jači i dublji, negoli se danas usuđujemo misliti. Orijent je preplavio pretklasičnu Heladu fantastičnim himerama i sfingama, darovao joj je jonske varija-

cije stila. Orijent se u helenizmu obuo u grčke forme. On je gradio još i Pompejancima kuće, Rimljanima trgove i hramove. On prevladava u ranom kršćanstvu, u romanskom srednjem vijeku stvara mnogoliku ornamentiku. Čim Istočna Azija stupa u vidokrug Evrope, prožima naš barok i rokoko, oblikuje svu ornamentiku, oploduje novi stil i impresionizam. Ali sve se to tiče samo Evrope. Nijedan narod ne prima utjecaj koji ne traži. Aziske su kulture samonikle, one su goleme vrednote.

Nema sumnje da je Azija našla za svaki umjetnički problem odlučnija rješenja i dublje formulacije. Možda je to zbog divskih razmjera golemog kontinenta gdje je moguća selekcija iz neiscrpivog vrela ljudskog materijala, možda zbog faktične veće nadarenosti. No bilo kako bilo — aziski su narodi došli do jačih protivnosti i do jačih priznanja.

Nesamo u umjetnosti. Sve su velike religije rođene u Aziji. Ondje su se rješavale velike kulturne sudbe čovječanstva. Golema su se carstva međusobno borila. A kad su se valovi ove borbe zapljuskivali sve do evropske obale, odlučivali su sudbinama toga kopna koje nije tek na zemljovidu aziski poluotok. Seoba naroda, mongolski konflikti i tursko nadiranje bijahu posljednje erupcije golemog aziskog vrenja koje se intenzivno odrazilo u Evropi.

Još i danas žive ovi vulkani. Svaki dan donosi podzemnu tutnjavu, politički i religiozni pokreti izbijaju fanatično. Kina, Indija, Turkestan, Afganistan, Perzija... nikad nisu bile zazbiljnije no danas. Danas kad se u Evropom moraju kulturno i politički da ogledaju. Korijenje nacionalnosti i svijetozrenja aziskih naroda suviše je duboko. Ti se narodi nikako ne mogu osjećati ni u kom pogledu podložni nama.

CVI ROTHMÜLLER: JA OPET VOLIM

Ja opet volim. Ovaj puta sretno.

*Zar nije ovo naj- najljepši stih
Što bruji cijelo veče bogovetno
Dok tebe ljubim grozničav i tih.*

*U čežnji pijem s tvojih usna dah.
Moj cjelov briše sjećanje ti sjetno,
Iz tvoje duše goni stari strah.*

Ja opet volim! Ovaj puta sretno.

*O vanjskom svijetu nemam što da kažem,
Jer osim tebe samo sebe znam.
Iznutra moram stog da pjesmu smážem
I da ti, draga, s njom svu dušu dam.*

*A ti je primi kakvu ti je dajem
Svu vruću jasnu kao krv i plam
I svakim stihom šetaj se ko gajem
Što vodi ravno u moj višnji hram.*

FEUILLETON

U SPOMEN PRIJATELJU

Petoga novembra o. g. umro je nesrećnim slučajem naš drug Koloman Kaloš.

Pišem Ti u spomen ovo nekoliko redaka, jer mi cio dan u duši lebdi Tvoja slika. I ne mogu da zamislim da Ti sada ležiš pod zemljom, raskomadano od jednog stroja. Tvoj lik iskrsava preda mnoom onakav kakvoga Te vidjeh kad si među nama radio za naš narod. Ti se nisi u tom radu obazirao na zapreke. Ti si mimo njih radio i napredovao. Nisi mnogo mario za svoje lične potrebe. Ti si svoju pažnju, svoju energiju i talenat posvetio radu za narod.

U Tebi je živjela neutaživa čežnja za Palestinom. Gledao si je pred sobom u daljini, Tvoje jedino carstvo ideala. Vjerujem da si umro s jednom slikom u duši. Vidio si se daleko u zemlji ideala svojih, u zemlji otaca naših. Gledao si se s motikom u ruci, na grudi majčice zemlje naše. Mi koji se danas spominjemo Tebe radimo dalje. U dušama su našim Tvoje nade i Tvoje želje. One će živjeti vječno za sreću našeg naroda. Prijatelju, zbog Tvojih želja i nada živjeće u našem krugu spomen na Te vazda.

Leon Geršković

PALESTINSKI PREGLED

ARAPSKA OMLADINA PALESTINE

Nacionalni arapski pokret nalazi se u prelaznoj fazi. Vođe stare generacije, gojenci turske kulture, dokazali su svoju slabost. Protest protiv starih vođa došao je pojačan nakon osvojenja Palestine po Englezima. Arapska je omladina tražila ravnopravno učešće u nacionalnom arapskom pokretu. Vođama je bilo u interesu da omladinu drže postrance. Ona je bila isprva slaba i nije mogla prodrijeti. Ali generacija, odgojena na evropskim visokim školama, naučila je vrlo mnogo od evropskih društvenih i nacionalnih pokreta te se nije mogla nikako odlučiti da se bori u redovima slabog arapskog pokreta i nedgovornih vođa. Veliko učešće arapske omladine na posljednjem arapskom kongresu bila je u stvari prva pobjeda mlade arapske generacije.

Pred neko 3 godine ojačala je propaganda kršćanskih misionara na Istoku, naročito u Egiptu i susjednim zemljama. To je potaknulo neke muslimanske vođe u Egiptu da osnuju u cijeloj državi muslimanske omladinske organizacije, čije bi zadaće bile: a) proširiti muslimansku kulturu i običaje, b) pridignuti mir i odgoju društva, c) dokrajčiti svade između različitih muslimanskih sekta, d) uzeti u obzir najbolje i najkorisnije tekovine istočne i zapadne kulture za obnovu muslimanskih Arapa, e)

stvoriti duh međusobnog razumijevanja i jednovitog rada među radničkom omladinom i f) ukloniti opasne političke protivnosti među muslimanima.

Očajna muslimanska omladina — i u Palestini — bila je time potaknuta da se odmah stavi u vezu s centralom u Kairu. Povećanjem ove organizacije u zemlji pokazivala se potreba da se sazove kongres svih muslimanskih klubova i organizacija. Kongres se sastao aprila 1928 u Jafi te je principijelno zaključio da ne uzme učešća u politici i strančarskim svadama.

Muslimanska se omladina vrlo brzo organizirala. Vođe pojedinih udruženja dolazili su u vezu s muslimanima Istoka, naročito s vođama u Egiptu. Novembra prošle godine zaključilo je vijeće zastupnika muslimanske omladine da se početkom decembra u Jafu sazove druga konferencija. Na njoj je prisustvovalo 50 delegata koji su zastupali 14 omladinskih organizacija. Na ovoj dvodnevnoj konferenciji donešeni su ovi zaključci: a) da se podnese vrhovnom muslimanskom savjetu rezolucija o potrebi ravnopravnosti žene, b) da se vlada zamoli neka ukloni sa svojih sanitetskih automobila krst kako se ne bi vrijeđali religiozni osjećaji muslimana, c) da se preda vodstvo hedžaske željeznice u ruke naročitom muslimanskom vijeću, d) da se od vlade zahtijeva izgradnja gospodarskih i stručnih škola kao i uvođenje gospodarskih i trgovačkih predmeta u sve vladine škole i e) da se vrhovni muslimanski savjet obveže osni

vanju muslimanskog sveučilišta s arapskim nastavnim jezikom.

Hamdi Huseini, osnivač ekstremnog arapskog omladinskog pokreta, traži od članova arapskih omladinskih organizacija aktivnu političku djelatnost. Pretežita većina izjasnila se protiv toga. Hold al Ferh, tajnik muslimanske omladinske organizacije, dao je ovu izjavu: »Arapska je omladina iskusila da je politika štetna za omladinski pokret. Prije osnovane arapske organizacije nisu bile dovoljno kulturno društveno učvršćene.«

Pristalice ekstremnog arapskog omladinskog pokreta zaključile su povodom posljednjih nemira u Palestini osnovati posebne političke grupe s ovim ciljevima: da se postigne potpuna autonomija Arapa u Palestini, da se poništi Balfourova deklaracija i da se Englezi izagnaju iz zemlje.

Reubeni Mocri

OMLADINSKI PREGLED

STANJE NAŠEG OMLADINSKOG POKRETA

U ove dane kada cionizam stupa u novu fazu svoga života jasno je određena uloga omladine. Mi smo odabrali put afirmacije našega židovstva. Nesamo u svijetu nego i u nama samima. I ako smo na sebe preuzeli afirmaciju svoga židovstva, onda to treba da činimo potpuno zdušno i iz čitavoga svoga mladoga bića. Upravo je naša generacija za to zvana da oživi u sebi i u vanjskom svijetu ovo uspavano židovstvo.

Naš je Savez pošao možda baš sada korakom koji je svrsishodan. Ali ovaj je korak još premalen, tempo još nije dovoljno živ. Od sleta ovamo desile su se male promjene koje su bile rezultat razvoja. Pred nekoliko se tjedana likvidirao Ahdut haolim. Manhigim Ahduta zaključile su to na vaadu u Vinkovcima. Time je učinjen posljednji korak faktičnom jedinstvu u omladini. Sistem kojim su radili olim proširio se na sva udruženja u Savezu. Ona su ga djelomično i prihvatila. Time je Ahdut kao posebno tijelo izgubio raison d' être. Članovi Ahduta su to i spoznali. Organizaciono je jedinstvo postignuto. Treba sada da se postigne još jedno, a to je: duhovno. Jedinstvo u tom smjeru da će svi članovi Saveza istom disciplinom izvršivati postulate cionističkog pokreta. Mi se možemo možda razlikovati po svom mentalitetu, po svojem sistemu rada, ali mi moramo biti jednaki u radu za Cijon. Svi smo mi članovi Saveza koji na sve svoje članove stavlja iste zahtjeve maksimalnoga rada za Cijon.

Još ni izdaleka nismo kod onoga stanja kakvo bi trebalo da bude. Udruženja ne

vrše još uvijek sve one zadaće koje su na njih stavljene. Ipak je jasno jedno: da koracamo naprijed. Veliku važnost u našem razvitku ima kurs što ga priređujemo koncem ove godine. Naša udruženja — iako su možda njihovi članovi životno povezani — još uvijek ne rade kulturno onako kako je to potrebno. Premda se u nekoliko dana ne može obuhvatiti svaki predmet u tančine, ipak će svaki savezni član moći da dobije približnu sliku o svima našim disciplinama. Brodski je kurz koji je trajao samo dva dana donio u svoje vrijeme nov impuls u naše redove. Opet treba i ovim kurzom da vlada pravi i iskreni duh naše omladinske zajednice. Upijaćemo nekoliko dana duševnu hranu koja će nas jačati na našem daljem putu, obogatićemo našu dušu mnogim vrednotama, bićemo u zajednici svojih drugova i sve to čini vrijednim ovaj sastanak.

Simbolika je našeg ovogodišnjeg sastajanja na kurzu ta što se upravo sastajemo u vrijeme blagdana Hanuke. I mi treba da pročistimo i nanovo posvetimo hram svakoga čovjeka — dušu njegovu. Da nanovo posvetimo našega čovjeka koji će biti na korist našoj zajednici!

Posljednji događaji u Palestini prodrмали su i naše redove. Svi mi živo osjećamo bol zbog tih događaja. Iz svega toga treba da rezultira djelo koje je svojstveno omladini.

U našem Savezu ima mogućnosti, da se potpunoma provede u djelo kibuš haadam za one naše ciljeve koji nam leže prvenstveno na srcu. No držim da ne možemo tako dugo započeti eventualnom hahšarom naših članova dogod se ne postigne maksimum njihove odgoje. Jer na hahšaru mogu da idu ljudi koji su iznutra u sebi i prema vani — potpunoma izgrađeni. Naša odgoja mora da bude prirodna, intenzivna i postepena. I jedno je važno: da se pojedinac koji se odijeli od naše zajednice ne izgubi u vanjskome svijetu, da ne otpadne od našega pokreta. Njega je držala u pokretu samo ta čvrsta životna zajednica, a izgubivši s njome vezu izgubio je i vezu s pokretom. I zato mi najprije trebamo učiniti naše ljude cionistima. I to čvrstim i nepokolebivim. Svi dalji problemi onda otpadaju. Hahšara i aliya doći će sama po sebi. Hebraizacija je naš prvenstven postulat. Svi se ovi naši postulati neće izvršivati pod nekom prisilom: oni će biti prirodna potreba.

Naša je zadaća da nastavimo dosadanjim izgrađivanjem svih saveznih jedinica, svih ljudi u Savezu. Ali sada s više elana, brže i plodonosnije. Mi mora da unesemo život u ukočenu cionističku atmosferu naših starijih. Bez obzira na to

da li ovi stariji rade slabije ili nikako, mi treba da im budemo faktični vode, i to našim radom. U učmale organizacije treba da donesemo život i da pokažemo da mi nismo samo institucija za sakupljanje novaca.

Vodeći računa o svem zbivanju unutar židovstva mi treba da nastojimo da nam ovo židovstvo bude dio našeg bića. U tom radu neka nam bude naš Savez dom, neka nam bude utočište da se u njemu i u zajednici sa svom židovskom omladinom možemo omladinski da uživimo. Može biti razlike u shvatanju kojega pitanja, ali ne može biti razlike u radu za izgrađivanje Erec Jisraela! Svi treba da zajednički upremo sile za što bržu izgradnju naše domaje.

Savez neka bude nosioc naših težnja, oslonac u našim borbama i dom za naše mlade živote!

Branko Grossmann

KNJIŽEVNI PREGLED

HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

ABRAHAM ŠLJONSKI, PRVAK PJESNIKA MLADE PALESTINE

Suvremeno je palestinsko pjesništvo puno snage i talenata. U njemu se duboko i istinito zrcale nacionalna obnova, socijalna izgradnja, čitav život i patnje naroda u borbi. Danas ima već cio niz darovitih mladića koji se — prviput iza vremena Biblije — ponosno smiju da nazovu hebrejsko-palestinskim pjesnicima. Svakako je najjača ličnost te nove pjesničke generacije židovskog naroda Abraham Šljonski.

Došao je iz Rusije: donio je u Palestinu svoju bolesnu, rusku dušu. Židov je: u novu ga je zemlju pratilo njegovo bolno židovsko biće. Zato je dvostruko nihilistička očajnička nota njegovih prvih pjesama. Ciklus se ovih malenih djela zove »Praznina«. To je lirizam melankolije.

Šljonski je u Rusiji doživio revoluciju. On je poput drugih pjevao pjesme novom čovječanstvu. No dočekalo ga je razočaranje. Novi svijet nije bio bolji od starog, mučeni čovjek nije bivao srećniji.

I u Palestini pjeva Šljonski o sivoći: o neznatnom trnovitom grmlju. Za pjesmu mirisnih gajeva zlatnih naranča on ne zna. On voli tugu i sivinu, jer dobro zna za varku duginih boja. No naskoro počinje kao zemlja da čezne za oplodjenjem. Iz pustinje koje se pretvaraju u rodna polja dolazi svježi dah. Šljonski napušta refleksiju, analizu, estetsku kontemplaciju. Nastaje »Zemlja«, snažna ekspresivna pjesma ljubavi, epos čija je junakinja zemlja, mučena suncem i sušom, u snovima za dra-

gim — za kišom. I kad kiša konačno dode, ona se zasja — oplodena. U leći svoje umjetničke ličnosti sakuplja Šljonski zrake života i opet ih šalje u svijet ko lični izraz panteističkog doživljaja.

Palestinska je svagdašnjaica rijeko himna veselja i cvatnje. Često se je boriti s beznadežnošću. Pod naslovom »Bol« napisao je Šljonski dvije nescenske drame: »Guba« i »Posljednji testament«. Ova potonja ječi poznatim odjekom — a Šljonski se smije u svojoj pražidovskoj i neslomivoj vjeri vjerujući danu sunca iza patnje u dolini suza. Junak je drame Job koji je dragovoljno opet postao gubav — kapetan sablasne lađe. Putuje svijetom i traži mornare za svoj crni brod. Ljudi ga izbjegavaju. Boje se velike boli i čeznu za malom srećom. Job objavljuje velik bol koji pročišćava i posvećuje — ljudi čekaju mašijaha. Vrhunac je drame razmimoilaženje između Joba s jedne strane te Mojsije, Krista i proroka s druge strane. Job zabacuje stari zavjet ali i novi; on čita svoju crnu Toru: posljednji zavjet što ljudstvu može biti dan, spas trpnjom. Svi se ljudi sagibaju pod krstovima, svi su mesije — a da toga ni ne znaju. Oni puštaju Joba, bježe od patnje. Samo neki svijesni ostaju uza nj: bastard, sanjar, bogalj — ljudi bez Juče i bez Sjutra. Ali dostaju: promukla je Elijina trublja, jer kralj mesija sâm je postao učenik gubavca...

Ta su djela medašni kameni razvoja Šljonskog. Lirik Šljonski očitovao se u malenim pjesmicama (»U krugu«, »Pjesme ocu i majci«). U potonjoj je obrat: Šljonski više ne rebelira, odbacuje ostatke nihilizma. »Prosjak« postaje prvi pionir.

Šljonski: praiskonski lirizam, dubina ekspresije, neobuzdani temperament i nježno sanjarstvo. Sredstva da se izrazi opća ljudska čežnja. On nije tendenciozan pjesnik nacije: pa ipak je on židovski.

Zna podati sadržaju primjerenu formu, suveren vladar finih nijansa moderne hebrejštine. Skala metafora: od biblijskih reminiscencija do najmodernijih modernizama. Voli da uništava tradicionalne oblike, voli nenadane obrate, poznate lirske nježnosti i meke blagosti.

Ocrtasmo snažna pjesnika čudnovate, tugaljive i žive pjesme o židovskoj obnovi.

Dr. Sem Wolf

IZVJEŠĆE O HEBREJSKOM SVEUČILIŠTU

» The hebrew university Jerusalem. Yearbook 1927—28 and 1928—29.« Published in hebrew and in english. 120 stranica 8°.

U ukusno opremljenoj broširi s lijepim slikama institutâ hebrejskog sveučilišta i

židovske narodne biblioteke u Jerusolimu sistematski i pregledno ocrtan je rad ovih zavoda. Opisan je sastav sveučilišne uprave, način administriranja, rad pojedinih instituta, popisane su naučne radnje pojedinih profesora, prikazan je nacrt predavanja i djelatnost različitih seminara.

Ima i poglavlje o biblioteci. U njemu se opisuje njezino stanje, neprestani i brzi razvoj te važnost po kulturni napredak zemlje.

Ko pročita ovaj izvještaj, obužeće ga veliko veselje zbog odličnog kulturnog rada u našem Erec Jisraelu.

Meditator

REVUE DER JUGENDPRESSE

»Revue der Jugendpresse« počela je opet izlaziti nakon pauze preko ljetnih ferija. 6 broj sadrži interesantne vijesti o najnovijem kretanju u redovima pokreta cionističke omladine povodom istoriskih događaja u cionizmu i Palestini. Velik je dio prostora posvećen glasilima poljske omladine (Hašomer hacair, Hebid »Hehaluca) i onima palestinske (Netiva »Ceire mizrahija«). Donijeti su izvaci iz glasila njemačke, francuske, rumunjske omladine itd. Pored informativnosti za ovaj je broj karakterističan onaj odlučni duh koji se odrazuje iz svakog priloga: židovska omladina svijeta reagirala je na žalosne događaje u Palestini svijesnim i pojačanim radom za nju, pojačanom i ubrzanom alijom.

Htio bih ovom prilikom istaknuti neradosnu činjenicu, da omladina u nas nema razumijevanja za »Revue der Jugendpresse.« Unatoč tome, što smo u nekoliko navrata isticali golemu važnost ovoga glasila za povezanost cionističke omladine čitavog svijeta i što smo slali na ogled pojedine primjerke, niko se nije zainteresirao za taj list. A njegovim bi se sadržajem mogla da popune čitava sijela; mnogi bi dobili jasnije poglede na pokret cionističke omladine i pojam o njenoj zamašitosti. Omladinci moraju da čitaju omladinsku literaturu i da se zanimaju za rad svoje braće po čitavom svijetu!

Mitnaged

DVIJE LOŠE KNJIGE

Zar je povijest Židova u Jugoslaviji hefker?

Uz knjigu g. Lj. St. Kosiera: »Historija Jevreja u Jugoslaviji«.

Da se zna: »hefker« je predmet bez gospodara!

Istina je, doduše, da do danas nema skupljene i napisane u jednoj knjizi povijesti balkanskih ili barem jugoslovenskih Ži-

dova, ali ova žalosna, iako razumljiva činjenica ne ovlašćuje nikoga da tu povijest smatra poljem bez gospodara, na kojemu mu je prosto gazdovati po miloj volji, ubrati tu cvijetak, pokupiti tamo trave, uplesti koji otrovni korov, baciti sve u gomilu — i nazvati svoj rad pisanjem »kratkoga, ali jedinstvenoga pregleda historije Jevreja u kraljevini Jugoslaviji i Bugarskoj.« (G. Kosier u predgovoru.)

Ako nema dosad jednovito pisane povijesti jugoslovenskih Židova, a ono je tome razlog u tom, što do u najnovije dane i doživljena povijest Židova na tom teritoriju nije bila jednovita. Ne smijemo zaboraviti da su Židovi svagdje i svagda morali da se udešavaju prema narodu u kojemu su živjeli. A kad je u kojoj zemlji bilo dva naroda, od kojih je jedan vladao, a drugi bio podložan, onda su Židovi, prirodno, morali da život i kulturu udese prema jačemu narodu, jer je on bio gospodar javnoga i ekonomskoga života, a često i škole i kulturnih institucija.

Ko, prema tome, znade da su balkanski Sloveni od svoga dolaska na Balkan bili pod izravnom vlašću ili pod snažnim utjecajem moćnijih susjeda, taj će potpuno moći da shvati noviju razjedinjenost židovstva na tom području.

Židovstvo je u srednjem vijeku moglo da očuva svoje duševno jedinstvo, jer je imalo jednovitu socijalnu strukturu (v. moj članak u ovom broju). Do početka emancipacione epohe i asimilacije Židova koja je došla izlaskom iz novčarskog i donekle obrtničkog i sitno trgovačkog zvanja i ulaskom u širi krug zanimanja, imadu, dakle, Židovi uglavnom jednovitu povijest svagdje, pa i na Balkanu.

Izmjenjuju se kulise i rasvjeta, ali tragična igra ostaje ista: I čin — u narodu s naturalnim gospodarstvom Židovi su nosioci kapitalističkoga gospodarstva, dakle napretka; oni su ponajviše novčari i trgovci, ali u ponekim zemljama i obrtnici (Španija i njeni iseljenici, Poljska). II čin — njihova je okolina prebrodila doba naturalnoga gospodarstva; naučila se novim obrtima i trgovini; nastaju prvi sukobi, Židovima se zamjerava naprednost u ekonomskom i kulturnom pogledu i utjecaj na okolinu. III čin — sukob se zaoštrava, jačaju se kršćanski cehovi, izmišljavaju se bajke o crnoj kugi, trovanju bunara, ritualnom umorstvu; Židovi se zatvaraju u geto, ograničavaju im prava i tamo gdje su ih imali. IV čin — gospodarska konkurencija i crkvena hajka vode od trajne napetosti do krvavih pokolja, konfiskacije imovine, nasilnih krštenja, inkvizicije, spaljivanja ljudi i knjiga na lomačama. V čin — surova sila ne može da uništi mukama posvećeni i

tragedijom sudbine pročišćeni Jisrael; treba ga izagnati iz jedne zemlje, ali će on u drugoj iznova nići i procvasti, da, možda, u novom obliku i poretku doživi isti udes i da opet počne iznova put po svijetu.

Za ovo doba, dakle, ne treba drugo nego ocrtati ekonomsku strukturu zemlje i njenih Židova i na tome temelju izvajati duševni život židovstva.

Od emancipacije zadatak je mnogo složeniji. Samo duboko poznavanje prilika u državi i poznavanje židovstva u dušu može da razotkrije sve otkucaje novije židovske povijesti koja titra od izjednačenja i slivanja s okolinom do svijesti o vrijednosti židovstva pa natrag k asimilaciji, pa opet k narodnoj samosvijesti i izgradnji narodne domovine na starom tlu otaca, a da gotovo bez obzira na ove duševne momente netremice korača putem što jačega ekonomskog napretka na zapadu gdje žive malene česti židovstva, a što brže pauperizacije na istoku gdje žive narodne mase.

Do jozefinizma, prema tome, povijest jugoslovenskih Židova ne mora toliko da se crta prema pokrajinama, i više je stvar antikvarskoga, pojedinačnog znanja negoli historiske spoznaje, hoćemo li moći da utvrdimo točne datume dolaska i seljenja židovskih porodica iz mjesta u mjesto ili iz zemlje u zemlju. Židovi su doonda na ovom području govorili uglavnom svojim jezikom koji je bio negdje hebrejski, negdje jidiš, negdje španjolski, ali je svagdje Židove dijelio od okoline.

Od jozefinizma počinje najprije na čitavom hapsburškom području germanizacija, za njom u Mađarskoj mađarizacija, a u hrvatskim krajevima kroatizacija, dok iza toga i u Srbiji Židovi pomalo uče srpski i zaboravljaju španjolski, te još samo u donedavna turskim krajevima zadržavaju španjolski jezik koji u Bosni istom sada nestaje, a u Južnoj Srbiji još živi snažno i prirodno.

U onim krajevima, u kojima ima malo Židova i gdje žive rasijani, dakle u čitavoj Jugoslaviji osim Južne Srbije, oni su pored trgovine ušli u većemu broju u slobodna zvanja, a ima ih, iako neznatno, u svim granama privrede. U Južnoj Srbiji i u Sarajevu imademo jedine primjere pauperizacije Židova koji tu zbog svoga velikog broja nisu mogli da nađu neprimjetan prelaz iz maloobrtu i sitne trgovine u druge privredne grane, a njihove stare obrtne struke bivaju sve nepotrebne i ne mogu ih prehraniti.

Ovo bi bila, na brzu ruku ocrtana, okosnica povijesti jugoslovenskih Židova; ispunjena mesom data i krvlju živoga prikaza, ona bi mogla da daje jednovit pogled na razvitak jugoslovenskoga židovstva od nje-

gova postupnog dolaska u ove krajeve pa do današnjega dana. Prema dosad izašlim prikazima pojedinih događaja i prema monografijama o povijesti Židova u pojedinim pokrajinama ili gradovima na teritoriju balkanskih Slovena ovakva bi se povijest možda već danas mogla napisati. Svakako bi se po tome već danas pristupnom materijalu mogao izraditi pregled koji bi od retka do retka morao da se razlikuje od Kosierove knjige.

Kratko i jasno: Kosierov rad nema nikakve, upravo nikakve vrijednosti. Šteta je vremena koje je uloženo u ovaj neuspjeli posao, a još će više biti šteta novca za kupovanje i vremena za čitanje ove knjige. Koga je g. Kosier htio usrećiti ovim djelom, ne znamo i ne marimo znati. Koga nije usrećio, to znamo: ni znanost ni Židove, ni jugoslovenske čitaoce.

Lijepo je kad koji nežidov piše o povijesti Židova kao što je lijepo kad koji Nijemac piše o povijesti Kineza. Samo neka bude ozbiljan i savjestan! Ako već ne poznaje predmeta o kojemu piše, ako već ne zna jezikâ u kojima je glavni materijal ove povijesti, a ono treba da imade barem ozbiljnosti i savjesti. Nema li toga u njega, onda mu valja djelo baciti što prije u vatru. Ko god ga čita ili preporučuje, biva sukrivac neodgovorne žurnalistike koja ne može da koristi nikomu i ničemu osim piščevu džepu.

G. Kosier na prvom mjestu knjige spominje svoja novija djela, ali ne donosi popis literature kojom se koristio i više nego što je to običaj kod onih pisaca koji ne žele da ih smatraju književnim pljačkašima. Knjigu rabina g. Šlanga »Jevreji u Beogradu« koju je upotrebio u čitavoj polovini svoga djela, doduše često krivo (npr. Kosier str. 21, Šlang str. 23), ali svagda rado i živo, uzalud ćeš tražiti spomenutu u g. Kosiera. Djelo nadrabina g. dr. Levija »Die Sefardim in Bosnien« spominje jedan jedini puta — kad se ne slaže s njim. Ko bi pomislio da su turski i hebrejski tekstovi i deseci slučajeva gdje je prenio iz ove knjige gotovu građu bez ikakve promjene — ipak kakav takav dokaz da se g. Kosier ponekad i slaže s g. dr. Levijem.

Mjesto toga g. Kosier na str 7 poimence spominje pripovijetku dr. V. Deželića i od 44 stranice svoga djela puni čitave tri četvrtine stranice odlomcima iz te izmišljene fabule, pa čak izvodi iz nje »učene« zaključke o odnosu kralja Tomislava prema Židovima!

U g. Kosiera nema ni methodske spremne ni stvarnoga znanja, ni ozbiljnosti i savjesti, da bi mogao i smio pisati knjigu o historiji. Ovako se površno i olako ne pišu.

u ozbiljnim krugovima, ni novinski članci, a kamoli knjige s tako škakljivim temama.

Za dokaz će dostajati nekoliko primjera, jer su oni i suviše očiti, te će morati da uvjere o neozbiljnosti i nesavjesnosti i onoga koji bi volio vjerovati u piščevu dobru volju.

Iza krstaških ratova, Stevana Nemanje, Stevana Prvovenčanoga i cara Dušana spominje se (sve to na str. 6) uz citiranje re-torskih gesta pokojnoga Nordaua »također i Aleksandar Veliki«, dakle se g. Kosier vraća za 16 stoljeća u prošlost. (Prema tome g. Kosier veže ovaj odlomak s napred pomenutim, a ne s nastavkom!) Na str. 8 veli da su Židovi u Drinopolju imali četiri grupe (aškenaska, vizantiska, španjolska i talijanska), dok na str. 9 spominje tursko osvojenje Drinopolja 1361, a koliko su godina iza toga istom mogle da se razviju pomenute grupe! Ko će vjerovati da g. Kosier znade francuski, makar mu je izašla jedna knjiga u tom jeziku, dok onako grdno može da iskvari francuski tekst kako je to učinio na str. 11 i 12: Midi (jug) ostavlja nepreveden, londonsku toleriranu, dopuštenu zajednicu prevodi »snošljiva zajednica«; izostavlja hotice ili nehotice čitave pasuse, pa izlazi da su rabini najspretniji u burzovnim vijestima, a kad tamo riječ je o mešetari-ma i agentima. Zna li barem g. Kosier kakav je to »poznati proces protiv dubrovačkih Jevreja od god. 1726« koji mu se odne-kale uvukao na str. 30, a o kojemu inače ne veli ni riječi. O Sloveniji imade manje nego dvije i po stranice, od toga 4 kitice Prešer-nove pjesme »Judovsko deklè«, očito pre-uzete iz broja »Nove Evrope« »O našim Jevrejima«. A više nego punu stranicu ci-tira moj članak o slovenštini u jidišu navo-deći točno sve primjere kao da je od zna-čaja za povijest je li uzeta upravo ova ili ona riječ, mjesto da naprosto spomene ovaj dokaz prisnoga drugovanja Židova i Slove-naca. No zato se nije nimalo koristio zaista vrijednim materijalom rabina g. Schulsin-gera u Jevrejskom almanahu.

Ne vrijedi ulaziti u dalje pojedinosti; dosta je napomenuti da je i upotrebljeni materijal g. Kosier tako pobrkao i smijesio, te se uopće ne razlikuje materijalna od du-hovne kulture, upliću se stoljeća jedno u drugo, ne vidi se nigdje jasno razlikovanje pokrajinskoga kolorita, mada je g. Kosier zasnovao djelo na posve regionalnom prin-cipu. Stoga ta knjiga ne može poslužiti ni kao prosti kronologiski pregled, ako smo čak i prestali da tražimo sintetički prikaz.

A gdje li je ozbiljnost pisca historije kad g. Kosier na str. 21 i 22 piše doslovce: »dok je Sabetaj Cevi bio od Turske interniran — istina ne u Brusu (!) već — u mojoj užoj

Otadžbini, u Ulcinju, u kršnoj Crnoj Gori...« Jednako g. Kosier zadire u aktuelni naš ži-vot kad na str. 33 veli: »Isaac de Sthubizza (2 februara 1456) koji je moguće četiri i po veka pre Felleria fabricirao neki spasonosni fluidum — »Isaac Fluid«...!?!« Možda u područje pritajenoga antisemitizma ili na-prosto želje da se riješi istraživanja i rada valja ubrojiti i napomenu na str. 40 da voj-vođanske Židove mnogi i danas smatraju dijelom mađarskoga židovstva.

Štamparske pogreške, naročito u he-brejskim citatima, iskrivljena imena, ropski preuzeti, a za ovu knjigu posve besmi-sleni i nepotrebni popisi i nabiranja (npr. str. 16 iz Jevrejskoga almanaha, str. 14 i 21 iz knjige g. Šlanga, str. 41 i 42 iz moga pomenutog članka) — sve su to male-ne greške prema osnovnoj ne-vrijednosti i upravo poraznoj površnosti čitave ove pisanije koju valja najoštrije osuditi i odbaciti.

Nijeme brojke

Uz knjigu Ljubomira St. Kosiera: »Stati-stika Jevreja u Jugoslaviji i Bugarskoj«.

U tom je djelu statistički materijal svr-stan prema pokrajinama, a gdje se moglo, upoređen je porast Židova po godinama i odnos njihov prema ostalim narodnostima i vjerama. Velike vrijednosti ovi brojevi za širu publiku nemaju, jer ne daju izradenu i zaobljenu sliku o stanju židovstva, razdiobi prema zvanjima, dobi, spolu i t. d. Ako se gosp. Kosier brani da nema nikako-vih predradnja, onda mu je valjalo ili izvršiti najprije sve potrebne predrad-nje da se dobije valjan i potpuno iz-rađen prikaz balkanskoga židovstva, ili je pak mogao odustati od sastavljanja ovo-ga materijala u kompilaciju bez veće vri-jednosti i dubljega pogleda koji ne mogu naknaditi piščeve, često i suviše površne napomene.

Cvi Rothmüller

GOETHEOV ŽIVOT U PISMIMA

»Goethe-Briefe«. Herausgegeben von Philipp Stein. Wertbuchhandel Berlin, 1924. Cijena za osam elegantno vezanih svezaka 8° Din 650.—*)

I najpovršniji srednjoškolac čuo je i upamtio da je Goethe bio čovjek tako velike duše, te unatoč svom njemačkom

*) Potpunu (do krajnjih mogućnosti) Goetheovu prepisku donosi 45 velikih sve-zaka na poticaj sada pokojne velike knegi-nje Sofije von Sachsen-Weimar, protekto-ricice Goetheova društva u Njemačkoj.

podrijetlu pripada svemu čovječanstvu. Obično se uz tu frazu kaže još i rječca »Faust« — pa basta. Ali hoćete li ovu svjetsku veličinu Goethea snažno oćutiti u svo- me vlastitom biću, onda mu se morate približiti čovječje blizu. Iza svih, djela, člana, knjiga — i od njega i o njemu — morate da potražite samog čovjeka, samog Goethea: naći onakvu Goetheovu ispovijest u kojoj on sam prikazuje nepatvoreno i otvoreno svoj privatni život, svoja intimna nagnuća i prijateljske odnose. Zbirka pisma.

Pređa mnogom je osam omašnih knjiga, uvezanih u lijepi svijetlomodri platneni uvez, opisanih germanskim zlatnim pismenima. Svega 3040 stranica: der junge Goethe, Weimar (Sturm und Drang), Weimar und Italien, Weimar und Jena, im neuen Jahrhundert, Dichtung und Wahrheit, der alte Goethe, Ausklang. Osam faza; uza svaki svezak ima Goetheova slika: od pupoljka do krasnog cvata i granatog rašća, razvoj od djeteta do starca, ali jedno ostaje kroz čitav život. To su one velike i okrugle crne oči i platonsko čelo: iz ove sinteze izvire duh koji donosi dojam vrlo velike veličine i vrlo velike srdačnosti. Kad je mladi Goethe došao u Weimar, Wieland mu je oduševljeno posvetio stihove:

»Mit einem schwarzen Augenpaar,
Zaubernden Augen voll Götterblicken.
Gleich mächtig, zu töten und zu entzücken,
So trat er unter uns herrlich und hehr,
Ein echter Geisterkönig daher.
So hat sich nie in Gottes Welt
Ein Menschensohn uns dargestellt.«

I Johann Wolfgang von Goethe bio je jednom zeleni dječak. Leipziški student prava koji u pismima titulira »hochwohl-goberoner, insbesondere hochzuehrender Herr« potpisujući se »meines Herrn aufrichtigst ergebener Diener J. W. Goethe.« Pisao je svojoj sestri Korneliji tako nježno i lijepo, da se čovjek do suza gane. Svom prijatelju Behrischu povjerava prve sreće i nesreće svoje prve ljubavi. Tu se zamjećuje čovjek dobra osjećaja, finih manira, mio, duhovit, ugodan kozer. Ali Goethe — olimpijac! Niko mu ne bi rekao. Kätchen Schönkopf to je prva njegova ljubav. Ako budete jednom čitali kako je zbog nje mladi Goethe plakao, vi ćete se kroz suzu od milja smijati.

Ko hoće Goethea razumjeti dokraja, taj mora razumjeti onaj veličajni eros. (Goethe je klasični i paradigmatski primjer za Freudovu nauku). Sjetite se: Šarlota Buff-Kestner, Lili Schönemann, Friderika Brion, Šarlota v. Stein. (Kristijana Vulpius postala mu je kasnih godina zakonita žena). Sjetite se: Šarlota Buff-Kestner i »Leiden des

jungen Werther«. Tu se Goethe malone — ubio. A radi Werthera mnogi drugi. Ali ja držim da je Werther tako divna stvar, te bi ga svaki mladi čovjek morao dobro poznavati.

Iz Weimara je Goethe utekao u Italiju, jer više nije mogao da izdrži svagdašnji rad jednog ministra kneza Karla Augusta. On je težio za doživljajem i za samim sobom. Preko jedne godine bilo mu je to dano u Italiji. I sada čitamo njegova pisma iz Italije. Pisma sredovječnog čovjeka. Ljudi obično s dvadesetom, dvadesetipetom ili još nešto kasnije prestaju da pišu nježna ljubavna pisma. Tridesetosamgodišnji Goethe piše Šarloti v. Stein: »... Mila moja! Mila moja! Reci mi mnogo i često kako živiš i kako me voliš, kako me voliš. Ljubavi moja! Ljubavi moja!...« Goethe je još i s 57 godina znao da piše Kristijani Vulpius: »... Živi sretno i ljubi me! Ako živiš u sreći, veselim se zbog tebe. Ja se na svakom mjestu, gdje god proživim nešto lijepo i milo, sjetim ljubavi svoje...« (Goethe se još i kao 70-godišnji starac zaljubio u Ulriku Levetzow; to je bilo malo neprilično njegovu sinu Augustu i snasi Otiliji pa su ga siromaha za to napadali. Zamislite si tog starca!!) Ovaj dugi život u vječnom titranju duha — to je ono vječno omladinstvo. Sve su kreature dionici tog erosa, usidrenog u korijenju svijeta. Eros je, ja mislim, onaj osnovni problem; on je najveća tajna; on je najjači movens. Ali Goethe nije bio samo zaljubljen. Njegov eros obistinio se u njegovim djelima. To je ono pravo omladinstvo. Goethe veli:

»Nehmt nur mein Leben hin im Bausch
Und Bogen, wie ich's führe;
Andere verschlafen ihren Rausch,
Meiner steht auf dem Papiere.«

Goethe je bio: epik, dramatik, romanopisac, pjesnik najnježnijih ljubavnih pjesama, epigramatik, filozof, učenjak — u isti mah. Werther, Faust, Metamorphose der Pflanzen, os intermaxillare; sve je to djelo jednog jedinog čovjeka. (Goethe je tvorac i vrlo važne teorije o bojama). On je radio danju i noću: on je napisao kolosalno mnogo za jedan život (razumjećete pravo onu Goetheovu: Genie ist Fleiss). Nije on bio »Tausendkünstler« ili »Universalgenie«; on je bio zaista: jedna velika svjetska duša — Goethe. Velik kao stvaralac, velik kao čovjek u svagdašnjici. To je ono najvažnije istaknuti. U pismima se saznaje: čovjek-borac. Nježni ljubavnik. Brižni otac. Obzirni muž. Vjerni prijatelj (sjetite se Schillera!). On sam veli:

»Auh ich bin ein Mensch gewesen
Und dass heisst: ein Kämpfer sein.«

I njegova je zaslužena slava rasla. Stari

Goethe: odlikovan najvišim ljudskim častima, usred duhovnog života Njemačke, štovan u svijetu. Odnos prema knezu Karlu Augustu bio je džentlmenški; ta Goethe je dobro znao: ja sam ipak **GOETHE** a on samo knez Karl August...

Dva mjeseca ja sam uživao Goethea-čovjeka. I žalio kad sam dočitao pisma. Ko je iole dokolan, neka posegne za tim pismima da se oplemeni po tom divnom čovjeku!

Pavao Wertheim

SENILIJIA G. KSAVERA ŠANDORA GJALSKOGA

Još su nam u pameti one žučljive kritike g. Miroslava Krleže koji je u »Književnoj republici« tako živo secirao nekoliko lješina naše književnosti, pa i g. Ksavera Šandora Gjalskoga. Možda je za g. Krležu g. Gjalski odonda uskrsnuo, i sad ih nalazimo zajedno u hrvatskom književnom mjesječniku »Književnik«. A možda se g. Gjalski samo povampirio te neposredno iza g. Krleže koji iznosi onu »savršeno očajnu« trulež našega »starog dobrog« društva on izriče »kao književnik-umjetnik« sud o novoj ženi, njenoj golotinji — i utjecaju golotinje na literaturu. (»Književnik«, god. II, br. 11, str. 404, Ksaver Šandor Gjalski: Femenalija.) Je li to ironija sudbine, ono hermefroditsko čudo sudbina-jarac ili, možda, hotimična pakost urednikova, te se g. Krleža i g. Gjalski nađuše u tako prisnoj, upravo bratskoj blizini!

Ovaj bi nas članak g. Gjalskoga kao čitaoca »Književnika«, u kojemu tražimo odraz novoga doba, izazvao na reakciju, i da nema u njemu govora o Židovima. I to ne toliko zbog g. Gjalskoga, čijih smo se romana i novela zasitili još u srednjoj školi, koliko zbog »Književnika« koji čita i naša omladina.

G. Gjalski misli da je istom golotinja današnje ženske mode donijela ženi stvarnu jednakost s muškarcem. Ovu je spoznaju utvrdio kad je u kavani vidio lijepu ženu »koja je prebacila nogu jednu preko druge. Dakako, kratka suknja nije mogla spriječiti slobodan pogled u visine stegna, te sam uz okrajke visokih čarapa morao (i baš morao!) zamijetiti, da su joj se na kombineu iz fine tanke tkanine baš na najtajnovitijem mjestu otkopčali gumbići te poput zločeste djece davali pogled na čare, koji zahtijevaju najveću tajnu.«

Čini se da je starac Gjalski ovim vidikom bio toliko očaran i omamljen, te je izgubio vid za snagu pojedinih faktora u ljudskom društvu, o kojima se mogao lako

popitati kod svojih drugova u »Književniku«. Oni bi mu, zacijelo, znali reći da je izjednačenje muškarca i žene donio razvitak tehnike koja više ne traži za produkciju nekad prijeko potrebne tjelesne snage, jer danas i najslabija žena može u tvornicama i uredima poput muškarca, a često i bolje od njega da učestvuje u radu, u stvaranju i izmjeni dobara. Dok je za lov, ribarenje, otvoreni rat, otimačinu i za mnoge druge životne prilike od prapočetka ljudske povijesti pa do u najnovije doba trebalo surove snage, dotle je muškarac, prirodno, bio povlašćen, a žena je bila podvlašćena. Danas i u miru i u ratu ne odlučuje surova, sirova sila, nego je odlučna energija koja je u nagonilanom radu, u kapitalu, a njemu i te kako može da posluži ženska radna snaga.

Ženi je izvojštilo novo doba s novim oblicima gospodarskih procesa ekonomsku, a po njoj i društvenu jednakost. A to novo doba s tim istim novim gospodarskim procesima izmijenilo je s ostalim životom ženinim i njenu odjeću i njen spolni život, ali jedno posve nezavisno od drugoga. Kako bi žena radila u tvornici, dućanu i uredu, da nije počela mijenjati odjeću koja je, dakako, morala u koječemu da se izjednači s muškim odijelom, već otprije udešenim baš za ove vrste rada. Nova je odjeća, dakle, naravna posljedica novoga radnog područja ženina. I spolna sloboda je isto tako naravna, ali od odjeće posve nezavisna posljedica ženine gospodarske jednakosti. Što je sebi prije prisvajao muškarac kao svoj monopol, naime slobodu spolnoga života, to danas mora da prizna polovinom ili potpuno i ženi.

Do kojih će posljedica ovo stanje da dovede i kako će naše društvo izaći iz ćor-sokaka u kojemu se nalazi i u spolnom i u mnogim drugim piatnjima, o tome smije svako da ima svoje lično mišljenje. Ali uzroci su toliko očiti i jasni, da samo u staračkom mozgu mogu da niknu maglovi-te predodžbe, prema kojima su »pariski Židovi-krojači i Židovi-fabrikanti stvorili ovu modu kratkih sukanja i kratke frizure«, doduše »u prvom redu«, veli g. Gjalski, »zbog dobiti i ekonomskoga probitka« (kao da nije bilo dobiti i kod svih ranijih moda!), ali ipak i zato da pomenuti krojači, sinovi »vječnog Žida« (emancipacijom žene u sferama erosa i seksusa, tim, čini se, veli g. Gjalski, očitim znakom da je kojoj epohi došao kraj) zatru i razore »postojeće prilike, što su još uvijek i suviše osjenjene golgotskim križem, koji je uplivom arijskih elemenata mnogo, premnogo izgubio od svog židovskog izvora.«

Koje li čudo što upravo »dražesna bajna Židovčica (g. Gjalski piše velikim slovom!) u ilustracijama zagrebačkoga »Svije-

ta« pruža u tom pogledu (golih čari) više nego bilo koja slika kakve umjetnice iz tingl-tangla ili iz bara.«

Ali nije ta golotinja razotkrila samo židovske čare. U zagrebačkom se društvu »našlo ljudi, dapače organiziranih društava, koja su podignula (!) svoj glasni protest protiv predstave male dražesne mulatkinje Josefine Baker, toliko zanosno i udivljeno dočekane od domaćih i doseljenih Židova«, ali se g. Gjalski morao tome čuditi, jer nije »bio dočekao nikad nikakav protest protiv na po golih gospođa i gospodica iz tog istog društva.« »A tako nije samo u Zagrebu, već gotovo po cijelom planetu, gdje prevladavaju židovski pogledi, a možda i ondje, kud se širi vebna Budina nauka« — veli g. Gjalski, mjesto da je od te nauke naučio barem malo čedne šutljivosti koja bi ga odvratila od tolikih besmislica. Jer, ili su današnje prilike zaista osjenjene golgotkim križem ili pak prevladavaju židovski pogledi — pa kako to da se bez obzira na tu osnovnu razliku ipak svagdje, čak tamo u Budhinom carstvu, »današnja djevojka bez ikakva stida pokazuje svijetu gotovo gola, tek malo, malo prikrivena u sredini tijela oko struka sasvim uskim gacićama.« Dakle mora da je izvor te mode ipak još nešto ozbiljniji i moćniji nego što to misli g. Gjalski kad veli: »Pojava te nove ženske mode biva to ozbiljnija, što ima svoj izvor i svoje podrijetlo u židovstvu. To silno i moćno židovstvo jest i otac i kum toj današnjoj ženskoj modi, koja s temelja izmjenjuje ženu.«

Iza svega toga nema nikakve sumnje da je i tome nedonošćetu g. Gjalskoga i njegovim konfuznim sudovima o modi, golotinji i emancipaciji žene majka staračka nemoć, babica antisemitizam, a oca mi nije uspelo pronaći...

Cvi Rothmüller

MUZIČKI PREGLED

JEDAN USPJEH

Internationale moderne Klaviermusik. Ein Wegweiser und Berater von Robert Teichmüller und Kurt Hermann, 1927. Gebrüder Hug & Co., Leipzig und Zürich. Str. 8° 200, broširano 4 Mk.

Nedavno je izišla ova knjižica u kojoj su autori pored savremene klavirske muzike uglavnom evropskih nacija obradili i židovsku. Autori, od kojih je Teichmüller svjetski poznati pedagog nisu htjeli napisati knjigu u pedagoške svrhe; stoga su i izbjegavali sistematiku (autori sviju zemalja poredani su alfabetskim redom), ali su si zadržali strogu objektivnost. Jer, kako sa-

mi vele, htjeli su pružiti savremenom pianisti priručnik koji će ga stvarno obavijestiti o savremenoj literaturi te ga kroz to potaknuti na studij moderne muzike.

Dakle, glavna bi greška bila, što židovski kompozitori nisu ušli u knjigu ni kao skupina iz jedne zemlje, ni kao reprezentanti jedne nacije. Istina, bilo bi mnogo poteškoća oko toga ne samo s našim nego i na pr. s Busonijem, Feinbergom i drugima prominentnim. Ali one koncizne naznake sadržaja i vrednote dotičnih djela, pa oznake stupnja tehničke težine (Schwierigkeitsgrad) toliko su uglavnom povoljne za naše kompozitore, da se mirne duše može reći da su putem ove knjige koja je već dulje vremena na svjetskom tržištu stupili u javnost potpuno u istom redu kao i modernisti drugih naroda i (što je mnogo više) da su s uspjehom izdržali oštru kritiku koju su si autori kod »preporučivanja« pridržali.

Nisu rijetki izrazi kod ocjenjivanja »nicht bedeutend«, »dilettantische Brahms-Studie«, »üblicher Salonstil«, »etwas blasse Romantik«; da spomenem samo nekoliko oštrijih ocjena sa prvih triju strana.

Evo što stoji o našim komponistima:

Achron Josef, 1886, Russland.

Op. 39. Sinfonische Variationen und Sonate über ein hebräisches Thema. 1915, Mk 4 20, Jibne—Juwal.

(SS) **) Aus einem einzigen Thema gebildetes, Begabung verratendes Werk, nur in den einzelnen Partien zu ungleichwertig. Von den Variationen sind die lyrischen schwermütigen bei weitem am besten. (No 2, 4, 8, 9, 10, 11, 14). Die anderen zu sehr auf äussere Virtuosität angelegt. Die angegliederte Sonate (?) deren Mittelteil aus einer sechsstimmigen, akkordlich überlasteten Fuge besteht, ein sehr lockeres Gefüge. (Prostor nam ne dopušta da se detaljnije pozabavimo ocjenom tog dosada najtežeg i najvećeg našeg klavirskog djela koje je bilo i izvedeno na koncertu prigodom VI sleta Sžou u Osijeku).

Op. 56. Zwei Stücke, Traum-Begrüssung, 11923, je Mk 1.50 J-J.**)

(M—S). Eigenartig schwermütige Stimmungen, vom hebräischen Volkslied ange-regt.

Alman S, Russland.

Zwei Stücke. Verzweiflung — Die Zeit des Sanges ist gekommen W1. J-J.

(ZL — M). Einfach, stimmungsvoll, klanglich gediegen. Pilpue W1. J-J.

*) L = leicht, ZL = ziemlich leicht, M = mittel, ZS = ziemlich schwer, S = schwer, SS = sehr schwer.

**) Jibne — Juwal.

(S). Bewegungsstudie in der Art eines Tokkata.

Engel J. Russland (?)

Op. 19. Fünf Stücke Mk. 2.50. J-J.

(M) Freie, klanglich aparte Bearbeitungen jüdischer Volksweisen.

Op. 41. Jüdischer Volksweisenkranz (Teilweise 4 Händig) Mk 3. J-J.

(ZL): Zum Teil recht wertvolles Volksgut einfach und stilvoll bearbeitet. Typisch für die Melodie ist die übermässige Quart, ähnlich den ungarischen Zigeunermelodien. (Komadi iz vrlo uspjele zbirke op. 19. izvedeni su na koncertima prigodom sletova Sžou).

Jora Mihail, 1891, Rumänien.

Op. 8. Marche Juive, Mk 1.50 Universal Edition.

(S). Wirkungsvoll, mit guten Steigerungen.

Milner M., Russland.

Agada Mk 1.50, J-J.

(S). Pianistisch feine, klangzarte Märchenstimmung. In Klaviersatz Chopin und Skriabin verwandt.

Wolfsohn Juliusz, 1889 Österreich.

Jüdische Rhapsodie, Mk 1.50. U. E.

12 Paraphrasen über altjüdische Volksweisen. 3 Hefte je Mk 3.—. U. E.

Op. 8. Hebräische Suite. 4 Stücke. Beim Wanderrabbi — Reigen — Liebeslied — »Freilachs« Hochzeitstanz. Mk 5.—. U. E.

(S—SS) — Man kann wohl sagen, dass vorliegende Versuche, jüdisches Volksgut der Kunstmusik zuzuführen, vollauf geglückt sind. Die Bearbeitungen sind klanglich schlicht, dabei eigenartig, satztechnisch verraten sie den glänzenden Pianisten. Die Volksweisen selbst, bald von groteskem Humor, bald von tiefster Melancholie erfüllt, gehören zum Edelstein, was uns in dieser Art überliefert worden ist.

(Komadi iz ovih zbiraka i u nas su često izvedeni. Najbolju kritiku su dobili, jer su i sa pijanističkog stanovišta vrlo uspjeti, a to je stanovište, čini se, za ovaj priručnik bilo odlučno).

To su svi koji su spomenuti. Ne trebam naglasiti da su uvršteni i Ernest Bloch, Aleksander Krejn i dr. no sa svojim djelima koja nisu židovskog sadržaja. Stoga i ne citiram.

Izostali su doduše neki (Rozowsky, Aisberg i dr.), koji su i po vrednosti sadržajnoj i tehničkoj trebali ući.

Autori sami vele da sumnjaju da li im je uspelo biti potpuno kompletnim, te ističu kako je to vrlo teško iz mnogih razloga. Ponajviše smetaju tome izdavačke neprilike, zatim neprestano pridolaženje novih djela i autora.

No uza sve to možemo ovaj događaj smatrati jednom eminentnom afirmacijom

židovske klavirske muzike u evropskoj muzičkoj javnosti.

Egon Goldner

BILJEŠKE

SAMUEL BERNFEST

Samuel Bernfest, tvorac Ex libris vinjete, rođen je 1894 u slavonskom selu Garčinu. Kiparstvo je studirao u Pragu na akademiji kod profesora Šturse i Španiela. Od njegovih radova ističu se nadgrobni spomenici na zagrebačkom groblju. Ova vinjeta koju je na žutom gumiranom papiru izdalo Zemaljsko povjereništvo Keren kajemeta za Jugoslaviju razveseliće sve knjižničare naših udruženja, a i privatne vlasnike knjiga, jer veoma uspješno simbolizira likovima židovskoga radnika, djeteta i palestinskoga narančina ploda osnovnu zamisao našega obnovnog pokreta: harmoniju tjelesnog i duhovnog preporoda.

★

Ex libris vinjete naručuju se kod Keren kajemeta, Zagreb VI, pošt. pret. 70. 10 kom stoji 5 Din; 100 kom 40 Din, 500 kom Din 200 s naštampanim imenom društva ili faksimilom potpisa.

MILAN SACHS REDIVIVUS

Mi smo skorih dana imali u Zagrebu muzički doživljaj par excellence. Umjetnik maestro Milan Sachs pojavio se opet na dirigentskom podiju. I samo je njegovo ime dostajalo, da je u teatru vladalo uzvišeno raspoloženje. Ona bura odobravanja koja nije bila nametnuta, nego spontani izraz priznanja duboko osjećajnoj duši, dokazala je opet da se umjetničkom stvaranju ne može stati na put raznim niskim i sitničavim razglabanjem. A kad je Sachs započeo uvertirom slavenske opere »Prodana nevjesta«, u grandioznom stilu, kad je iza toga ponovno ravnao operom slavenskog komponiste (»Rusalka«), onda se vidjelo što znači dirigirati slavenske autore na genijalni način. I opet se jednom čista umjetnost pojavila u Narodnom kazalištu.

Sachs su su podmetali klipove. Njega to nije snimalo. U vremenu kad mu nisu dali da stvara u teatru stvarao je on u najboljem našem pjevačkom zboru »Lisinski«.

Milanu Sachsu je mjesto u našem kazalištu. Još više: ovo je mjesto za njega i njegove sposobnosti još premaleno.

Divno muzičko stvaranje Milana Sachsa ponovni je dokaz kako se nadarenost ne može grubom silom satrti. Dirigentski je njegov štap rastjerao sve one koji su mu se nečistih misli stavili na put. I čista je umjetnost opet jednom pobijedila.

Branko Grossmann